

95/1-2

Sayı: 12

OCAK - HAZİRAN 1995

JANUARY - JUNE 1995

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Sorumlusu:
TMMOB Şehir Plancıları
Odası adına:
M. Remzi SÖNMEZ

Yayın Kurulu
Ankara Ekibi
Mustafa ACAR
Seydihan ÇAMUR
Erhan DEMİRDİZEN
Umut DUYAR
Nihal EKİN
Funda ERKAL
Nilgün GÖRER
Gülten KUBİN
Fatma ŞENOL
Dilek YILDIZ

İzmir Ekibi
Mine ATÇALI
Tolga ÇİLİNGİR
Şenay DUYDUKOĞLU
A. Tuncay KARAÇORLU
Yener ÖZTÜRK
Ömür SAYGIN
Pervin ŞENOL

Yayın Sekreteri
Serdar KARADUMAN

Dizgi & Baskı
ARMONİ 232 19 15

Yayın Yeri
Meşrutiyet Cad. 46/3
Yenişehir/ANKARA
Tel&Fax: 432 43 08 - 09

Baskı Tarihi
Temmuz 1995

Ederi
80.000.- TL
Öğrencilere % 50 indirimli
Üyelere bedelsiz

REKLAM ÜCRETLERİ

Arka Kapak : 20.000.000.- TL
Kapak İçleri : 15.000.000.- TL
İç Sayfa (S/B) : 7.500.000.- TL

SUNUŞ	2
KENTİN BİÇİMLENİŞİ VE KAPİTAL BİRİKİM SÜREÇLERİ İlhan TEKELİ	3
KENTSEL MEKANIN ÜRETİMİNİ ANLAMADA TOPLUMSAL EKONOMİ KURAMI MERKEZLİ SERMAYE BİRİKİM SÜRECİ YAKLAŞIMININ SAĞLADIĞI OLANAKLAR Funda ALTINÇEKİÇ, Sezal GÖKSU	5
KAMU ARAZİLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ SÜRECİNDE İZMİR'İN PAYINA DÜŞENLER Semahat ÖZDEMİR	9
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BÜTÜNÜNDE NAZIM PLAN ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME Cemal ARKON, Ali Rıza GÜLERMAN	14
MODERNİST PLANLAMA ANLAYIŞINDA: DOĞAL SİT ALANLARINA YÖNELİK POZİTİVİST-DETERMİNİST YAKLAŞIMA ELEŞTİRİ Emel GÖKSU	21
EGE-KIYILARINDA TATİL KONUTU OLGUSU Hülya KOÇ, Ülker SEYMEN	25
BİR KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRAS, BİR KENTİN KOLLEKTİF EMEĞİ, KÜLTÜR PARK A. Tuncay KARAÇORLU	32
ŞEHİR PLANCILARI ODASI'NIN 25. YILINDA "ŞEHİR PLANLAMA" Panel	37
KENT PLANLAMASINDA KAMU ARAZİLERİ Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu	44
ÖZELLEŞTİRME VE PLANLAMA Melih ERSOY	48
MOGAN VE EYMİR GÖLLERİ ÇEVRESİNİN PLANLAMA SORUNLARININ BELİRLENMESİ VE YAKLAŞIM ÖNERİLERİ Kübra (ÇİHAĞIR) ÇAMUR	53
TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL GELİŞME SÜRECİNDE, "KENTSEL KORUMA" NIN İŞLEVİNİN YENİDEN TANIMLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER Koruma Komisyonu	60
EKOLOJİYE YÖNELTİLMİŞ BÜTÜNLEŞTİRİLMİŞ PLANLAMA METODOLOJİSİ: POLONYA ÖRNEĞİ Sevin AKSOYLU	65
DERGİLERDEN SEÇMELER Ömür TÜRKSOY	70

SUNUŞ

1995 yılının ilk "Planlama Dergisi" çok farklı bir heyecanı size taşıyarak ulaşıyor. Planlama Dergisi'nin bu sayısı Ankara ve İzmir yayın ekiplerinin yüz yüze başlayan ve posta, faks ve telefon trafiği ile gelişen bir ortak çabasının ürünü.

İzmir Şubemizce oluşturulan "İzmir ve Ege'de Planlama ve Yeni Etkiler" dosya konulu ortak dergi fikri, şubat ayında başlayan çabalardan sonra artık elinizde. Derginin dosya konusuna ilişkin tüm süreç İzmir Şube bünyesinde oluşturulan "Yayın ve Araştırma Komisyonu"na yönlendirildi. Ankara yayın ekibi ise derginin "Güncel" ve "Dergilerden Seçmeler" bölümü ile teknik çalışmalarını üstlendi.

İşte dergimizin 12. sayısı Oda birimlerinin ve katkı koyan değerli yazarların çabalarını ürüne dönüştürebilmenin heyecanını taşıyor.

"İzmir ve Ege'de Planlama ve Planlamaya Yeni Etkiler" olarak seçilen dosya konusunda, İzmir ve Ege'deki planlama süreçleri ve planlama süreçlerini etkileyen son dönem girişimleri, kentsel gelişmeleri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bu gelişmelerin ülkemizdeki gelişmelerle baği araştırılarak, bu süreçlerin kentlere ve kent planlamaya etkileri tartışılmaktadır.

Bu amaçla Dosya Konusu içerisinde size 6 ayrı yazı sunuyoruz. Dosya Konusuna daha birçok yazının gerekliliğinden hareketle, bir başka sayımızda dosya konumuza devam etmeyi dilemekteyiz.

Güncel Bölümü ise çoğunlukla Odamız çalışmaları ve etkinlikleri çerçevesinde üretilen ürünleri size ulaştırmayı hedefliyor.

Güncel Bölümünün ilk yazısını, Odamızın 25. yılı nedeniyle düzenlenen kutlamalar çerçevesinde yapılan "Şehir Plancıları Odası'nın 25. Yılında Şehir Planlama" konulu panelin bant çözümlerinden derlenen özetlerden oluşturuyor.

"Kamu Arazileri ve Özelleştirme Sempozyumu"na Odamız Komisyonu'na sunulan "Kent Planlamasında Kamu Arazileri" ve Prof. Dr. Melih Ersoy tarafından sunulan "Özelleştirme ve Planlama" başlıklı bildirileri ilk etapta güncel bölümünde size ulaştırıyoruz. Maddi kaynak yaratıldığı takdirde aynı bir kitap olarak ya da dergimizin gelecek sayılarında bu sempozyumdaki diğer tartışma ve bildirileri yayın haline getireceğiz.

Odamız adına Gölbaşı Çevre Kurultayı'nda Kübra C. Çamur tarafından sunulan "Mogan ve Eymir Gölleri Çevresinin Planlama Sorunlarının Belirlenmesi ve Yaklaşım Önerileri" başlıklı bildiri ile Odamız Koruma Komisyonunun "Kentsel Yenilemeler ve Uygulamalar Sempozyumu"na sunduğu "Türkiye'de Toplumsal Gelişme Sürecinde, "Kentsel Koruma"nın İşlevinin Yeniden Tanımlanmasına Yönelik Öneriler" başlıklı bildirileri sunuyoruz.

Elimizde bir yıl beklemesine rağmen güncelliğini yitirmedigine inandığımız Yrd.Doç.Dr. Sevin Aksoy'un "Ekolojiye Yöneltilmiş Bütünleştirilmiş Planlama Metodolojisi: Polonya Örneği" yazısı bu sayı ile size ulaşıyor.

Planlama Dergisi'nin yeni sayısı için belirlenen "Habitat II bağlamında Sürdürülebilir Gelişme Tartışmaları" dosya konusu için her türlü katkı ve düşüncenizi bekliyoruz.

Yeni bir "Planlama"da buluşmak dileği ile...

YAYIN KURULU

Dergiye göndereceğiniz yazılar daktilo ile çift aralıklı ve iki nüsha olarak yazınız.

- Yazı ile birlikte, 1/2 sayfalık bir kısa özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.

- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, negatif film, dia, veya aydıngere veya beyaz kağıda çirni mürekkeple çizilmiş olmasına; özellikle çizimlerin 1/2 oranında küçüldüklerinde okunabilirliklerini yitirmeyecek nitelikte olmasına; ilgili yazı ile birlikte gönderilmesine ve kaynaklarının belirtilmesine özen gösteriniz.

- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.

- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayına ilişkin kararını mektupla bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.

- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.

- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

Kentin Biçimlenişi ve Kapital Birikim Süreçleri

İlhan TEKELİ

Bir kentin gelişmesi içinde kapital birikim sürecinin oynadığı rol çok karmaşıktır. Kentin tümü birikmiş bir kapital olarak kavramsallaştırılabilir. Eğer bir kentte biriktirebilen kapital küçük birimler halinde oluyorsa, kentin dokusu ve büyüme süreci buna uygun olacaktır. Kentin dokusunu oluşturan konutlar küçük ve alçak katlı olacak. İşyerleri küçük girişimcilerin ölçeğine uygun mekanlarda yer alacak, kentiçi ulaşım dolmuş, minibüs esnafı eliyle sağlanacaktır. Böyle bir kentte, kentin çok küçük ünitelerinin bir birine eklenmesiyle oluşmuş sıkışık bir dokusu olacaktır. Kentte marjinal eklenmelerle büyüyen yağ lekeli biçiminde bir form oluşacaktır.

Kentin büyümesini bireylerin küçük birikimlerine dayandıran böyle bir büyüme senaryosu belli noktalarda tıkanacaktır. Örneğin kente su getiremeyecek, pek çok benzeri alt yapıyı sağlayamayacaktır. Bunların gerçekleştirilebilmesi için büyük miktarda kapitali bir araya getirmek ve bu projelerin gerçekleşmesi için tahsis edebilmek gerekir. Bir toplumun bunu gerçekleştirmesinin tek bir yolu yoktur. Bir toplum bu sorununu çok çeşitli kurumlar oluşturarak çözmeye çalışabilir.

İşte bu yolların en basitinden en karmaşığına kadar gelişmiş bir kaç yol. Bunlardan biri bir bireyin elinde büyük kapital birikmesi ve bu bireyin bu kapitaliyle büyük altyapı projesini yaparak belli bir ücret karşılığında kentte yaşayan-

yapıdan yararlandırmasıdır. Eğer böyle büyük bir kapital oluşumu seçeneği yoksa ya da büyük kapital birikimine sahip olanlar böyle bir yatırımı yapmaya istekli değillerse, toplumda kurumsallaşmış değişik şirketleşme yollarıyla, böyle büyükçe bir kapital belli bir projeyi hayata geçirmek için biraraya getirebilir, örneğin, anonim şirketler hatta kooperatifler kurulabilir. Kapitali koyanlar bu projenin gelecekteki getirisinden yararlanabilirler. Bunların dışında da yalnız kapital birikim süreçlerinden yola çıkmayan yaklaşımlar da düşünülebilir. Belli bir amacı ve projeyi hayata geçirmek için oluşan bir kurum, toplumda küçük birikimleri biraraya getirmek için oluşmuş, örneğin; bankalar, yatırım bankaları, sermaye piyasası vb. aracılığıyla gerekli kaynağı sağlayabilir. Daha karmaşık bir yaklaşım olarak kenti yönetmek için oluşmuş yerel yönetimlerin ve devletin topladığı vergileri, alt yapı hizmetlerini kamu hizmeti olarak adlandırarak, bu alana tahsis etmesi ve kaynak sağlaması gösterilebilir.

Görülüyor ki bir toplumda büyük miktardaki kapitali kent projelerini gerçekleştirebilmek için harekete geçirebilmenin çok çeşitli yolları vardır. Ama bu kanalların hepsinin her amaç için kullanılabileceği söylenemez. Toplumlar bu yollardan bazılarını, ancak belli bir amaç, için harekete geçirmeyi meşru görmektedir. Örneğin yerel yönetimlerin vergi gelirlerini alt yapılar için kullanması meşru görülürken, bu gelirleri konut yapımı için kullanması meşru görülmemektedir. Benzer bi-

Prof. Dr. İlhan Tekeli, 1960 yılında İTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1964'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve 1966'da University of Pennsylvania, Regional Science'den yüksek lisans derecesi, 1968'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde doktora derecesi aldı. Halen ODTÜ Şehir Planlama Bölümü'nde öğretim üyesidir.

PLANLAMA

95 / 1 - 2

*Bir toplumda
hangi amaç için
meşru görüleceği
büyük ölçüde, o
toplumdaki
mülkiyet
anlayışına,
kentsel rantlara el
koymanın ne
kadar meşru
görüldüğü ve
nihayet özel ve
kamu alanı
ayrımının nasıl
tanımlandığına
bağlıdır.*

çimde büyük sermayenin kente tekelci bir yapıda hizmet sunması da meşru kabul edilmemektedir.

Bir toplumda hangi yolun hangi amaç için meşru görüleceği büyük ölçüde, o toplumdaki mülkiyet anlayışına, kentsel rantlara el koyma-
nın ne kadar meşru görüldüğüne ve nihayet özel ve kamu alanı ayrımının nasıl tanımlandığına bağlıdır.

Kentte bazı projelerin gerçekleştirilmesinin büyük miktarlarda kapital gerektirmesi, kentin büyük sermayeye teslim olmasını zorunlu kılmamaktadır. Küçük birikimleri değişik yollarla bir büyük proje için harekete geçirebilen sistemler yağ lekeli biçiminde büyüyen yüksek yoğunluklu kent formuna hapsolmaktan kurtulabilmektedir.

Bir kent belli projeleri başlatabilmek için büyük kaynakları harekete geçiren kurumsal seçenekler yaratabildiyse kent büyük ölçekli toplu konut alanları, organize sanayi bölgeleri, hizmet kampusları vb.lerinin eklenmesiyle parça parça eklenmelerle büyüyecektir. Bu durumda yüksek yoğunluklu yağ lekeli biçiminde büyüyen kent, bir kader olmaktan çıkacak desantralize içi boşluklu bir kentsel doku olanaklı hale gelecektir. Ama bu olanağın gerçekleşmesi ancak yeterli bir regülasyon sisteminin kurulmasına bağlı olacaktır.

Bu noktaya kadar daha çok kapital birikim ya da harekete geçirilen kapitalin ölçeğinin kentin dokusu üzerinde olan etkileri üzerinde durduk. Bu kent ile kapital ilişkilerinin sadece bir yönüdür. Daha pek çok yönünden sözedilebilir.

Bir kentte kapital yatırım hızı ne kadar yüksekse, o kentte refahın artışı, yaşam kalitesinin o kadar yüksek olacağı düşünülebilir. Kuşkusuz bu kentiçi kapitalin dağılımını dolayısıyla refahın dağılımını ihmal eden bir önerme olarak ele

alınmamalıdır. Kentteki girişimlerin büyüklükleri kentsel yaşam biçimini ve kentün çekiciliğini de önemli ölçüde değiştirir. Kentte küçük girişimler egemenise o kentte yüzyüze ilişkilerin canlı kaldığı küçük dükkanların yan yana gelmesinden oluşan canlı bir kent merkezi iş alanı olacaktır. Aynı hizmetler örgütlü büyük sermaye eliyle görülüyorsa, zincir mağazalarda, "deportment store"larda standartlaşmış anonim ilişkiler içinde sunulacaktır. Her iki halde birbirinde çok farklı bir yaşam kalitesiyle karşılaşılacaktır.

Kentle sermayenin ilişkisini karmaşıklaştıran bir başka konu kuşkusuz kentte oluşan toprak rantlarıdır. Kentleri bazı hallerde yeni yatırımlar için çekici olmaktan çıkarırken, bazı hallerde yeni yatırımların nedeni haline getirebilir.

Yani kente yatırılan kapitalin niteliği konusunda seçici bir filtre gibi çalışır. Tabii kentte bir gelir ve kapital yeniden dağıtım mekanizması olarak da çalışır. Kapitalin nereye yatabildiği ya da yatmasının engellendiğine paralel olarak kentte rant yüzeyi yükselebilir, mutlak rantlar yaratılabilir.

Bu kısa tartışma bize kentteki kapital birikim süreçleriyle kentteki yaşam kalitesi ve kent formu arasındaki bir ilişki olduğunu ortaya koyuyor. Ama bu ilişkiyi birebir bir ilişki olarak yorumlamak çok yanıltıcı olabilir. Bu kapital ile kentsel yaşam ve kent formu ve dokusu arasındaki ilişki büyük ölçüde toplumdaki kurumsal yapı ve regülasyon rejimi tarafından belirlenmektedir. Bu ilişkinin ne türlü sonuçlar yaratacağı kurumsal yapı üzerinden dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle bir kent planıcısının kentte yaratmak isteyeceği yaşantı biçimini ve kent formunu, kapital birikim süreçleriyle ve kurumsal yapısıyla tutarlı olacak biçimde düşünmesi gerekecektir.

Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Kuramı Merkezli Sermaye Birikim Süreci Yaklaşımının Sağladığı Olanaklar - 1

Funda ALTINÇEKİÇ
Sezai GÖKSU

Geleneksel olarak rant kuramlarının "tarım" merkezli oldukları, sadece tarımsal faaliyetle ilgilendikleri bilinir. Bu konuda, Marksist rant kuramının da bir ayrıcalığı olmadığı söylenebilir. Ama, şu son yirmibeş yıldır, işleyişinde toprak rantının önemli vurgulanan "tarımsal-olmayan" bağlamları ele alan bir gelenek oluşmuştur. Tabii böyle bir oluşumda, modern kapitalist toplumların büyük kentsel yığılmaları ve toprak mülkiyetinin buralardan yüksek rantlar çekip çıkarması gibi gerçekliklerin önemli rolü var. İşte bu yeni Marksist geleneğin ayırtıcı özelliği de burada ortaya çıkıyor. Toprak rantının kapitalist toplumlarda "nötr" bir role sahip olduğu fikrini reddetmesiyle, hem klasik hem de modern neo-klasik iktisatçıların rant kuramlarından ciddi bir biçimde kopuyor. Çünkü, tam tersine "rant ilişkisinin" toplumsal doğası ve tarihsel değişimin önemi vurgulanıyor. Rantın, örneğin sermaye birikim sürecinde -sömürü temelli artı değer kapitalistleri dışında- toprak sahipleri tarafından elde edilen bir "gelir" kategorisi olduğu, dolayısıyla rant ilişkisinin birikim sürecinin dinamiği ile kurulduğu belirtiliyor. Ne ki, rant ilişkisinin etkileri değişik şekillerde kurulur; birikimin biçimi ve oranındaki değişimler ile birikimin, içinde olduğu toplumun somut koşulları nihai yapıda belirleyicidir. Dahası, toprak mülkiyetinin -onsekizinci yüzyılda İngiltere'de sanayi kapitalizminin doğuşunda ol-

duğu gibi- birikim sürecine yardım ettiği ya da tam tersine başka zamanlarda olduğu gibi birikimi engellediği söylenebilir. Örneğin, modern kent yaşamının bu ikinci türden bir kategorik bağlam oluşturduğu ileri sürülebilir. Rantın bir "engel" biçiminde davrandığı - bu bağlamda, doğrudan yatırımın kârlılığı üzerine konan sınırlamalar ile dolaylı toplumsal-bizzat kendisinin sebep olduğu yarınmalar yoluyla, engelleme daha açık hale gelir. İşte bu nedenle, son yıllarda dikkatlerin giderek kentsel rant ilişkilerine çekilmesi, tartışmaların bu bağlamda yoğunlaşması hiç de şaşırtıcı değildir. Özellikle iktisatta, coğrafyada ve kentsel çalışmalarda radikal düşüncelerin gelişmesiyle birlikte, sermaye birikim süreçleri, uluslararası sermaye hareketleri, özgül sanayi kollarında birikimin dinamikleri ve sermayenin yeniden yapılanmasının mekansal boyutları bu yoğunlaşma ortamının temel konularıdır. Dolayısıyla, şimdi karşımızda, yeni açıklamalar için zenginliklerle yüklü kentsel rant ilişkileri analizinin kuramsal elemanlarının yeniden geliştirildiği bir birikim var.

Bu birikimin temel -merkezi- argümanı şudur: Toprak rantı ve toprak fiyatları üzerindeki çatışmalar, kentsel gelişmenin/büyümenin (imar, yapılaşma, vs.) toplumsal süreçlerinin önemli bileşenleridir, aynen genel olarak sermaye birikim sürecini saran çatışmanın bir bölümünü oluşturdukları gibi. Öyleyse, ne önce me-

Funda Altınçekiç, DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde 1985 yılında lisans 1989 yılında yüksek lisans eğitimi tamamladı. Halen aynı bölümde araştırma görevlisidir.

Doç. Dr. Sezai Göksu, 1980 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden lisan ve 1982 yılında yüksek lisans eğitimi tamamladı. 1987 yılında DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden doktora derecesi aldı. Halen aynı bölümde öğretim görevlisidir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Yani, rantın (rant ilişkilerinin) konut sunum biçimleri, yapı endüstrisinin organizasyon ve üretim yöntemleri ve planlama yoluyla devletin müdahalesi gibi şeyler üzerinde olan etkisi son derece "özgül tarihsel ve ulusaldır".

Mülkiyet kavramları (ve mülkiyet haklarının yasal tanımları) değişirken, toprak sözcüğünün anlamı da değişmiştir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

kansal bir "yoklukta" herhangi bir birikim süreci, ne de ardından bir ayrı/bağımsız yerseçimi ya da mekansal analiz mümkündür. "Yer"ler, emek güçleri ve yasal otoriteler arasındaki farklılıkların, rant fırsatlarının sömürüsü birikimin tamamlayıcı bir parçasıdır.

Öte yandan, kentsel gelişme sürecinin son derece karmaşık bir yapısı vardır. Bu karmaşık imar ve inşaat (yapım) sürecinin ve bunlarla birlikte emek ve teknoloji süreçlerinin "çeşitliliğinde" yatıyor. Dolayısıyla, yapılaşmış çevre üzerindeki çatışmalar, içinde geliştikleri "bağlamlardan" koparılmış bir biçimde analiz edilemezler. Yani, rantın (rant ilişkilerinin) konut sunum biçimleri, yapı endüstrisinin organizasyon ve üretim yöntemleri ve planlama yoluyla devletin müdahalesi gibi şeyler üzerinde olan etkisi son derece "özgül-tarihsel ve ulusaldır".

Rantın biçimi ve rant ilişkilerinin etkisi, içinde imarın yer aldığı toplumsal ilişkilere ve kurumsal çerçeveye bağlıdır. Toplumsal güçler dengesi, kentsel gelişmenin yapısını ve biçimini belirleyecektir. Bu nedenle, fiilileşmiş (aktüel yapılaşmış) çevrenin anlaşılmasında esas olan, sürecin içindeki toplumsal birimlerin her birinden kaynaklanacak baskıların gözönünde tutulmasıdır. Bunlardan bazılarının toprak rantını elde etme girişimleri, bazılarının ise ödemekten kaçmaları imar sürecinin çok önemli özellikleridir. Dolayısıyla, ne toprak rantı, içinde olduğu bağlamdan ayrı anlaşılabilir, ne de rantın oynadığı role bakmadan bir bütün olarak kentleşme süreci açıklanabilir.

Öte yandan, rant ilişkilerinin analizi, içinde toprak mülkiyetinin "müdahalelerde" bulunduğu birikim ve yapılaşma süreçlerinin "tarihsel özgüllüğü"nin ortaya konmasına da yardımcı olur. Bu nedenle, rantların ve imar fazlalıklarının gerçekleşmesini gerektiren süreçler karmaşık ve "coğrafi olarak özgül"dürler, ama aynı zamanda "dinamiktir" de. Çünkü, özel toprak mülkiyetinin önemli bir özelliği, farklı konumlar, farklı üretim kolları vb. arasında sermayenin akışına koyduğu potansiyel engeldir. Hızlı değişim ortamında, spekülâtörün ve yatırım kurumunun kendi işlevi artı değerden alınacak payın en çoğa çıkartılması (ya da bunalım dönemlerinde düşme oranının azaltılması) olduğuna göre, uygulama bu dinamizme uymak zorundadır.

Toprak sözcüğüne -arsa ya da arazi oryantasyonlu- atfedilen anlamın kendisi de karmaşıktır. Yer, konum, hak ve hepsinin üstünde mülkiyet ile ilgili bir gönderme yapar. Mülkiyet kavramları (ve mülkiyet haklarının yasal tanımları) değişirken, toprak sözcüğünün anlamı da değişmiştir. İçinde pek çok tarih cisimlendirilmiştir. Örneğin, toprağın ticarileşmediği toplumlar, toprak sözcüğüne yeni anlamlar yükleyebilmişlerdir. Toprak kavramının bu "tarihsel koşula bağlı" anlamı, sınıflı toplumların tarihsel olarak özgül doğası nedeniyle. Belki de, tam da (sırf) bu nedenle evrensel bir rant kuramının olmadığı söylenebilir. Çünkü rant, "toprak" denen "cansız şeye" yapılan bir ödeme değildir, ama toprak üzerindeki mülkiyet hakları ile tanımlanan ve "toprak mülk sahipleri" olarak bilinen bir toplumsal birimler kategorisine yapılan bir ödeme-dir; yani toprak mülk sahipliğine yapılan, onun, toprağın ve / veya toprak üstündeki yapıların tekeli mülkiyetinden kaynaklanan bir ekonomik ödemedir. O halde, "rant kuramı" diye birşey yerine, verili bir sınıflı toplum (kapitalist, vs.) içinde toprak mülk sahipliğinin ekonomik konumuna ilişkin kuramlardan sözedilebilir. Dolayısıyla rant, toprak mülk sahipliğinin ekonomik rolünün sadece bir elemanı olarak görülmelidir. Sadece ona yapılacak tek vurgu, olsa olsa, toprak mülk sahipliğinin varlığından kaynaklanan problemlerin ve çatışmaların bozuk bir izlenimini verebilir. Bu, tam bir yanılsamadır.

Bununla birlikte, "rant kuramlarının", toprak mülk sahipliğinin ekonomik rolünü anlamak için yeterli olduğu fikri popüler (ve akademik) söylemde kökleşmiştir. Oysa, toprak mülk sahipliğinin sınıf konumu, sorgulanan toplumun sınıf yapısının somut bir anlayışından kopuk bir şekilde belirlenemez. Bu da, oldukça değişkendir. Örneğin, geleneksel bağımsız toprak sınıfı nosyonları, çoğu gelişmiş kapitalist toplumlardaki toprak mülkiyetinin karmaşıklığını yansıtmaz. Halbuki, son 25-30 yılın gözle görülür bir eğilimi, toprak mülk sahipliğinin sermaye yatırımı için artık "başka" bir alan olmaya başladığıdır.

Böyle bir durumda, toprak mülk sahipliği sermayenin kendisinden ayırdedilemez olur. Elbette bu, özel toprak mülkiyetinin sermaye birikimi için potansiyel çatışmalarını ortadan kaldırmış olması demek değildir. Tam tersine, da-

ha geniş politik ve toplumsal çatışmalar içinde, toprak mülk sahipliğinin pozisyonunu dönüş-türüyor demektir.

Buraya kadar özetlenen tartışmalardan görünen o ki kentsel ranta endeksli gelişen sermaye birikim süreçlerine ilişkin değerlendirmeler, konuyu ancak,

- toplumsallık
- zaman ve uzama bağlı özgüllük
- çeşitlilik ve dinamizm

boyutları bağlamında da geliştirebildiği sürece açıklayıcılık kazanabiliyor. Bir başka deyişle, liberal ve neo-liberal öğretinin "piyasa ve talep merkezli" rant çözümlemelerine asimetrik yanıtlar oluşturabilmenin geçtiği en temel yol bu.

Bu yazı, sözkonusu yolu izlemeye çalışarak İzmir kentindeki oluşumları yeniden değerlendiren bir ön çözümlemeye adım atmak amaçlı yazılıyor ve tartışmayı ağırlıkla yapılaşma süreçlerinden biri bağlamında, onu odaklayarak gerçekleştiriliyor. Kentsel yenileme süreçleri olarak da ifadelendirilebilecek bu odanın seçiminde, İzmir özelinde yaygınlık kazanmaya başlayan bir yeniden yapılandırma politikasının yaratacağı olası sonuçların etkin bir payı var.

"Kaçak yapılaşmış" alanların "yenileme" yoluyla kentsel yeniden yapılandırması pratiği, kuşkusuz, yeni bir politika değil. Yeni olan, bu politikanın özellikle 90'lı yıllarda geliştirdiği meşrulaştırma söyleminin kapsamı, bu kapsamın kentsel ranta endeksli yeni sermaye birikim stratejileriyle ilişkisi ve konunun bu strateji kapsamında yaygınlaştığı koşulda nedenleyebileceği olası mekansal toplumsal dönüşüm biçimleri. Bu süreç, yapısal bir dönüşüm olarak da tanımlanabilir.

Sözkonusu bu kapsam gerçekte bizlere iki farklı düzlemde bir sorgu alanı açıyor. Birincisi, tartışmanın İzmir'in özgül koşullarında temellendirilmesiyle oluşan öznel düzlem. Diğeri, tartışmayı daha üst ölçeklerde ele almayı gerektiren etik boyut, yani nesnel düzlem. 90'lı yıllarda İzmir'de yaygınlaşmaya başlayan "yenileme" söylemlerinden yola çıkan bu yazı, konunun öncelikle öznel düzlemde somutlanmasını hedefliyor. Yukarıda, kentte oluşmaya başlayan yeni sermaye birikim stratejisinin iki temel özelliği şöyle vurgulanmıştı;

- Kent yeni bir birikim süreciyle karşı kar-

şıyır. Bu süreç, kentin mekansal toplumsal topoğrafyasına ciddi müdahaleler yapılmasını nedenliyor.

Bu saptamalara neden olan yeni söylemi kavrayabilmenin bir yolu, bu kentin, bugün ke-sit aldığımız "an"ını geçmişe izdüşürmek olabilir diye düşünüyoruz. Temel hipotezimiz şu:

- İzmir Kenti, Osmanlı'nın son dönemle-rinden bu yana, ilk kez planlama kurumu aracılığıyla meşruiyeti temellendiren bir yapı-sal dönüşüm projesiyle karşı karşıyadır.

- Toplumsal-mekansal zeminde kent bütü-nünü etkileyecek bir makro dönüşüm bedef çerçevesine koyan bu yeniden yapılan(dır)ma politikasına yaygın ve geçerli bir uygulama platformu yaratılabildiği takdirde, kent, Os-manlı'nın son dönemlerinden bu yana üçün-cü, ancak planlama kurumu aracılığıyla ol-mak bağlamında ise ilk olan bir yeniden yapı-lanmaya adım atacak.

Neyin dönüşecek olduğunu tartışmaya baş-lamadan önce, geçmiş deneyimlerde mekansal-toplumsal düzeyde müdahaleye uğrayan süreç-lerin kısaca hatırlanması gerekiyor. Çünkü, planlama eliyle geliştirilen son söylem, geçmiş iki deneyimle yakından ilişkili.

Kent, ilk dönüşüm yaratıcı müdahaleyi Os-manlı'nın son dönemlerinde yaşıyor. Temel di-namik şu: İmparatorluğun 19. yy.'da uluslararası ölçekte ulusal sermayelere tanıdığı ayrıcalık-larla belirlenmiş bir kapital akışı ve bununla kendini yeniden üretmeyi hedefleyen bir biri-kim süreci. Bu dönemin hatırlanması gereken temel özelliği de şöyle özetlenebilir.

- Yaratılan dönüşüm, bedef çerçevesi önce-den belirlenmiş-planlanmış (kesinlikle spontan olmayan) bir birikim modelinin sonurgusu.

- Avrupa'nın ulusal ölçekli sermayelerinin Osmanlı'ya yönelik geliştirdiği stratejilerin, so-nuçları açısından, dönemin tam sömürgeleş-miş örneklerini bütünüyle yansıtmadığı bilinse de mekansal - toplumsal düzlemde bugüne dek bıraktığı izlere dayanarak etkin bir dönüş-türücü güç oluşturduğu söylenmeli. Çünkü az sonra söyleyeceğimiz gibi, bugünün İzmir ken-ti, makro arazi kullanım örüntüsü açısından birçok noktada, geçmişin artık-izleri üzerinde büyümeye devam ediyor.

Geçmişte, kentin üzerinden sağlanacak, sermayenin yeniden üretimi mekanizmalarını genişletmeyi ve hızlandırmayı amaçlayan bir di-

"Kaçak yapılaşmış" alanları "yenileme" yoluyla kentsel yeniden yapılandırması pratiği kuşkusuz, yeni bir politika değil.

Neyin dönüşecek olduğunu tartışmaya başlamadan önce, geçmiş deneyimlerde mekansal-toplumsal düzeyde müdahaleye uğraya süreçlerin kısaca hatırlanması gerekiyor.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

*Geçmişte, kentin
üzerinden
sağlanacak,
sermayenin
yeniden üretimi
mekanizmalarını
genişletmeyi ve
hızlandırmayı
amaçlayan bir dizi
yatırım alanına
kısaca bakmak,
bugüne yönelik
hitopezlerimizin
kavranmasını
kolaylaştırabilir.*

zi yatırım alanına kısaca bakmak, bugüne yönelik hitopezlerimizin kavranmasını kolaylaştırabilir. İlk yatırım alanı ulaşım.

Ege bölgesinin içine dağılan demiryolu ağı, geçmişte, bir yandan hammadde ve diğer yarı mamül maddelerin dolaşımını minimize ederek liman bölgesine aktarmayı hedeflerken, bir yandan da ulaşım deseni, Avrupa Ülkelerinin Osmanlı'nın belli bölgelerinde güç oluşturma arayışları doğrultusunda şekillenir. Gerek her türlü kapital ve kaynağın aktarımının denetim bölgesi olan limanın konumu, gerekse yabancı grupların yer seçtiği Bornova ve Buca banliyölerine yakınlığı nedeniyle demiryolları ağına düğüm noktası olarak **Basmane** seçilir. Gar buraya kurulur. Aynen bugün durduğu yere ve yüklediği işlevle.

Kent-içi yol güzergahları ise, ağırlıkla merkez fonksiyonları ve yerleşik nüfusun iskan alanlarıyla belirlenir. Ticaret ve finans sermayesinin yeniden üretim alanı olma işlevini yüklenen merkez alanı, Osmanlı'nın Avrupa sermayesine tanıdığı ayrıcalıkla beraber toplumun farklılaşmış kesimleriyle bütünleşen ikili bir yapılanma gösterir. Kentin geleneksel merkezi, Anafartalar Caddesi'nden Tilkilik'e ve Basmane'ye uzanan kısmında odaklıdır. Burası ağırlıkla müslüman gruplara hizmet eder ve müslüman ticaret sermayesini yeniden üretir. Limanın oluşturulması ve iç limanın doldurulmasıyla, kent bu kez geleneksel merkezden farklılaşmış, ağırlıkla mali denetim fonksiyonunu yüklenen birimlerden oluşan ve özellikle yabancı gruplara mal ve hizmet üreten bir merkez kazanır. Bugünün İzmir'inde bu tür farklılaşmış ancak başka süreçlerle yeniden eklemlenmiş bir ikili merkez yapısı varlığını halen koruyor. Son dönemlerde, Kemeraltı esnafı gerek Kemeraltı'na akan kapital miktarını çoğaltmak, gerekse Osmanlı'dan devraldığı ancak bu kez orta ve alt gelir gruplarına dönüşen müşteri kimliğini, dolayısıyla da bugünkü merkez kimliğini değiştirebilmek adına ilginç çatışma ve dayanışma ör-

nekleri sergiliyor.

Osmanlı'nın son döneminde gelişen bu yeni birikim modelinin kentin toplumsal yapılanmasına etki etmemiş olması da olası değil. Kentte yabancıların toprak edinmesine hak tanıyan yasayla birlikte ciddi satışlar başlar. Kentin coğrafyasının da etkisiyle Karşıyaka, Göztepe, Güzel-yalı gibi deniz bağlantılı ve çoğu kez merkeze yakın alanlar, dönemin yerli ve yabancı yüksek gelir grupları tarafından yeniden üretilir. Bu süreç içinde gerek bu konut alanlarının gerekse diğer kentsel kullanım alanlarının değer artışları da garantiye alınır.

Sıralanan bu üç temel sektörde yaratılan dönüşümleri, kentsel ranta dayalı birikim süreçlerine endekslemek kuşkusuz çok zor değildir. Bu yeni birikim modelinde Avrupa sermayesinin yarattığı alanlar en az risk, en az kapital yatırımı (veya aktarımı) ve maksimum değerini ele geçirilmesi ilkesine göre şekillenir. Demiryollarının yapımıyla devlet gelirlerine, birtakım altyapı yatırımlarıyla oluşan tek el kârına, finans sektöründeki arzıcı faaliyetlerinden oluşan getiriye el koymak biçiminde somutlaşan bu ilke sonucunda, yaratılan dönüşümler kapalıyla, kentsel rant mekanizmalarından yararlanmanın döneme özgü en çarpıcı ve dolaysız sonuçları da böylelikle görmüş oluyoruz.

Bu dönemde, kentte yaratılan mekansal dönüşüm öyle bir uluslararası eklemlenme yöntemi ve süreçlerine atıfta bulunmaktadır ki, neredeyse Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne dek geçen sürede, o dönemin ağırlıkla dışsal olarak dayatılmış birikim sürecinin mekansal modelinin arık-izleri, bu modelin resmi söylemdeki onca reddine karşın bugünün mekansal örüntüsünde halen yer almaktadır.

Kente ilişkin yapısal dönüşümü öngören ikinci müdahale için, 1945'ler sonrasının ideolojik yeniden yapılanmasını beklemek gerekecektir.

Kamu Arazilerinin Özelleştirilmesi Sürecinde İzmir'in Payına Düşenler...

Semahat ÖZDEMİR

Ülkemizde "toplumcu belediyeçilik" anlayışının gündemde olduğu 1970'li yılların ardından, Toplu Konut Yasası, Turizm Teşvik Yasası, İmar Affı Yasası ve arsa sertifikalarıyla geldi 1980'li yıllar.

1990 sonrasında gazete ilanlarıyla sessizce satılmaya başladı hazine arazileri ve bugün "özelleştirme" kapsamına alınan KİT'lerin arazilerinin de satışı gündemde. Bu kurumların sahip oldukları gayrimenkullerin değerlerinin yükselişi, kamuoyunun dikkatini çekerek yeni tartışmaların başlamasına neden oldu. Aslında bu süreç, onbeş yıldır benimsenen, uygulanan bir politikanın son halkasıydı.

Bu yazının amacı, İzmir ve çevre yerleşmelerinin bu süreçte yaşadıklarından örnekler vermek, ağırlık olarak ise hazine arazilerinin doğrudan satışının gündemde olduğu 1994 yılı sonrası gelişmeleri ve boyutlarını aktarmak.

1980 yılı sonrasında İzmir'de de toplu konut alanları eklendi bir kaç yıl içinde kent makraformuna ve bunların hemen tümü hazine arazisi üzerinde yer seçti. Egekent-1, Evka 1-2-3 bunlardan bazıları. Bu girişimlerden bir bölümü, kent nazım planıyla öngörülen makroformun sınırlarını zorlarken diğer yandan çevre yerleşmelerde de, örneğin Eski Foça'da yazlık konut kooperatifleri de "toplular konut" statüsünde hazine arazileri üzerinde gelişiverdi. Pamucak, Alaçatı, Kuşadası, Davutlar kıyılarının bir bölümü ise Turizm Teşvik Yasası kapsamında özel girişimcilere tahsis edilen hazine arazileri oldu.

İzmir'de de hektarlarca ıslah imar planı yapıldı (3200 ha) ve belediyeler şimdi bu planları revize etme çabası içindeler. İslah planı sınırları içinde, hazine arazisi üzerinde ev yapmış olan kişilere bu arazilerin satışı yapıldı. Bu satışlarda kimi kez arsayı satın alan kişinin/gecekondu sahibinin büyük arsa sahibi olması da mümkündür. Örneğin Ulucak'da yapılan araştırmada, ıslah planı sınırları içinde ve hazine arazisi üzerinde ev yapmış olan 37 kişinin, aynı belde sınırları içinde 5.000 m2 ile 70.000 m2 büyüklüğünde arazi sahipleri oldukları saptandı, (1) ve kaçak yapılaşma İzmir'de bugün de sürmekte.

Bu uygulamaların tümünde, kamu mülkiyetindeki arazilerin özel mülkiyete devri söz konusudur. Ancak bu devir dolaylıdır. Oysa 1994 yılı, hazine arazilerinin büyük miktarlarda, topluca ve doğrudan satışlarının başladığı yıl olmuştur ve büyük bir hızla devam etmektedir. Tek ve en büyük gerekçe ise bütçe açığının kapatılmasıdır.

İzmir İli Sınırları İçinde

Satışı Yapılan Hazine Arazileri

Ülke bütününde defterdarlıklar aracılığıyla ve kimi kez açık, kimi kez kapalı ihale yöntem-

Yrd. Doç. Dr. Semahat Özdemir. 1978 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden lisans, 1983 yılında yüksek lisans eğitimi tamamladı. 1993 yılında DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden doktora derecesi aldı. Halen İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde öğretim görevlisidir.

(1) Özdemir, S., "Metropolitan Kent Çeperlerinde Mülkiyet Örneği Değişim Süreci", Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993, İzmir. Yayınlanmamış doktora tezi, sf. 213

TABLO 1- 1994 yılı içinde ve 1.1.1995 - 17.3.1995 tarihleri arasında İzmir ili sınırları içinde, ilçe bazında satışı yapılan hazine parselleri ve satış gelirleri

1.1.1994-31.12.1994 tarihleri arasında yapılan satışlar			1.1.1995-17.3.1995 tarihleri arasında yapılan satışlar	
İlçeler	Satılan Parsel	Satış Fiyatı (1000 TL-)	Satılan Parsel	Satış Fiyatı (1000 TL-)
Merkez				
Buca	128	18.675.545	26	7.948.000
Bornova	89	14.149.375	58	14.595.700
Karşıyaka	45	19.942.500	4	5.353.717
Gazimir	47	11.891.832	15	2.022.362
Gözelbahçe	69	19.745.618	18	17.317.500
Konak	59	19.160.160	10	1.941.250
Çiğli			4	978.500
ARA TOPLAM	436	103.565.031	134	50.157.019
Alağa	338	4.848.500	20	529.100
Bayındır	15	855.000	13	141.800
Bergama	124	3.416.800	-	-
Çeşme	327	124.958.634	15	13.581.000
Dikili	8	1.883.000	-	-
Foça	60	11.206.467	18	3.749.050
Karaburun	29	4.487.550	12	1.259.250
Kemalpaşa	41	3.641.250	-	-
Kınık	37	1.103.500	5	355.000
Mandracı	28	5.789.113	3	2.124.000
Menemen	128	8.574.150	14	14.232.500
Ödemiş	5	738.473	-	-
Seferihisar	30	10.948.560	11	7.817.000
Selçuk	8	388.200	5	1.011.000
Tire	5	382.000	3	2.124.000
Torbalı	113	5.587.102	42	4.755.500
Urla	112	42.611.040	15	869.300
TOPLAM	1845	340.900.811	310	172.277.033

KAYNAK : İzmir Detterdarlığı, Konak-Karşıyaka Emlak Müdürlükleri

Kamu arazisi stoğu açısından, İzmir ili yüksek bir potansiyele sahiptir. İzmir Büyükşehir Belediyesi mücavir alan sınırları içinde ve İzmir'in çevresinde yer alan yalnızca 6 ilçede yapılan araştırmada (Foça, Kemalpaşa, Menemen, Torbalı, Seferihisar ve Urla), 11798 ha. kamu arazisi stoğu olduğu saptanmıştır.

leriyle satışa çıkarılan hazine arazilerinin tümünün büyüklüğü, flatı ve konumu hakkında bilgi sahibi olmak, oldukça güçtür. 1994 yılı şubat ayında başlayan ihaleler bugün de devam etmektedir. Satılan hazine arazileri;

- İmar planı sınırları içinde değişik kullanımlara ayrılmış (konut / işyeri / kreş vb.) veya,
- İmar planı sınırları dışında (imarsız) olabileceği gibi, herhangi bir "sit" alanı içinde olup olmadığına bakılmaksızın satışa konu olabilmektedir.

1994 yılı içinde yapılan satışlarda 965 milyar TL tutarındaki satış ile Ankara birinci sırada yer almakta, 399 milyar TL tutarındaki satış ile İstanbul ve 340 milyar TL tutarındaki satış ile İzmir onu izlemektedir. (2)

1994 yılı içinde İzmir ili sınırları içinde ve ilçeler bazında satışı yapılan hazine parselleri sayısı ve satış sonucu elde edilen gelir, Tablo 1'de verilmiştir. Satılan arazilerin büyüklüğü hakkın-

da ise bu aşamada veri elde etmek mümkün olamamıştır. Kuşkusuz parsel büyüklükleri belli olmadığından bu, bazda bir karşılaştırma yapmak güçtür. Ancak tablonun incelenmesi sonucu, şu saptamaları yapmak mümkündür:

- 1994 yılı içinde, İzmir ili sınırları içinde 341 milyar TL. değerinde, 1995 yılının ilk üç ayı içinde ise, bunun yaklaşık yarısı kadar, 172 milyar TL. değerinde satış yapılmıştır.

- 1994 yılı içinde satış yapılan parsel sayısı 1845, 1995 yılının ilk üç ayında ise 310 olmak üzere toplamda 2155 adet parsel satış gerçekleştirilmiştir.

- 1994 yılı verilerine göre, en yüksek satış değeriyle (124 milyar TL.) Çeşme ilçesi ilk sırada yer almakta, bunu İzmir Büyükşehir Belediyesi Mücavir alan sınırları içindeki ilçe belediyeleri toplamı izlemektedir, (yaklaşık 104 milyar TL.) Urla, Foça ve Seferihisar ilçeleri, toplam satış tutarları üst düzeyde olan diğer yerleşmelerdir.

(2) Veriler, 27.3.1995 tarihinde İzmir Detterdarlığı, Karşıyaka Emlak Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Kamu arazisi stoğu açısından, İzmir İli yüksek bir potansiyele sahiptir. İzmir Büyükşehir Belediyesi mücavir alan sınırları içinde ve İzmir'in çevresinde yer alan yalnızca 6 ilçede yapılan araştırmada (Foça, Kemalpaşa, Menemen, Torbalı, Seferihisar ve Urla), 11798 ha. kamu arazisi stoğu olduğu saptanmıştır.⁽³⁾ Bu değer tapuda tescilli olan kamu arazilerine ilişkindir. Bilinen bir başka gerçek ise tescil dışı (cebel) olarak bırakılan, ancak devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kamu arazisi varlığının da üst düzeyde olduğudur. Örneğin İzmir'in kuzey gelişme aksında yapılan araştırmada 6500 hektar büyüklüğünde arazi üzerinde yer alan beş köyde, tescilli kamu arazisi miktarı 2500 hektarken, tescil dışı bırakılan ve aslında kamu mülkiyetinde olan arazi büyüklüğünün 921 ha. olduğu saptanmıştır.⁽⁴⁾

Bu düzeyde bir stoğun, nerede yer alan bölümlerinin ne kadarının satıldığını bilebilmek, bu politikanın sonuçlarını sorgulamak açısından gereklidir. Ancak bu aşamada bu bilgiye tüm alan genelinde ulaşmak çok zordur. Birim fiyatlar açısından örnek olmak üzere, aşağıda Çeşme il-

çesine bağlı Alaçatı beldesinde 1994 yılı Ocak-Ağustos ayları arasında yapılan satışlar da ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Gazete Fiyatına Satılık Hazine Arazileri

Çeşme Kasabası ile belediye sınırları bitişik olan Alaçatı yerleşimi, Çeşme Yarımadası'nın hem kuzey hem de güney kıyılarına dek uzanan bir konuma sahiptir. 1990 yılı nüfusu 7187 kişi olan yerleşim, ağırlıklı olarak yazlık konut gelişmelerinin gözlemlendiği bir beldedir. 1994 yılının ilk sekiz ayında bu beldede gerçekleştirilen satışlarda parsellerin büyüklüğü / parsel no'ları ve satış değerleri aşağıda verilmektedir.⁽⁵⁾

Tablo 2'de görüldüğü gibi 34 adet hazine parselinin toplam büyüklüğü 258.531 m² dir ve tümünün satışından 4.3 milyar TL. gelir elde edilmiştir. Toplam değer, satışı yapılan arazi büyüklüğüne bölündüğünde;

$4.331.500.000 \div 258.531 = 16754$ TL. değeri bulunmaktadır. Özetle, yukarıda satılan hazine arazilerinin ortalama metrekare fiyatı 16754 TL. dir. Bir başka deyişle, Alaçatı'da bir gazete fiyatına satılmıştır bir metrekare hazine arazisi. Parsellerin yedisini bir yapı kooperatifi, beşini bir şirket, üçünü tek bir kişi almıştır.

Satılan hazine arazilerin ortalama metrekare fiyatı 16754 TL'dir. Bir başka deyişle, Alaçatı'da bir gazete fiyatına satılmıştır, 1 metrekare hazine arazisi.

TABLO 2- Alaçatı'da 1994 yılı Ocak-Ağustos aylarında satışı yapılan hazine parselleri

pafta/parsel	alan (m ²)	satış fiyatı (1000 TL.-)	pafta/parsel	alan (m ²)	satış fiyatı (1000 TL.-)
7/1643	3160	95.000	71/3815	32400	522.000
10/3943	2.050	21.000	71/3980	29760	603.000
37/141	115	17.000	71/3152	17630	527.000
45/2454	3.200	65.000	72/3149	16440	321.000
46/3898	1.500	30.000	77/5217	123	20.000
47/4024	990	18.000	775/559	56	6.000
48/2714	1.640	55.000	77/4756	197	20.000
56/3981	8.290	156.000	77/5221	82	33.000
56/3983	2.420	40.000	26.L.1/3384/8	61	12.000
69/3540	7.500	85.000	26.M.1/3819/5	1880	40.000
71/3121	13.780	351.000	45/5824	466	70.000
71/3122	11.400	131.000	45/5825	585	82.500
71/3124	13.700	182.000	45/5826	634	53.000
71/3125	13.400	190.000	26L.2/3586/11	597	35.000
71/3128	9.540	104.000	45/3886	1100	44.000
71/3150	9.600	117.000	9/2/3073	484	105.000
71/3151	6.860	101.000	70/3120	3070	50.000
GENEL TOPLAM			258.531	4.331.500	

KAYNAK : Çeşme Tapu Müdürlüğü

(3) Ünverdi, Hz., Özbek, İ., Ünverdi, L., "Kamu Arazilerinin Konut Amaçlı Kullanım Potansiyeli", Ege Mimarlık 93/1-2 sf. 74

(4) Özdemir, S., y.a.g.e. sf. 418

(5) Bu veriler, TÜBİTAK tarafından desteklenen DEBAG/127-6 no'lu ve "Ekolojik Dengenin Korunması Ve Sürdürülmesi Açısından Kent-Sel Sistemlerin Planlanması" konulu araştırma projesi kapsamında yürütülen çalışmalardan alınmıştır. Proje hala devam etmektedir.

4046 sayılı
Özelleştirme
Yasası'nın
yürürlüğe
girmesiyle, kamu
arazilerinin
özelleştirilmesi
sürecine yeni bir
boyut eklenmiş ve
özelleştirme
Yüksek Kurulu'na
kamu
mülkiyetindeki
arazilerine ilişkin
"mevzii imar planı"
hazırlama ve
onaylama yetkisi
verilmiştir.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

Yerel yönetimlerin bu süreçteki yeri

Belediye sınırları içindeki hazine arazilerinin satışı konusunda bazı belediye başkanları tepkisel bir tutum sergilemişlerdir. Örneğin Çiğli Belediye Başkanı, üzerinde gecekondulu olan hazine parsellerinin satışını, yörede yaşayanların tepkisiyle de ilk aşamada durdurmuş, satışın tekrar gündeme gelmesi durumunda ise, belediyenin alıcı olacağını belirtmiştir. Aynı tutum Güzelbahçe Belediyesince de benimsenmiştir. (6)

İlçe belediyeleri bu tutum içindeyken, İzmir Büyükşehir Belediyesi, kentte oldukça stratejik öneme sahip bazı belediye arazilerini kat karşılığı girişimcilerle anlaşmak üzere satışa çıkarmıştır. 28 adet parsel ve yaklaşık 100.000m² olan belediye parsellerinin hemen tümü üzerinde ağırlıklı olarak işyeri, konut bir miktar da kültürel etkinlik alanlarının gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. (7) Oysa böylesi bir ortamda belediyeler, kendi mülklerini daha uzun erimli ve toplum yararına düşünerek değerlendirmek durumundadırlar.

Ve Özelleştirme Yasası

4046 sayılı Özelleştirme Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle, kamu arazilerinin özelleştirilmesi sürecine yeni bir boyut eklenmiş ve özelleştirme Yüksek Kurulu'na kamu mülkiyetindeki arazilere ilişkin "mevzii imar planı" hazırlama ve onaylama yetkisi verilmiştir. Daha öncelikle kurumsal yapı içinde varolan yetki karmaşası böylelikle daha da artırılmıştır.

İzmir ve yakın çevresinde arazileri olan ve Özelleştirme Programı kapsamına alınan Kamu İktisadi Teşekkülleri, Sümerbank Holding A.Ş., Türk Hava Yolları A.Ş., Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) ve Et ve Balık Kurumu'dur. Bu kurumlardan gayrimenkul varlığı üst düzeyde olan Et ve Balık Kurumu'nun 1.5 trilyon TL. gibi düşük bir bedelle HAK-İŞ Konfederasyonu'na satılmasına kamuoyunun gösterdiği tepki sonucu, ihale iptal edilmiş, benzer nitelikteki Sümerbank Holding'e en yüksek teklifin 45 milyon dolar olarak verilmesi sonucu ihale şimdilik iptal edilmiştir. (8)

Kamu arazi stoğunun özensizce ve çok hızla tüketilmesi açısından, 1994 yılında başlayan satışlardan farklılık içermeyen bu politika, kamu arazilerinin kentin bütünlüğünden kopuk, parça parça bir başka kurum tarafından planlanması boyutunu da bu tükeniş sürecine katmakta ve zaten darboğazlar ve çözümsüzlükler yaşamakta olan planlama sürecini bir başka büyük çözümsüzlüğün içine itmektedir.

SONUÇ:

Bugün gelinen nokta, artık olayın boyutlarının, hızının kavranmasının ve izlenmesinin güç olduğu bir noktadır. İzmir özelinde yaşananlar için özetle şunlar söylenebilir:

- Tütünün ne kadar, nerede ve ne nitelikte olduğunu bilemediğimiz kamu arazi stoğu hızla eritilmektedir,

- Bu yok oluş çok ucuz, aslında çok pahalı bir bedelle yok oluş sürecidir,

- İzmir bu süreci, daha küçük ölçeklerde de olsa daha önce yaşamıştır. Atatürk Organize Sanayi Bölgesi için yapılan kamulaştırmalarda, kamu mülkiyetinden özel mülkiyete satış yoluyla devredilen hazine parselleri aynı yıl yeniden kamulaştırılmak zorunda kalmıştır. (9)

- İzmir metropoliten kenti, tüm üniversitelerini, pekçok hastanelerini kamu mülkiyetindeki araziler üzerinde gerçekleştirebilmiştir. Bugün kentte yaşayan 2 milyon kişinin üst düzeyde kentsel teknik-sosyal altyapı donanımına gereksinimi vardır. Kent, göç almaya devam etmekte ve nüfus hızla artmaktadır. Özetle, kentsel ortak kullanım alanlarına var olan gereksinim, gelecekte daha da artacaktır.

- Planlamanın bugünkü kurumsal yapısı içinde, sözkonusu kentsel ortak kullanım alanlarının mekan gereksiniminin karşılanması çok zordur ve bu gereksinimin karşılanmasında "kamu" çok büyük maliyetler ödemektedir. Bir başka deyişle yürürlükte olan İmar Yasası I ortak kullanım alanlarının yalnızca bir bölümü (yol, meydan, otopark, cami, karakol, yeşil alan) için gerekli olan arazi 18. madde aracılığıyla, özel mülk sahiplerinden en çok %35 oranında alınan düzenleme ortaklık payları ile sağlanabilmekte-

(6) Özdemir, S., "Hazine Arazilerinin Rasgele Satışı Onaylanamaz", Ege Mimarlık, 94/2

(7) Özdemir S., "Artık Yerel Yönetimler ve Bakanlıklar da Mülkiyetlerinde Kamu Arazilerini Saima Hazırlığında", Ege Mimarlık, 94/3, sf. 12

(8) Cumhuriyet, 30.3.1995

(9) Özdemir, S., "Metropoliten Kent Çevrelerinde Mülkiyet Ürün Türü Değişim Süreci", D.E.S. Fen Bilimleri Enstitüsü, 1993, İzmir, Yayınlanmamış doktora tezi. s. 416

dir. Okul, sağlık vb. ortak kullanım alanlarının arazilerinin ise kamulaştırılarak elde edilmesi gerekmektedir.

- İmar Yasası'nın öngördüğü normlarda, yalnızca 18. madde kapsamına giren sosyal-teknik altyapı alanlarının bedelsiz terkle sağlanabilmesi için "1.1" yapılaşma emsalinin aşılması gerekmektedir. Bu yapılaşma yoğunluğunda bile brüt alanın %18'i kadar bir alanın okul, sağlık vb. kullanımlar için kamulaştırılması gerekmektedir. Bu yapılaşma emsali değeri ise yaklaşık olarak, ayık nizam üç kat yapılaşma biçimine karşılık gelmektedir. Oysa İzmir'in hemen tümü (neden böyle olduğu bir türlü anlaşılmamakla birlikte) en az blok nizam-beş kat yapılaşma biçimine sahiptir. Bu ise "2" emsal değerinin aştığı bir yapılaşma yoğunluğudur. Böylesi yoğunluklarda 18. madde kapsamına giren kullanımların bile karşılanması mümkün değildir. Yaklaşık 800 ki/ha net nüfus yoğunluğuna karşılık gelen bu tür bir yapılaşma biçiminde, İmar Yasası'na göre alanın %67'sinin ortak kullanım alanlarına ayrılması gerekmektedir. Kısaca, 18. madde uygulanırsa bile brüt alanın % 32'sinin ek olarak kamulaştırılması gerekmektedir.

Yukarıdaki değerlendirme, komşuluk ünitesi ölçeğindeki yerleşme birimleri için geçerlidir. Metropolen kent ölçeğine çıkıldığında ise, 2000 yılına dek 20 milyon kişinin daha kentlere göç etmesinin beklendiği ülkemiz ortamında, (10) İzmir'in yeni hastanelere, okul alanlarına, büyük kentsel parklara, hava alanlarına, verili arsa piyasasında yer edinemiyen alt gelir grubu için düzenli, alt yapılı ve kamu mülkiyetindeki konut gelişme alanlarına gereksinimi olacaktır. Bunların ise 18. madde gibi bir uygulama aracı ile karşılanması düşünülemez. Tüm bu kullanımlara yönelik arsa gereksiniminin, kamulaştırma yoluyla elde edilmesi gerekecektir. Bu kaynağın yaratılmasının ise ne denli güç olduğu açıktır.

- Bugünkü kurumsal yapı içinde kamu, gerek ortak kullanım alanlarının arazi gereksiniminin karşılanmasında eğer o yörede mevcut ise tüm kamu arazilerinin bu kullanıma tahsis edilmesiyle; eğer kamu arazisi mevcut değil ise kamulaştırmalarla arazinin sağlanması maliyetini

ve tüm altyapı-üstyapı araştırmada, ıslah planı sınırları içinde ve hazine arazisi üzerinde ev yapmış olan 37 kişinin, aynı belde sınırları için maliyetini ödeyerek çok büyük bedeller üstlenmektedir. Bunca ödenen maliyet sonucu yaratılan kentsel çevrede oluşan çok yüksek rantlar ise az sayıda mülk sahibine geri dönmektedir. İzmir'in kuzey gelişme aksında yapılan araştırmada, mevzii imar planlarıyla kentsel gelişmeye açılan yaklaşık 10.000 birim konutun yapılabileceği ve yaklaşık 40.000 kişinin yaşayacağı gelişme alanlarında, toplam mülk sayısının 36 olduğu ortaya çıkmıştır. Üç mevzii imar planı sınırları içinde kalan tüm kamu arazileri ortak kullanım alanlarına tahsis edilirken, bu özel mülk sahipleri arazilerinin en çok %35'ini bedelsiz olarak kamuya terk edecek, bunun karşılığında 10.000 birim konutun oluşturacağı çok yüksek rantlara sahip olacaklardır. (11) Bu, dengeli bir paylaşım değildir.

- Ne yapılmalı sorusunun yanıtı, yukarıdaki saptama ışığında bulunabilir. Öncelikle, kentsel gelişme alanlarında, benimsenen (ve daha sağlıklı yaşamı çevreleri yaratmaya yönelik) yapılaşma yoğunluklarının gerektirdiği tüm ortak kullanım alanlarının bedelsiz olarak, özel mülk sahiplerince komuya terk edilmesini olanaklı kılacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Kısaca, 18. maddenin yoğunluğa bağımlı olarak değişen bedelsiz terk oranlarını ve tüm ortak kullanım alanlarını içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Böylesi bir ortamda kamu arazilerinin tümünün ortak kullanım alanlarına tahsis edilmesi gerekmeyecek, kamu arazileri de tıpkı özel mülk arazileri gibi, yeni boyutuyla 18. madde düzenleme sınırları içinde yer alabilecek ve oluşan ranttan pay alabileceklerdir. Elde edilen rant ise, daha önce söz edilen kentsel / bölgesel ölçekte büyük alan gereksinimi olan ortak kullanım alanlarına yönelik olarak ve alt gelir grubu kentlilerinin konut, arsa sorunun çözümüne yönelik olarak kullanılabilir ve uzun dönemde mülkiyeti yine kamuda kalmak üzere ve bu kişilere evlerini yapmak üzere kiralanabilir.

- Kurumsal yapıda yukarıdaki gibi bir dönüşüm yaşanmadığı sürece, varolan kamu arazisi stoğunu bilinçsizce yok etmek; kente, kentliye, ve geleceğe yönelik olarak işlenmiş bir suçtur.

*Kurumsal yapıda
yukarıdaki gibi bir
dönüşüm
yaşanmadığı
sürece, varolan
kamu arazisi
stoğunun
bilinçsizce yok
etmek; kente,
kentliye ve
geleceğe yönelik
olarak işlenmiş bir
suçtur.*

(10) Cumhuriyet, 15.2.1995

(11) Özdemir, S., y. a.g.a. sf. 426

İzmir Büyükşehir Bütünündeki Nazım Plan Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme

Cemal ARKON
Ali Rıza GÜLERMAN

GİRİŞ

Bu rapor, 1973 yılından bu yana İzmir Büyükşehir Bütünündeki (İBŞB) planlama çalışmaları ve kentsel gelişme hakkında bir fikir oluşturmaya amaçlamaktadır.

İzmir Metropolitan Alanı için ilk nazım plan 1973'te hazırlanmıştır. Daha önce sadece İzmir Belediyesi kapsamındaki alanlar için bir takım planlar geliştirilmiş idi. Fakat bunların hiçbirisi günümüzün İzmir Büyükşehir Belediyesi alanından daha küçük olan eski İzmir Belediyesi'nin sınırları dışında kalan yerleri içermiyordu. (Rene Daugter, 1925, Le Corbusier, 1948, K. Ahmet Aru 1951, Bodmer 1959)

Kapsadığı alan ve uygulanan planlama metodolojisi olarak ilk "kapsamlı plan" 1973 yılında kabul edilen plandır. 1973'teki başlangıçtan sonra bu plan birçok kereler revizyon görmüştür. Bugün ise kısmi tadilatların bir koleksiyonu haline gelmiş olması nedeniyle, İzmir'in gelecek 20 yılını düzenleyecek yeni bir kapsamlı Nazım Planının hazırlanması gereği ortaya çıkmıştır.

Söz konusu yeni planlama çalışmalarının, Bakanlık tarafından Haziran 1990'da imzalanan bir antlaşma çerçevesinde, Akdeniz Eylem Planı (MAP) ve Öncelikli Eylemler Programı (PAP) çalışmaları ile entegre edilmesi düşünülmelidir.

İlişikte sunulan rapor iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde 1973 İzmir Nazım Planı'nın kısa bir tanıtımı yapılarak, İmar ve İskan Bakanlığınca yayımlanan Plan Raporu özetlenecektir.

İkinci bölümde ise daha sonra yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu bölüm bazıları basılmamış dokümanlara ve bu raporun yazarlarının mesleki değerlendirmelerine dayanmaktadır.

I. 1973 Nazım Planı

İzmir Metropol kenti yaklaşık 76.000 hektarlık bir alanı kapsamakta ve kuzeyden güneye yaklaşık 70 km.'lik bir alana uzanmaktadır. İ.B.Ş.B.'nin 1990 sayımında nüfusu 1.762.849 idi. 1994 yılına ilişkin nüfus kestirimi ise 1.968.304'dir.

Ege Bölgesi'nin doğal merkezi olan İzmir Metropol Kenti aynı zamanda en önemli bölgesel merkezdir. Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan ancak işlev açısından İstanbul'dan sonra ikinci önemli limanı sayılan İzmir, bölgesel ürünlerin ve yöredeki bazı üretimlerin ihracı kapısıdır. Bölgedeki bazı merkezler ile birlikte önde gelen endüstriyel alandır. Bergama, Çeşme, Foça, Selçuk gibi ilçeleriyle İzmir İli ülkenin belli başlı turizm merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Deniz, hava, demiryolu ve karayollarının oluşturduğu kapsamlı bir iletişim sistemi İzmir'i ülkenin diğer bölgelerine bağlar.

Prof. Dr. Cemal Arkon
1969 yılında ODTÜ
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümünden mezun
oldu. Halen DEÜ Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü Başkanı'dır.

Ali Rıza Gülerman 1976
yılında ODTÜ Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümünden mezun
oldu. İzmir
Belediyesinde çeşitli
kademelerde görev
aldıktan sonra 1992-94
yılları arasında İzmir
Büyükşehir Belediyesi
İmar işleri Daire
Başkanlığı görevini
yürüttü. Halen aynı
yerde planlama uzmanı
olarak çalışmaktadır.

1.1. İzmir Metropolitan Alan

Planlama Bürosunun Kuruluşu :

İzmir 1950'lerden itibaren yüksek bir nüfus artışı yaşıyordu. Bu hızlı artışa paralel olarak planlama aktivitelerinin yerinde organize edilmesi gereği ortaya çıkmış, bunu karşılamak için 1965 yılında 6/4950 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İzmir Metropolitan Planlama Bürosu (IMPB) kurulmuştur.

Büro zamanının İmar ve İskan Bakanlığı'nın yerel planlama teşkilatı idi. Planlama çalışmalarına ise ancak 1968 yılında başlayabildi. İlk çalışmaları mevcut durumun ve bölgenin temel problemlerinin tanımlanması üzerineydi.

1.2. Planlama Çerçevesi :

IMPB bünyesinde 1960 sonları ve 1973 arasında gerçekleştirilen planlama çalışmaları üç farklı düzeyde ele alınmıştır.

i) Ege Bölgesi:

İzmir, Manisa, Aydın, Denizli ve Muğla Vilayetlerini kapsar.

ii) İzmir Metropolitan Bölgesi :

İzmir Merkez, Karşıyaka, Bornova, Karaburun Çeşme, Urla, Seferihisar, Selçuk, Torbalı, Bayındır, Kemalpaşa, Menemen, Foça, Dikili, Bergama, Kuşadası, Çevre Belediyeler ve Manisa Merkez Belediyesinden oluşan yerleşimleri kapsar.

iii) İzmir Büyükşehir Bütünü :

İzmir Merkez, Karşıyaka, Bornova, Buca, Çiğli, Gültepe, Çamdibi, Altındağ, Yeşilyurt, Işıkkent, Balçova, Narlıdere, Güzelbahçe, Gaziemir ve Pınarbaşı Belediyeleri ile İzmir Belediyesinin mücavir alanıdır.

1.3. 1973 Nazım Planı'nın Önerileri :

Metropolitan Alan Düzeyindeki Öneriler :

- Aliğa, Torbalı, Turgutlu, Kemalpaşa ve Manisa artan nüfus için cazibe merkezleri olacaktır.

- Doğal, tarihi ve arkeolojik değerleri nedeniyle, Çeşme-Karaburun Yarımadası, Seferihisar-Sığacık, Gümlüdere, Ahmetbeyli, Selçuk, Kuşadası, Foça, Yeni Foça ve çevresi, Dikili, Çandarlı, Bergama turizm merkezleri olarak önerilmektedir.

- Menemen, ve Cumaovası 1985 yıllarında şehrin kuzey ve güney uçlarında birer uydu kent olacaktır.

- Urla, Güzelbahçe ile birlikte şehrin batı koridorunda diğer bir uydu olacaktır.

- Metropolitan Alan içinde, endüstriyel, sosyal ve teknik altyapı yatırımları için eylem alanları tanımlanacaktır.

- Yüksek tarımsal potansiyeli olan kırsal alanlar korunacak ve geliştirilecektir. Değişen tarım teknolojileri planlamanın sonraki aşamalarında ele alınacaktır.

- Samsun Dağı, Sipil Dağı, Efes, Bergama ve Dilek yarımadasına ilave olarak Bozdağ'da milli parklar ve bir kış sporları merkezi geliştirilecektir.

- Aliğa'da petrol endüstrisi teşvik edilecek ve kimya sanayileri bu alana çekilecektir. Bunun için söz konusu alan bir sanayi bölgesi olarak planlanmalıdır.

- Bölgesel teknik altyapı projeleri çerçevesinde yeni enerji ve su kaynakları bulunmalıdır.

- Aliğa - Menemen - Manisa; Aliğa - Menemen - İzmir; İzmir - Cumaovası - Torbalı aks-

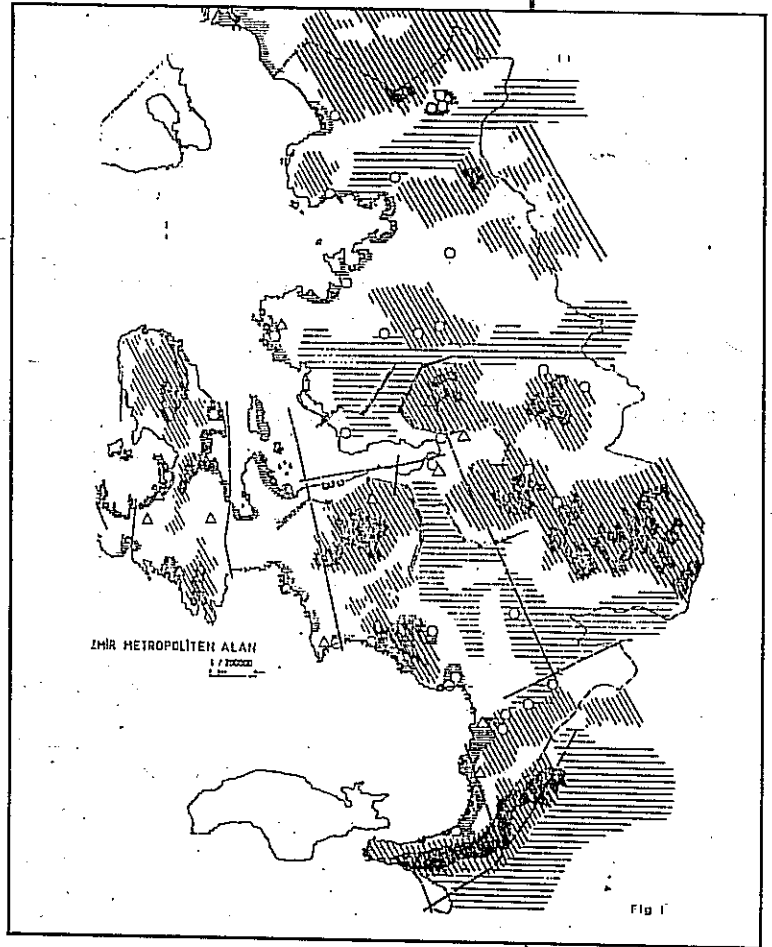

Fig 1

ları demiryolu ağına bağlanarak, elektrifikasyon sistemine geçilmelidir.

- Çiğil - Çamaltı Tuzla'sı yakınlarında Ulus-

Kapsadığı alan ve uygulanan planlama metodolojisi olarak ilk "kapsamlı plan" 1973 yılında kabul edilen plandır.

PLANLAMA
95/1-2

**İzmir Büyükşehir
Bütünü Nazım
Planı İzmir
merkezini; 13 adet
çevre belediyeyi
ve mücavir
alandaki 31 adet
köy yerleşimini
kapsamaktaydı.**

lararası Fuar ve Serbest Endüstri Bölgesi önerilmektedir.

- Deniz ulaşımı için şu öneriler geliştirilmektedir;
- Alsancak Limanı'nın genişletilmesi,
- Pasaport, Bostanlı ve İnciraltı yat ve balıkçı barınaklarının inşası,
- Çeşme ve Dikili limanlarının genişletilmesi,
- Kuşadası Yat Limanının inşası,
- Urla, Sığacık ve Çandarlı'da tarımsal ürüne yönelik iskeleler.

İ.B.Ş.B.'ye İlişkin Öneriler :

İzmir Büyükşehir Bütünü Nazım Planı İzmir merkezini; 13 adet çevre belediyeyi ve mücavir alandaki 31 adet köy yerleşimini kapsamaktaydı.

İ.B.Ş.B. Makroformunu

Etkileyecek Varsayımlar :

- Et İzmir gelecekte de hızlı nüfus artışı sergileyecektir.
- Gelecekte yeni ulusal ve uluslararası işlevler yüklenecektir.
- Aile büyüklüğü küçülecek, bu değişiklik sonucu konut talebi artacaktır.
- Genç nüfus çoğalacak ve eğitim kurumlarına olan ihtiyaç da artacaktır.
- Ekonomide küçük ve orta ölçekli girişimler bir araya gelerek küçük endüstri kuruluşlarını oluşturacaktır. Organize sanayi bölgelerine ihtiyaç artacaktır.
- Ortalama aile gelirinde beklenen artış özel araç sahipliği oranını yükseltecektir.
- Etkin bir toplu ulaşım sistemine gereksinim olacağı açıktır.
- Plan'ın uygulanması için parasal kaynakların daima kısıtlı olduğu bir gerçektir. Fakat, İzmir'de bu planın gerçekleşmesi için güçlü bir politik yapı ve niyet ortaya çıkacaktır.

Plan Hedefleri :

I. Form'a İlişkin Hedefler : İ.B.Ş.B. için çeşitli makroform alternatifleri geliştirilmiş ve değerlendirilmiştir. Sonunda İzmir için en avantajlı formun "Lineer makroform" olduğu ortaya konmuştur. Lineer Form'un seçiminde etkili olan kriterler şunlar olmuştur;

- Lineer Form şehrinin rekreasyon için ci-varda gidebileceği doğal çevreye kolaylıkla ulaşmasını sağlayacaktır.

- Geniş ölçüde varılan ortak kanı, lineer şehir formunun en düşük teknik altyapı maliyetini getireceğidir.

- Lineer şehir formu, minimum seyahat mesafesi için maximum yolcu kapasitesi içeren bir ulaşım sisteminin inşasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda etkin bir toplu ulaşım sisteminin geliştirilmesine imkan tanıyacaktır.

- Şehrin doğu koridorunda (Bornova-Kemalpaşa) bulunan yoğun sanayi kullanımı buradaki yeraltı suyunun azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle doğu koridorunda sanayi gelişmesi kısıtlanmalı ve kuzey-güney lineer formu güçlendirilmelidir.

- Diğer taraftan, batı koridorundaki (Narlıdere-Urla) gelişmelerin cesaretlendirilmesi arzu edilmiştir. Zira batı koridoru, kıyıda ikinci konutların geliştiği askeri alanlar, tarım arazileri ve topografya yüzünden önemli kısıtlayıcıların olduğu bir alandır.

II. Nüfus :

1973 planı ile İ.B.Ş.B'nin tahmini nüfusu 1985 yılında 1.466.000 olarak öngörülmüştü. 1985 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 1.489.817'dir.

1965 yılında % 42.7 olan çalışan nüfus ora-

TABLO : İ.B.Ş.B NAZİM PLANI'NDAKİ GENEL ARAZİ KULLANIMI

Kullanım Biçimi	Toplam Alan (ha)	Oran (%)	Kişi Başına Alan (Kişi /m ²)
• Toplam Kentsel Alan	19.491	25.57	132.9
• Orman Alanı (korunan)	6.284	8.25	42.8
• Baraj, suni göl ve su rezerv alanları	319	0.41	2.1
• Otlaklar, Tarım Alanları (Bataklık ve Kaynaklar dahil)	321.9	47.204	61.95
• I ve II. Sınıf Tarım Arazisi	2.908	3.82	19.8
İ.B.Ş.B. Toplam Planlama Alanı	76.206	100.00	519.5

nı, 1985'de % 40.6'ya düşmektedir. Çalışan nüfus yapısında çeşitli sektörler arasında değişiklikler olacağı varsayılmıştır. Tarımda çalışan sayısının oranı % 5'e düşerken, sanayideki istihdam oranı % 27'ye yükselecektir. Servis sektöründeki istihdam oranı da % 68'e çıkacaktır.

1/25000 Ölçekli Planın Açıklanması (1973)

Bölgesel, Metropolen ve Büyükşehir bütün düzeylerindeki amaç ve hedefler doğrultusunda İ.B.Ş.B. için 1/25000 ölçekli bir fiziki Nazım Plan hazırlanmıştır. Bu planın temel özellikleri ve önerileri şunlardır:

I. Kadifekale, Alsancak, Kemeraltı, Bayraklı ve Güzelyalı semtleri gibi tarihi ve kültürel değerlerin bulunduğu alanların korunması ve restore edilmesi öngörülmektedir.

II. Planlama periyodunun sonuna dek 95.493 adet istihdam eklenecektir. Hesaplanan sanayi alanı 1280 hektardır.

III. Plan'da belli başlı iki sanayi bölgesi vardır:

- Kuzey'de Şemliker- Çiğil - Ulacak-Menemen - Aliaga.

- Güney'de Karabağlar- Gaziemir-Cumaovası.

IV. Mevcut sanayi kuruluşlarından çevre sorunu yaratmayanlar yerlerinde kalacaktır.

V. Merkezi iş alanında konumlanmış bulunan imalathaneler ve depoları yeni gelişme akslarına taşınmaları öngörülmüştür.

VI. İ.B.Ş.B. içindeki bütün belediyelerin küçük imalatçılar için kendi alt merkezleri olacaktır.

VII. Depolama bölgeleri liman, demiryolu ve karayolu bağlantılarına yakın olarak planlanmıştır.

VIII. Plan'ın İ.B.Ş.B. projeksiyon nüfusu 1985 için 1.466.000'dir. Bu nüfus için toplam yerleşim alanları 9723 hektardır. Mevcut konut alanları ise ayrıca 3695 hektar tutmaktadır. Yerleşim alanlarında öngörülen brüt nüfus yoğunluğu 110 kişi/ha. dır.

IX. Mevcut yerleşim alanları şu şekilde planlanmıştır:

1. Kemeraltı - Tilkilik - Bayraklı gibi semtlerin karakteristikleri ve yapı nizamı olduğu şekilde korunacaktır.

2. Alsancak kıyı kesimi - Cumhuriyet Meydanı, Karşıyaka, Konak - Üçkuyular kıyı kesimi

gibi şehrin modern yerleşim bölgelerinin karakteristikleri ve yapı nizamı korunacaktır.

3. Yeni gelişme alanları şehrin sosyal ve teknik altyapı eksikliklerini gidermek üzere düzenlenecektir.

4. Gecekondu alanları yeniden geliştirilecek alanlar olarak öngörülmektedir.

5. İkinci konutların ve turistik tesislerin şehrin batı gelişme koridorunda yerleşmeleri devam edecektir.

6. Diğer taraftan, yeni yerleşim alanları özellikle endüstri gelişme bölgelerine yakın olacak şekilde planlanmıştır. Mevcut yerleşim bölgelerince 116.000 kişilik yeni nüfusun absorbe edileceği ve 6065 hektarlık yeni gelişme alanlarında 110 kişi/ha yoğunluk ile gelecek nüfus artışına cevap verileceği öngörülmektedir.

X. Dinlenme ve spor amaçlı açık olanlar kişi başına 3.41 m2 ye çıkarılacaktır. Şehrin gelişme alanlarında şehrin açık alan ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik politikalar geliştirilecektir.

XI. Yamanlar ve Çatalkaya rekreasyon merkezleri olarak planlanmalıdır.

XII. Kentsel arazi kullanımı içerisinde bulunan yüksek üretim değerine sahip tarım arazileri korunacaktır.

XIII. 1973 planı ile ulaşım sistemi için geliştirilen fikir ve varsayımlar kısaca şöyle özetlenebilir:

- Kuramsal olarak ulaşım sistemleri ve yerleşim bölgeleri arasında en uygun çözüm, iki uçtaki yoğun yerleşim noktaları ile yol boyunca yer alan düşük yoğunluktaki alanları birleştiren güçlü bir ulaşım aksıdır.

- Merkezi İş Alanlarına yapılacak seyahatlar için toplu ulaşım sistemi önerilmekte olup, İzmir için en uygunu raylı sistemin kullanılmasıdır.

- İzmir'in fiziki özelliklerinin yarattığı kısıtlamalar nedeniyle metro sistemlerinin inşaatı son derece pahalıdır. Bu yüzden Nazım Plan politikaları içerisinde mevcut demiryolu şebekesinin geliştirilmesi için daha gerçekçi olacaktır. Kuzey-Güney gelişmesi çerçevesinde Menemen-Cumaovası aksındaki demiryolunun çift hatlı elektrifikasyonu sağlanmalıdır. Aynı şekilde Bornova ve Buca bağlantıları kurulmalı, Karşıyaka hattı geliştirilmelidir.

- Kolay erişimi sağlamak üzere çevre yolu ve ekspres yollar sistemi planda öngörülen makroformun oluşmasında bir araç olarak yer-

1984'den
günümüze kadar
gelen ikinci
dönem ise idari ve
karar verme
mekanizması
olarak farklı
düzeyleri
içermekte olup;
anakent ve ilçe
belediyeleri, belde
belediyeleri ve
merkezi hükümet
düzeyindeki
planlama
çalışmaları
üzerinde ciddi
sorunlar
yaratmıştır.

Metropolitan
düzeydeki ilişkileri
ve bağımsızlıkları
gözardı edersek,
sorunların ana
nedeni
uygulamadaki
açmazlardır.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

*Bu döküman
gerçekten, daha
önce hazırlanmış
ve onaylanmış
olan 1/5000 ve
1/1000 ölçekli
planların
birleştirilmesinden
oluşmaktadır.*

leşimlere yakın ve tanjant olacak şekilde tesis edilmelidir.

- Halkapınar'da çok amaçlı bir gar kurulmalıdır. Bunun çevresinde sanayi ve ticaret depolaması önerilmektedir.

- Deniz ulaşımı ile ilgili olarak; Alsancak ve Pasaport limanlarının geliştirilmesi, Çiğli Çamaltı'nda bir sanayi limanı ve şehrin bazı kıyı noktalarında balıkçı barınakları tesisi öngörülmüştür. Körfezdeki deniz taşımacılığı çok önemli bir imkan olup, geliştirilmesi gereklidir.

- 1973 planı aynı zamanda Çiğli'deki askeri havaalanının sivil havalimanı haline dönüştürülmesini önermektedir.

XIV. İç Körfez çevresindeki nüfus yoğunlu-

mevcut su kaynaklarının geliştirilmesi ve bunlara ek olarak Göldeğirmeni, Sarıkız kaynakları, Tahtalı, Güzelhisar ve Medar çaylarının gelecek için kullanılmasını gerekli görmektedir.

II. 1973 SONRASI DÖNEM

(1973 Planı'nın Uygulanması)

1973 sonrasının tartışılması esas itibariyle iki dönemde yapılabilir. İlk dönem İzmir Metropolitan Planlama Bürosu'nun çalışmaları ile tanımlanan 1973-1984 yıllarını kapsar. 1984'den günümüze kadar gelen ikinci dönem ise idari ve karar verme mekanizması olarak farklı düzeyleri içermekte olup; anakent ve ilçe belediyeleri, belde belediyeleri ve merkezi hükümet düzeyindeki planlama çalışmaları üzerinde ciddi sorunlar yaratmıştır.

1973 Planı onaylandığında plan için yapılan analitik çalışmalar tamamlanmış değildir. Onaydan sonra plan uygulamasında karşılaşılan problemler şunlar olmuştur:

- Doğu ve Batı koridorlarında 1960'larda başlayan bir sanayi kuruluşları yoğunlaşması gözlenmekteydi. Fakat 1973 Planı doğudaki gelişmeyi dikkate almayıp, kuzey-güney gelişmesini öngörmüştü.

- Şehir makroformunun oluşmasına önderlik edecek önemli kamu yatırımları kararlarının gerçekleşmesi sağlamadı. Çünkü bu kararlar arazi mülkiyetine gerekli dikkati göstermemişlerdi.

- Onay tarihinde planlanmış olan alanların kadastral haritaları tamamlanmamıştı. Bu durum uygulamada önemli sorunlar yarattı.

- 1/5000 ve 1/1000 ölçekli uygulama planlarının hazırlanmasındaki gecikmeler daha önceki planların zorlayıcılığını getirmiştir.

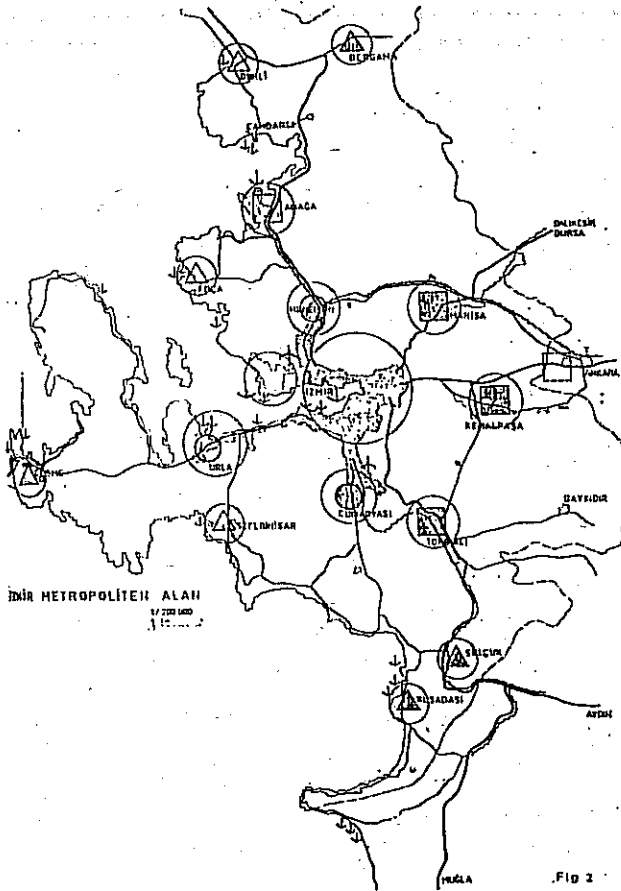
- Lineer makroformun oluşması planlama sürecinde güçlü bir kontrol mekanizmasının varlığını gerektirir. Plan'ın başlangıcından beri böyle bir mekanizma bulunmuyordu.

Bütün bu oluşumlar planın revize edilmesi gereğini ortaya çıkarmış ve 1987 yılında 1973 Planının şu yaklaşımları değiştirilmiştir:

- 1973 pPlanı ile öngörülen Merkezi İş Alanı 1978 Planı ile kuzeydoğuya kaydırıldı.

- Doğu koridorundaki (Bornova - Kemalpaşa aksı) sanayi gelişmeleri kısıtlanarak kabul edildi.

- Sanayi kuruluşlarının mevcut yolların yakınlarında yer seçmeleri sağlandı.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

ğu şehirdeki insan sağlığını tehdit etmektedir. DSİ yetkilileri ile yapılan çalışmalar sonucunda şehrin kuzey batısında bir arıtma tesisleri alanı ayrılması öngörülmüştür. Diğer taraftan DSİ,

- Çevre yolunun batı bölümü, yerleşimlerin güneyine doğru kaydırıldı.
- Kalkışta yeni bir sivil havaalanı öngörüldü.

Kıyı Şeridi Çevre Düzeni Planları (1973-1983)

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, İmar ve İskan Bakanlığı ve İller Bankası tarafından, 1976 yılına ait bir protokol çerçevesinde, İzmir Metropolitan Alan'daki Kıyı Şeridinin 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planları hazırlanmış ve 1981 yılında onaylanmıştır. Bu planların yaklaşımı, içeriği ve önerileri bir başka yazının kapsamında ele alınacak değerde olup, anılan planların hazırlanışında aktif olarak emeği geçen meslekdaşlarımızın değerlendirmeleri beklenmektedir.

1984'DEN BU YANA SON GELİŞMELER :

1984 yılında çıkan 3030 sayılı Büyükşehir Yasası ile İzmir Metropolitan Planlama Bürosu kapatılmış ve Bakanlığın planlama teşkilatı İzmir Anakent Belediyesine geçmiştir. Ancak Belediye bünyesinde yasanın emrettiği Nazım Plan-Birimi tesis edilmemiştir. Bu zorunluluk ve gereksinim ancak 1991 sonlarında yerine getirilebilecektir. 1985 yılında, 3194 sayılı İmar Yasası kabul edildi. Bu yasa ile 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planları ile 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının hazırlanması, onayı belediyelerin yetkisine bırakılıyordu. Böylece, 1985'ten itibaren, genel mevzuat çerçevesinde, kontrol tamamen yerel yönetimlerin eline geçiyordu.

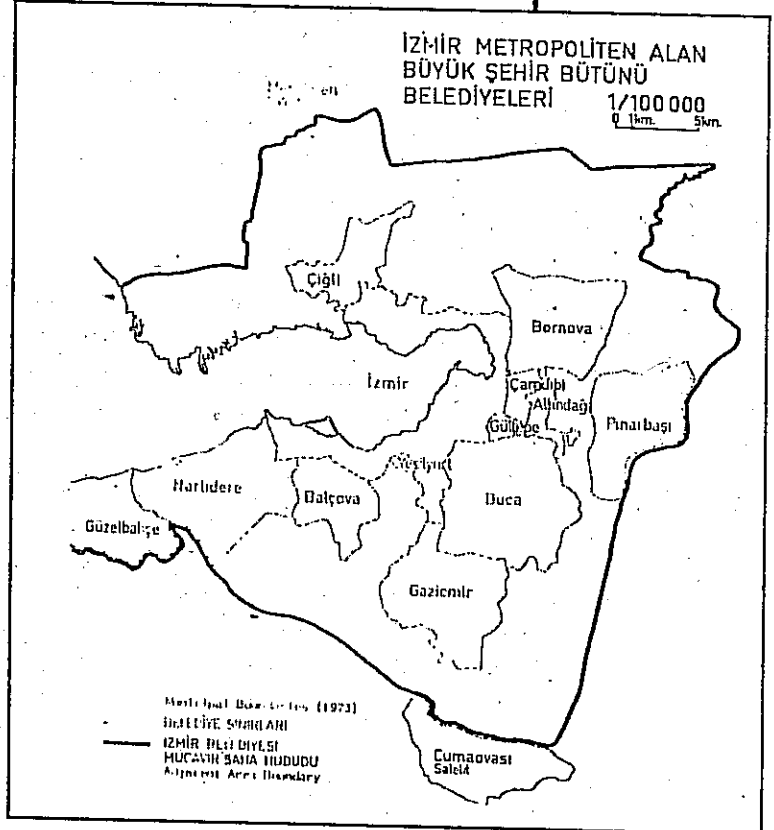
Son 8-10 yıllık periyotta metropolitan alan içindeki farklı belediyelerin planlama ve yönetime ilişkin parçacı yaklaşımlarının bu konudaki yetersizliği kanıtlanmıştır. Metropolitan düzeydeki ilişkileri ve bağımsızlıkları gözardı edersek, sorunların ana nedeni uygulamadaki açmazlardır. Gerçekte, otoriteler arasındaki koordinasyon yetersizliği İmar ve İskan Bakanlığınca hazırlanarak onaylanmış olan 1/25000 ölçekli yapısal planlarda değişiklikler ve mevzii tadilatlarla neden olmuştur.

Urla, Çandarlı, Gümüldür, Çeşme, Yeni Foça ve Seferhisar belediye sınırları içinde yüzlerce mevzii plan onaylanmış ve bu planlar kapsamlı fiziki planlar için girdi oluşturur hale gelmiştir.

1988 TARİHLİ İ.B.Ş.B. NAZİM PLAN REVİZYONU

İzmir Büyükşehir bütününe ilişkin Nazım Plan Revizyonu 1989 yılında şehir meclisince kabul edilmiştir. Bu döküman gerçekte, daha önce hazırlanmış ve onaylanmış olan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların birleştirilmesinden oluşmaktadır. Revizyon Plan'ın hesaplanan nüfusu öngörülen sınırlar içinde 4.400.000'dir.

Planlanan gelişme 4 ilçe belediyesi (Konak, Karşıyaka, Bornova, Buca) sınırlarını kapsayan 44.075 hektarlık alan ile 43.000 hektarlık mücavir alan olmak üzere toplam 87.000 hektardır.

1989 Planını Önceki Nazım Plan'dan Ayıran Temel Özellikler Şöyle Özetlenebilir :

1. 1989 planı aslında yöntem ve işlemler açısından bir revizyon planı değildir. 3194 sayılı İmar Yasası'nda tarif edilen süreçler planın oluşturulmasında takip edilmemiştir. Bu haliyle daha önceki 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların bir mozaigi olup, bazı boş alanların yeni plan kararları ile tamamlanması şeklindedir.

1970-1984 yılları arasında yeni ilçe belediyelerinin kuruluşu, geçeköndü yerleşimlerinin talep tercihlerinde önemli bir rol oynamıştır.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

(1970-84 yılları
arasında yeni ilçe
belediyelerinin
kuruluşu,
gecekondu
yerleşimlerinin
talep tercihlerinde
önemli bir rol
oynamıştır.

Daha önce gecekondu veya ruhsatsız konutların gelişimi, kontrol mekanizmasının eksikliği hissedilen çevre belediye sınırları içindeki kamu arazileri üzerinde olmaktaydı. 1980'li yıllardan sonra ise, ilçe belediyeleri şeklinde güçlenen söz konusu belediyelerde gecekondu gelişmeleri planlı alanlar dışında yayılmıştır ve bu durum halen günümüzün belli başlı planlama sorunudur.

1984'den sonra İ.B.Ş.B'nin iç kısımlarında yerleşik mevcut gecekondu alanları 2981 /3290 sayılı İmar Affı Yasaları ile yapısal bir değişikliğe uğruyordu. Yasa uyarınca hazırlanan ıslah planları ile ruhsatsız konutlar yasal hale getiriliyor, bundan da önemlisi, bu alanlardaki yıllık ıslah planları vasıtasıyla feci şekilde artırılıyordu. Yakın bir gelecekte, bu alanların yeniden yapılaşması sonucu çok önemli kentsel problemler ortaya çıkacaktır.

1984 sonrasının diğer bir önemli gelişmesi de bazı önemli toplu konut projelerinin gerçekleştirilmesidir. Belediye öncülüğünde kamu elindeki arazilerde uygulanan projeler, Ege-kent (Büyükçığılı), EVKA 1 (Buca), EVKA 2 (B. Çiğil), EVKA 3 (Bornova), İZKENT (Buca), İZKONUT (Küçükçığılı), İZYUVA (Bornova), EVKA 4 (Bornova), EVKA 5 (Küçükçığılı) olarak adlandırılmışlardır.

1970-1980 döneminde Buca, Cumaovası, Kemalpaşa ve Bornova kesimlerinde imalat sanayi büyük ölçüde gelişmiştir. 1984 sonrasında özellikle doğu koridorundaki ışıkent civarında oluşan sanayi gelişimi kirlilik gibi önemli çevre sorunları yaratmıştır.

2. Sivil havaalanı Güneyde Cumaovası'na (Adnan Menderes Havaalanı) alınmıştır.

3. Aliğa, için önerilen Serbest Bölge, 1989 planı ile Gaziemir'de gerçekleştirilmiştir.

4. Şehrin batı koridorunun sonunda yeni bir yerleşim alanı öngörülmüştür.

5. Buca'da yeni bir üniversite kampüsü alanı planlanmıştır.

6. Tahtalı Barajı Su havzası nedeniyle güney koridorundaki yerleşimlerin gelişmesi Gaziemir ve Cumaovası civarında sınırlandırılmıştır.

7. İzmir İç Körfezinin kuzey kıyılarında planlanmış Fuar ve Rekreasyon Alanı değişikliğe uğramıştır. Söz konusu alanın bir bölümü konut gelişme alanına dönüştürülmüş, Çiğli yakınlarındaki kısmı da arıtma tesisleri alanı olarak ayrılmıştır.

Eylül, 1991 İZMİR

1991 sonrası İ.B.Ş.B. kent makroformunda izlenen gelişmeler ve Nazım Plan değişiklikleri kapsamlı ve ayrıntılı bir incelemeyi ayrıca hak etmektedir. Zaten bu nedenledir ki süreç içerisinde Anakent Belediyesi'nde bir Nazım Plan Birimi oluşturulmuştur. 1991 sonrası dönemin önemli bir bölümünde görev ve sorumluluk almış bir teknokrat olarak en son gelişmeleri ayrı bir yazı kapsamında ele almayı uygun görüyorum.

(Ali Rıza GÜLERMAN Mart, 1995)

III. KAYNAKÇA :

1. İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı, Ankara 1973.
2. Altınçekiç, Funda, İzmir'de Planlama Kavramı, Kentsel Gelişme Dinamikleri, (Basılmamış araştırma) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1987.
3. Arkan, Cemal, İkinci Konutlar Sorunları ve Potansiyelleri ile Planlama İçerisindeki Konumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, MM/ŞBP-89 Eylül 1992, İzmir 1989.
4. Devlet İstatistik Enstitüsü, 1990 Nüfus sayımı sonuçları, Ankara 1990.

Modernist Planlama Anlayışında Doğal Sit Alanlarına Yönelik Pozivist-Determinist Yaklaşım Eleştirisi

Emel GÖKSU

Yrd. Doç. Dr. Emel Göksu, 1980 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde lisans, 1985 yılında yüksek lisans eğitimi tamamladı 1990 yılında DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde doktora derecesi aldı. Halen aynı bölümde öğretim görevlisidir.

Rasyonel düşünme biçiminin Aydınlanma Çağına geçişte hakim düşünce biçimi olması, beraberinde kendi ideolojilerini ve yaşam tercihlerini de oluşturdu. Kapitalist üretim ilişkileri içinde "Aydınlanmanın Çocuğu Modernizm" etkin araçları ve yaşam biçimi ile kök saldı. Modernizmin temelendiği dönüşümlerin, yaygınlık ve yoğunluk açısından, kendisinden önceki dönemlere özgü değişimlerden çok daha etkili olduğunu söylemek olasıdır.⁽¹⁾ "Şeyleşme, başlangıcı örgütlenmiş toplumun ilk kuruluşuna ve aletlerin ilk kullanılmasına kadar götürülebilecek bir süreçtir. Ama insan faaliyetinin bütün ürünlerinin metaya dönüşmesi ancak sanayi toplumunun doğuşuyla gerçekleşmiştir."⁽²⁾ Bu dönüşümler yeni bir "piyasa toplumu" yaratılmasına yönelik olarak salt mal üretim/tüketim alanında değil, **mekan**ın üretilmesi ve tüketilmesi anlamında da kendini gösterdi. Sermaye birikimi yeni yatırım alanları arayışını sürdürürken mekan ve doğa **metalaştı**. Bu arayışta kent ve kent toprakları üzerindeki arz ve talebin kışkırtılması rastlantısal değildir. Göçün azdırılması, talebi yanıtlamaya ve yakalamaya çalışan mekansal düzenleme çabaları aslında hep, yeni birikimlerin zeminini oluşturmaya yönelik olarak kullanıldı.

Öte yandan kent yakın çevresinde yer alan

alanlar potansiyel bir cazibe noktası olma özelliklerini her zaman korudular. Doğal özellikleri başka alanlara üstün olan kıyı kesimi, gerek sunduğu fiziksel olanaklar, gerekse yerleşme- re ve ulaşım olanaklarına olan yakınlıkları nedeniyle öncelikli "Turizm Yatırım Alanları" haline geldiler. Kapitalist girişimciliğin katı rekabeti ve genişlemeci doğası içinde bu alanların özellikle yerleşime özendirilmesi ve kışkırtılması, sermaye birikimini 3 yönüyle hızlandırdığı için desteklendi:

- i) Topraktan kazanılan rant,
- ii) Yeni mekan ve servis alanları üretmekten doğan rant,
- iii) Bu alanlarda yaratılacak yaşamın gerektirdiği yeni tüketim olanaklarından elde edilecek değer.

Sözkonusu süreç Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarla birlikte hız kazanmış ve yasal örgütsel düzenlemeler ile hayata geçirilmiştir. Bir yandan "amaç"a yönelik yeni ve destekleyici kararlar alınırken, öte yandan mevcut sistem "hedefin yeni biçimi"ne uydurulmuştur. Bu arada planlama da, bu amacın hayata geçirilmesinde önemli araçlardan biri haline getirilmiş, tamamen bu tercihi yeniden üretecek biçimde yeniden düzenlenmiştir.

Bugün benimsenen politika ve uygulamaların **kültürel** kökenli varsayım ve değerler siste-

(1) Antony GIDDENS, *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Nisan 1994, s. 12.
(2) Max HORKHEIMER, *Akl Tutulması*, Melis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 81.

Bu arayışta kent ve
kent toprakları
üzerindeki arz ve
talebin
kışkırtılması
rastlantısal
değildir. Göçün
azdırılması, talebi,
yanıtlamaya ve
yakalamaya
çalışan mekansal
düzenleme
çabaları astlında
hep, yeni
birikimlerin
zeminin
oluşturmaya
yönelilik olarak
kullanıldı.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

mi ile temellendirildiği yönünde ciddi eleştiriler vardır.⁽³⁾ İnsanların toplumsal ilişkilerini yönlendiren değerler bütününe ilişkin olarak alternatif bir sistem olarak önerilen **ekolojik** temelli görüşler ise doğanın bir "**özne**" olarak kendini ifade edebilmesine olanak tanınması gerektiği yönündedir.

Bir başka anlatımla doğanın şu biçimlerde ele alınışından söz etmek olasıdır:

i) Belirli bir ideoloji doğrultusunda, varolan sosyo-ekonomik koşulların sürdürülmesi ve sistemin kendini yeniden üretmesinde bir araç olarak fiziksel çevrenin planlanması, yani **doğanın "şeyleştirilmesi"**

ii) Yapay ve doğal çevre unsurlarının değerlendirilmesi ve yerel potansiyellerin geliştirilmesine yönelik olarak planlama araçlarının geliştirilmesi, yani **doğanın bir "özne" olarak ele alınması.**

Birbirine alternatif olan bu yaklaşımlardan biri yönünde tercih yapılmışken ve planlama istemi tamamen bu tercihi yeniden üretecek biçimde oluşturulmuşken, diğer alternatif tercihe daha yakın olarak geliştirilen önermeler, tüm iyi niyetli çabalara karşın, çok fazla değişiklik yaratıcı ve ilerici bir içerik taşıyamamaktadır.

Ülkemiz planlama pratiğinde, tercih edilen bu yaklaşıma bağlı nedenlerden ötürü sorunlar yaşanmakta, planlamanın yetersizlikleri ve çıkış yolları tartışılmaktadır. Planlama sistemine ilişkin tartışmaların "**baştan kabul edilmiş amaçlara ulaşmak için seçilen araçların yeterli olup olmadığı üzerinde durduğu, amaçların kendilerinin de akla uygun olup olmadığı sorusunun bir yana bırakıldığını**"⁽⁴⁾ vurgulamakta yarar vardır.

Bir yandan planlama pratiğine ilişkin arayışlar sürerken öte yandan tarihsel, çevresel ve doğal değerlerin korunması önünde çabaların yoğunlaştığı da yadsınamaz. Buna yönelik olarak son 10 yılda çeşitli kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 1983-1990 yılları arasında yoğun olan bu gelişmeler düzeltmelerle halen sürmektedir.

Aslında bu tür düzenleme ve kurumsallaşma çabalarının temel amacını iyi ve kötü niyetli olmak üzere 2 biçimde tanımlamak mümkündür.

i) Planlama sisteminde varolduğunu bildiğimiz ve kanıtlayabildiğimiz, öte yandan mevcut

işleyiş içinde, önünü alamadığımız talepleri **ıkayıcı**, sorunları **öteleyici**, söz konusu değerleri ele güne karşı koruduğumuzu gösteren kötümser bir bakış açısıyla, (Bu anlamıyla görünen biçimiyle planlama sisteminin aşamadığı noktalar da yardımcı/destek olan bir sistem olarak görülebilir.)

ii) Ya da iyiniyetli bir yaklaşımla bu değerleri gerçekten **korumaya** niyetli olduğumuz bir engelleme aracı olarak görebiliriz.

Durduğumuz tarafa göre değişen bu iki temel ele alış biçimi, bir ortak noktada buluşmakta: **engelleme** ve **caydırıcı** olma çabası. Bu boyutuyla da daha çok ikinci bakış açısına yani yapay ve doğal çevre unsurlarının "**özelliklerarası**" bir iletişimsel eylem alanında ele alınması gerekli bir "**özne**" olarak ifadelendirildiğini düşündürmektedir.

Bu anlamda 80'li yıllar içinde çıkarılan iki ayrı yasa ile önemli görevlerle yetkili kılınan iki ayrı kurulun varlığı önem kazanmaktadır:

1) 2863 ve 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gereği oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları,

2) 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereği oluşturulan Özel Çevre Koruma Kurulu.

Her iki kurulun yasalarla tanımlanan görev ve yetkileri incelendiğinde amaçlarının doğal ve tarihsel unsurları **koruma**, bu amaca yönelik planı denetleme, hatta (Özel Çevre Koruma Kurulu için) plan yapma yetkisi, yani **caydırıcı** olma girişimi olduğu görülmektedir.

Burada "**amaç**", yani "**koruma**"yı gerçekleştirmek üzere seçilen denetim "**araçları**"nın bilimsel ve nesnel koşullarla temellendirildiği görülmektedir. Yani, doğal ve tarihsel unsurlara ilişkin aktüel (fillesmiş) gerçeklikler,⁽⁵⁾ bilimsel ve nesnel temellere dayalı kararlara bağlanarak koruma eyleminin sağlanması hedeflenmektedir. Bu, formülasyon açısından pozitivistik ve deterministik bir bakış açısının tam gereği gibi görünüyor.

Bu çalışma kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları'nın destek aldığı yasaların tanımlandığı biçimiyle özellikle "**Doğal Varlıkları Koruma**" yönündeki eylem ve çabaları irdelenecektir. Burada yanıtı aranan soru şudur:

(3) Ralp MEIZNER, "Ekolojik Çağ", Derin Ekoloji, Der. Günsel Tamkoç, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994, s. 32.

(4) Max HORKHEIMER, a.g.e., s. 56

(5) Yılmaz ÖNER, Pozitivizmi Eleştirmek, Metis Yayınları, İstanbul.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun "Doğal Sit Alanları" biçiminde somutlaşan doğal niteliği korunacak alanlarda nesnel koşullara bağlı olarak aldığı kararlarla engelliyici/caydırıcı olma limitleri nelerdir?

Böyle bir sorunun yanıtının aranması toplumun henüz fiilileşmemiş olası gerçekliklerinin engellenerek, sistemin kendini yeniden üretir halde tutulmasını nedenleyen mekanizmaların sergilenmesine olanak sağlayacaktır. Böylece gerçekte gözlenemeyen, gizli kalmış veya özellikle dışı vurulmamış koşulların ve sonuçlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Sözkonusu gizli kalmış gerçekliklerin ortaya çıkarılmasında "bilgi" ye başvurulmuş ve yoğun spekülasyon baskılara konu olan bir kıyı kentinde yer alan doğal sit alanlarına ilişkin kararlar incelenmiştir.

3386 sayılı yasa gereği oluşturulması öngörülen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının faaliyete geçtiği 1987 yılı baz alınmak suretiyle Muğla İli sınırları içinde kalan kıyı kesiminde 1987 yılı öncesi (GEEAYK, TKTVYK ve TKTV Bölge Kurulunca) ve 1987 sonrası (TKTV Koruma Kurulunca) doğal sit ilan edilen alanlarda sözkonusu olan talepler incelenmiştir. Araştırmanın temel veri tabanını İzmir II No.lu Koruma Kurulu'nca alınan kurul kararları ve istem dosyaları oluşturmaktadır.

Burada doğal sit alanlarının derecelerine göre yapılaşma biçimlerinin nasıl tanımlandığını kısaca özetlemekte yarar görülmektedir. TKTV Yüksek Kurulu'nun 28.6.1988 tarih ve 24 sayılı ilke kararı ile I. ve II derece doğal sit, 6.10.1989 tarih ve 101 sayılı ilke kararı ile de III. derece doğal sit tanımı getirilmiştir. Buna göre : I. derece doğal sit alanlarında tamamen yapılaşma engellenmekte, II. derece doğal sit alanlarına turistik tesis, III. derece doğal sit alanlarına ise konut ve turistik tesis kullanımları koruma ve kullanma dengesinin ilgili Koruma Kurulu'nca belirlenmesi koşulu ile getirilebilmektedir. Sözkonusu ilke kararları temel olmak üzere Koruma Kurulu'nca istemler incelenmiş ve karara bağlanmıştır. 16.12.1987 - 5.10.1994 tarihleri arasında taraması yapılan toplam 4239 kararın 341 adedi (% 8'i) Muğla kenti doğal sit alanlarına ilişkindir. Sözkonusu kararlara konu olan istemler şu şekilde gruplandırılabilir. :

	Adet	%
Sit alanı ilanı	21	6.2
Sit sınırı/derecesi değişikliği istemi	16	4.7
1/1000 Uyg. İmar Planı ve		
1/5000 Nazım İmar Planı Onayı İstemi	16	4.7
Yeni yapılaşma istemi	141	41.3
Mevzii İmar planı onayı istemi	66	19.4
Su ürünleri üretim tesisleri	14	4.1
İmar uygulaması/İfraz	13	3.8
Yıkım-kovuşturma	8	2.3
Çeşitli istemler	46	13.5
TOPLAM	341	100.0

Bu istemlerden yaklaşık % 20'si mevzii imar planı onayına ilişkindir. Toplu yapılaşmayı hedefleyen ve 2. konut-turistik tesis alanlarını içeren mevzii imar planı onayı istemleri ve bunlara ilişkin kurul kararları dosyalarından incelenmiştir. Burada niceliksel değerlerin karşılaştırılmasından önce, gözlenen bazı niteliksel sorunların varlığından söz etmekte yarar vardır. Plan onama yetkisine sahip Koruma Kurullarında, üyelerin seçilme biçimlerinden, meslek kompozisyonlarına kadar uzanan iç çelişkiler, istem değerlendirme ve karar alma sürecinde de kendini göstermektedir. Kurulca uygun görülen ve karara bağlanan mevzii imar planlarının bazılarında rastlanan sorunlar şu şekilde özetlenebilir.

- Planların tasdiksiz halihazır harita üzerine çizilmesi,
- Planların tam mülkiyet sınırına oturması, dolayısıyla mülkiyet sınırlarının biçimlediği taşarımlarla yetinilmesi,
- Plan sınırının olmaması, böylelikle sadece istem olarak getirilen alan değil, tüm alana ilişkin bağlayıcı kararların alınması,
- Plan lejant ve notlarının yetersizliği,
- Kamuya terkli alanların oranca yetersizliği,
- İnşaat emsalinin toplam brüt alan üzerinden hesaplanması.

Öte yandan getirilen önerilere ilişkin değerler ve Kurul Kararları ile verilen yapılaşma hakları karşılaştırılmış, böylelikle Koruma Kurulunun talepte yarattığı geriletme oranları hesaplanmıştır. Buna göre, I. derece doğal sit alanlarından gerek tek yapı ölçeğinde gerekse mevzii imar planı yoluyla grup yapılaşmalarına yönelik istemleri I. derece doğal sit alanlarının tanımı gereği reddedilmiştir.

II. ve III. derece doğal sit alanlarında ise Bodrum'da yapılaşmaya açılacak ada alanında % 4

*Kültür ve Tabiat
Varlıklarını
Koruma
Kurullarının
"Doğal Sit
Alanları"
biçiminde
somutlaşan doğal
niteliği korunacak
alanlarda nesnel
koşullara bağlı
olarak aldığı
kararlara
engelliyici/
caydırıcı olma
limitleri nelerdir?*

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

(yaklaşık 14 hektar), inşaat alanında ise % 13 (yaklaşık 9 hektar) azaltmaya gidilmiştir. Marmariste % 0.06 (yaklaşık 0.2 hektar) gibi çok düşük bir oranda ada alanı arışı, % 7'lik (yaklaşık 3 hektar) bir inşaat alanı azaltması sözkonusu olmuştur. Böylelikle toplamda yaklaşık 12 hektarlık inşaat alanı kısıtlaması getirildiği görülmektedir. Bu ise kabaca 5500 kişilik bir nüfus azaltmasına karşılık gelmektedir. (Bk. Tablo 1)

Araştırmayı bir adım öteye götürerek, mevcut imar mevzuatı içinde zorunlu kılınan üst ölçekli plana uyulması gerekliliği üzerinde yoğunlaşalım. Sözkonusu mevzii imar planlarının yürürlükteki çevre düzeni plan kararları içindeki

aşan inşaat alanına karşılık gelmektedir. Bir başka ifade ile kabaca 2500 kişiyi ya da 650 birim ifade etmektedir

(bk. Tablo 2)

Bu değerlendirme bizi başta yaptığımız saptamaya geri götürüyor : **Engelleyici ve caydırıcı** olma boyutunun varolup olmadığına. Gerçekte hedef bu olsa bile uygulamada mevcut işleyişin /eleştirilen sorunların bir devamı olmaktan öteye gidilememektedir. Genel planlama anlayışının "farklı istemlerinin uzlaştırılması" biçiminde tanımlandığı bir ortamda, sistemin tüm parçalarıyla (buna tarihi, doğal, çevresel ve kültürel değerleri koruma çabası da dahil olmak

üzere) "amaca" hizmet etmesi ve eklemelenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla her yeni çaba sistemle uzlaşmaktan ve sistemi yeniden üreten bir araç olmaktan öteye gidememektedir. Üstlendiği işlevleri gerçekte yerine getirememekte, getirememesi yönünde zorlanmaktadır. "Bizler, iyi ya da kötü, Aydınlan-

yeri irdelendiğinde, 21 hektar (% 25) bir alanın planla yerleşmeye açılan alan içinde, 63 hektar alanın ise (% 75) çevre düzeni planında tarımsal niteliği korunacak olan ya da makilik-fundalık gibi yerleşme dışı alanlarda olduğu ortaya çık-

ma'nın ve teknolojik ilerlemenin mirasçılarıyız. Bunların ürünü olan sürekli bunalımı aşmanın yolu bunlara karşı çıkacak daha ilkel evelere geri dönmek değildir. Tam tersine, böyle bir yol bizi tarihsel olarak akla uygun olan-

dan toplumsal tabakkımın en barbarca biçimlerine götürür. Doğaya yardım etmenin tek yolu, onun görünüşteki karışını, bağımsız düşölncüyü açığa çıkarmaktır"

(6) Bu anlamıyla da sistem içinde yer alan tüm araçların (kurumların, mevzuatın vb.) ancak üstlendiği Reel Roller'in deşifre edilmesiyle yeni ve alternatif karşı çıkışların oluşturulabilmesi mümkün olabilecektir. Bu anlamda eleştirel bakış, henüz fiilleşmemiş olası gerçeklikle-

maktadır. Bu ise çevre düzeni plan koşullarına göre plan dışı alanlarda verilen yapılaşma hakları dikkate alındığında sözkonusu olacak toplam inşaat alanını (yaklaşık 3 hektar) % 76 oranında

rin, fiili gerçeğe dönüştürülmesi olasılıklarının artırılması ve bu doğrultuda stratejiler saptanması konusunda yol gösterici olacaktır.

Tablo 1 : YERLEŞMELERDE YAPILAŞMA İSTEMİ / KURUL KARARI İLİSKİSİ

	ÖNERİ				KARAR				FARK	
	Toplam Ada Alanı m ²	Top.Planı	Top.Insani	Toplam Ada Alanı m ²	Top.Planı	Top.Insani	Top.Ada Alanı m ²	Top.Insani	Top.Ada Alanı m ²	Top.Insani
	2.Konut	Tur.Tesis	Alanı m ²	Alanı m ²	2.Konut	Tur.Tesis	Alanı m ²	Alanı m ²	Alanı m ²	Alanı m ²
BODRUM	211313	308030	783283	172568	120777	261258	525006	79098	-137316	-53470
MARMARİS	-	267401	315411	47811	-	289375	317325	27825	1914	-27843
TOPLAM	211313	575431	1098694	220379	120777	550633	842331	106923	-135396	-120513

Tablo 2 : YERLEŞMELERDE ONAYLI PLAN SINIRLARI TEMELİNDE YAPILAŞMA İSTEMİ / KURUL KARARI İLİSKİSİ

	Plan İç	ÖNERİ				KARAR				FARK	
		Toplam Ada Alanı m ²	Top.Planı	Top.Insani	Toplam Ada Alanı m ²	Top.Planı	Top.Insani	Top.Ada Alanı m ²	Top.Insani	Top.Ada Alanı m ²	Top.Insani
		2.Konut	Tur.Tesis	Alanı m ²	Alanı m ²	2.Konut	Tur.Tesis	Alanı m ²	Alanı m ²	Alanı m ²	Alanı m ²
BODRUM	2.Derece Doğal Sil	28026	-	28826	6805	-	28826	28026	2882	-	-4003
	3.Derece Doğal Sil	58415	-	78903	11603	52240	-	77960	8290	-6175	-3397
	TOPLAM	87241	-	107729	18568	52240	28826	106786	11108	-6175	-7400
	Plan Dış	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MARMARİS	1.Derece Doğal Sil	-	110357	201164	49680	-	-	-	-110357	-49680	-
	2.Derece Doğal Sil	33500	150980	250418	57820	-	195715	249618	38565	11235	-19335
	3.Derece Doğal Sil	90572	46693	223912	48420	88537	38715	168401	28345	-32013	-17075
	TOPLAM	124072	308030	675494	154000	88537	232430	418219	87930	-131135	-86070
	Plan İç	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2.Derece Doğal Sil	-	102300	104100	23390	-	102300	104100	16333	-	-7057
	TOPLAM	-	102300	104100	23390	-	102300	104100	16333	-	-7057
	Plan Dış	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2.Derece Doğal Sil	-	185161	211311	24421	-	187075	213225	11492	1914	-10988
	TOPLAM	-	185161	211311	24421	-	187075	213225	11492	1914	-10988
	TOPLAM	211313	575431	1098694	220379	120777	550633	842331	106923	-135396	-120513

Ege Kıyılarında Tatil Konutu Olgusu

Hülya KOÇ
Ülker SEYMAN

Dünyada ve özellikle Türkiye'de tatil konutları olgusu, bir taraftan, turizm sektörü, turizm politikaları, kıyı ve çevre sorunları ile birlikte, diğer taraftan, kırsal-kentsel bölgelerde yerleşme yapıları, idari ve örgütsel yapılanmalar, yerel yönetimlere ilişkin sorunlar, koruma sorunları, nüfus hareketleri, ülkesel-bölgesel-kentsel-kırsal yapılanma, planlama anlayışlarındaki ve uygulamadaki yeni eğilimler, toprakta mülkiyet yapısı, değişim ve dönüşümleri vb. konularla iç içe girmiş bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Konuya yönelik sorun alanları da yukarıda sıralanan ilişki düzlemleri ile çakışma noktalarında gündeme gelmektedir.

Türkiye'de tatil konutu olgusu 20. yüzyılın başlarından beri görülmekle birlikte, 1950'li yılların sonlarında farklı bir nitelik kazanmaya başlamış, niceliksel ve niteliksel sıçrama 1980'li yıllarda belirginleşmiştir. 1985 sonrası ise, sayısal artışın ve dönüşümün dorukta olduğu yıllardır.

1950'li yılların sonlarından başlamak üzere, kıyı yerleşmelerindeki tatil konutu olgusu, hem yerel yönetim örgütlenmeleri açısından, hem de planlama konuları açısından önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Ülkedeki kurumsal örgütlenme biçimleri, bu örgütler arasındaki eşgüdümün eksikliği ve yetersizliği, benimsenen planlama anlayışlarının parçacı ve durağan nitelikler taşıması, olgu ve sorunlara yaklaşımda

yetersiz araçlar olarak işlevlerini yerine getiremez oluşları, planlama yaklaşımlarının yöneldiği ölçekler arasındaki kopukluk ve eksiklikler, bölgesel ve kırsal planlama anlayışlarının kentsel planlama yaklaşımları ile bütünleşmemiş olmaları, bugünkü duruma yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Ayrıca, ülke genelinde turizm olgusunun, turistlerden elde edilecek döviz miktarını maksimize edecek araçlar olarak eksik ve yanlış ele alınması, iç turizm-dış turizm dengelerinin yeterince sağlıklı biçimde kurulamayışı, iç turizmin çeşitli toplumsal kesimlerdeki kişilerin enerjilerini, fiziksel ve moral sağlıklarını, yaratıcı güçlerini yeniden kazanacakları dinlenim etkinlikleri bütünü olarak kavranamaması ve ilişkili olarak bu tür hedeflere yönelik plan/programların ülkesel ölçekte gündeme gelememesi de bu olgunun temeldeki ana belirleyici sorun alanlarını oluşturmaktadır.

Tatil Konutları ve Sahiplerine İlişkin Özellikler :

Tatil konutlarının site, bina ve kullanıcılarına ilişkin özellikleri, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi tarafından desteklenen, tesbit ve anket çalışmaları 1992 yılında gerçekleştirilen araştırmanın (1) verilerine dayanmaktadır. Belirleme ve anket çalışmaları, Ege kıyılarında tatil konutlarının yoğun biçimde yer aldığı ve kendi başlarına farklı alt bölgelerin örnek alanlarını oluşturan üç ilçe özelinde yapılmıştır. Bu

Yrd. Doç. Dr. Hülya Koç
1978 yılında Ege
Üniversitesi Mimarlık
Bölümünden mezun
oldu. 1981 yılında DEÜ
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümünden yüksek
lisans, 1989 yılında
doktora derecesi aldı.
Halen aynı bölümde
öğretim görevlisidir.

Doç. Dr. Ülker Seyman
1976 yılında İDGSA
Yüksek Mimarlık
Bölümünden mezun
oldu. 1988 yılında DEÜ
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümünden doktora
derecesi aldı. Halen aynı
bölümde öğretim
görevlisidir.

(1) Sözkonusu araştırma, Dr. Ülker Baykan Seyman ve Dr. Hülya Koç'un Araştırmacı olarak katıldıkları "Türkiye'de Kıyı Yerleşmelerinde Tatil Konutları ve Sahiplerine İlişkin Özellikler" isimli çalışmadır.

1980'li yılların
sonu ve 1990'lı
yıllarda plan
sınırları
genişletilerek
yapılaşmaya
eğilimli alanlar
nazım ve uygulama
planları kapsamı
içine alınmış, bir
tarafından da hızlı
yapay yerel
yönetim oluşumları
körüklenmiştir.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

üç ilçe, Burhaniye, Çeşme ve Bodrum'dur.

Yürütülen tatil konutu saptamalarında altı konutun bir arada bulunduğu konut grubu "site" tanımı için yeterli minimum sayı olarak saptanmıştır. Araştırma, toplu olarak inşa edilen tatil konutu gruplarına ağırlık olarak eğildiğinden bağımsız konutlar tesbit çalışmalarında içerilmemiştir.

Bu çerçeve içinde, Burhaniye İlçesi'nde; Merkez İlçe Belediyesi, Pelitköy, Karaağaç ve yeni ilçe statüsü kazanan Gömeç belediyeleri, Bodrum'da; Merkez İlçe Belediyesi, Turgutreis Belediyesi, Gündoğarı ve Yalıkavak Belediyeleri, Çeşme ilçesinde; Merkez İlçe Belediyesi ve Alaçatı Belediyeleri araştırma kapsamında yer almıştır.

Örnek Olarak Seçilen Üç İlçeye İlişkin Genel Değerlendirme :

Üç ilçede de birkaç yıl önce köy statüsünde olan yerleşimler, ya belediye statüsü kazanarak şehir nüfusuna dahil olmuşlar, ya da belediyelerin veya ilçe yerleşim merkezlerinin mahalleleri haline gelmişlerdir. Bu ilçelerde 1970 ve 80'li yıllar boyunca birçok yer, mevzi planlar, ilave planlar, plan değişiklikleri ile onanma ve uygulamaya geçme olanakları bulunurken, 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllarda plan sınırları genişletilerek yapılaşmaya eğilimli alanlar nazım ve uygulama planları kapsamı içine alınmış, bir taraftan da hızlı yapay yerel yönetim oluşumları körüklenmiştir.

Örnek araştırma alanı olarak seçilen ilçelerde tatil konutu sayılarına yönelik ayrıntılı, sağlıklı veri bulunmadığından, yerinde yapılan çalışmalarla; belediyelerin yardımı ve iskan ruhsatlarının incelenmesi, TEK dökümanlarının incelenmesi ile, muhtarlıklardan toplanan bilgilerle ve alanda dolaşarak tesbit listeleri oluşturulmuştur. Buna göre :

Burhaniye'de tamamı veya bir bölümü biten site ve/veya kooperatif sayısı: 30, birim konut sayısı : 6087'dir. İnşaat durumunda (1992 yılı) tatil konutları site ve/veya kooperatif sayısı: 95, birim konut sayısı: 7287'dir. İnşaatlar tamamlandığında erişilecek site sayısı 125, birim konut sayısı 13374 olarak belirlenmiştir.

Burhaniye, 1950'li yıllardan beri Balıkesir, Eskişehir, ağırlıklı olarak da İstanbul'a hizmet veren bir tatil yöresidir. Türkiye'nin ilk yazlık kooperatiflerinden birisi de Burhaniye Belediyesi'nin bir mahallesi olan Ören'de yer almaktadır. Burhaniye Merkez Belediyesi, çok yakın

zamanlarda belediye statüsüne kavuşan Pelitköy, Karaağaç ve Gömeç'le karşılaştırıldığında, mevcut yazlık konutlar açısından en yoğun belediyedir. Buna karşın, Pelitköy, Karaağaç ve Gömeç'te yazlık siteler ağırlıklı olarak 1985 sonrası gelişmelerdir. İlçe statüsüne kavuşmuş olan Gömeç ise yazlık kooperatifler açısından en yeni gelişme gösteren yöredir.

Eskiden birer köy yerleşmesi olan Pelitköy, Karaağaç ve Gömeç'in yerleşme merkezleri kıyıda içeride yer almaktadır. Dolayısıyla yerleşme merkezleri ile kıyılardaki tatil konutu gelişmeleri birbirlerinden kopuk biçimde yer almaktadır.

Çeşme ilçesinde, tamamı veya bir bölümü biten tatil konutları site ve/veya kooperatif sayısı, 186, birim konut sayısı: 11184'dür. İnşaat durumunda tatil konutları site ve/veya kooperatif sayısı, 29, birim konut sayısı: 2711'dir. İnşaatlar tamamlandığında erişilecek site sayısı: 215, birim konut sayısı 13895 olarak belirlenmiştir.

Çeşme Merkez Belediyesi, özellikle Ilıca mahallesi, Türkiye'nin en eski sayfiye yerlerinden birisidir. Yetmişli yılların sonu ve seksenli yılların ortalarında Dalyanköy, Çiftlikköy vb. yerleşmelerde tatil site ve kooperatiflerinin yoğunluğu artmış, bu yerleşmeler köy statüsünden çıkarak Merkez Belediye'ye bağlı mahalleler haline gelmiştir. Alaçatı'nın bir sayfiye yerleşmesi olarak kullanılması oldukça yenidir. Bu belediyedeki tatil siteleri özellikle 1980'li yıllarda gelişmiştir. Köy statüsündeki İldırı, Reisdere ve Germiyan yerleşmeleri de Alaçatı Belediyesi'nin birer mahallesi durumuna gelmişlerdir. Kıyılar bu değişime direnmişler ama sonuçta yenik düşmüşlerdir. Yeni gelişen büyük kooperatifler özellikle eskiden köy olan bu yerleşmelerin sınırları içinde ve kıyıda yer almaktadır.

Bodrum İlçesi'nde, tamamı veya bir bölümü biten tatil konutları site ve/veya kooperatif sayısı: 159, birim konut sayısı : 11358'dir. İnşaat durumunda tatil konutları site ve/veya kooperatif sayısı: 94, birim konut sayısı : 13469'dur. İnşaatlar tamamlandığında erişilecek site sayısı: 253, birim konut sayısı : 24827 olarak belirlenmiştir.

Bodrum İlçesi genelde, Ankara, İstanbul, İzmir ve diğer kentlerden yazlık nüfus alan kıyı ilçelerimizden birisidir. Yarımada kıyıları tamamlanmış tatil konutları kadar inşaat durumunda olan konutlarla da doludur.

Sitelere İlişkin Veriler :

Tatil konutları site yöneticisi anketi Burhaniye'de 14, Çeşme'de 74, Bodrum'da 42 sitede olmak üzere toplam 130 sitede uygulanmıştır. Anket çalışmasından elde edilen verilerden bazıları aşağıda özetlenmektedir :

Site Büyüklüğü :

Sitelerin % 70'inin toplam konut sayısı 100 konut biriminden daha azdır. Sitelerin % 17'si 101-200 arası konut biriminden oluşmaktadır. 200 birim konutun üzerinde konutu bulunan sitelerin oranı ise, % 13'dür. Site büyüklüğünün dağılımı bakımından ilçeler arasındaki farklılıklar izlenmektedir. Örneğin, Çeşme ilçesinde 50 birim konuta kadar siteler, % 52.7 oranında iken, Bodrum'da bu oran, % 35.7, Burhaniye'de ise yalnızca, % 14.3'dür. Buna karşılık, 51-200 birim konut arası sitelerin oranı Çeşme'de % 36.5, Bodrum'da % 50, Burhaniye'de % 64.3'dür.

Konut Birim Sayısı-Sitelerin**Alan Büyüklükleri :**

20 birim konuta kadar sitelerin tamamı, 21'den 50 birim konuta kadar olan sitelerin % 87.5'u 20.000 metrekareden (2 hektardan) küçüktür. % 12.5'unun alan büyüklüğü 2-3 hektar arasındadır. 51-100 birim konut arasındaki sitelerin % 55.2'si 2. hektardan küçük, % 17.2'si 2-3 hektar arasında, % 20.7'si 3-4 hektar arasındadır. 101-200 birim konut arası sitelerin % 35'i, 2 hektardan küçük, % 25'i 2-3 hektar, % 15'i 3-4 hektar, % 20'si 5-10 hektar arasındadır. Konut sayısı 201-500 arası olan siteler çoğunlukla (%58.3'ü) 10-50 hektar arasındadır. Konut sayısı 501-1000 arası olan sitelerin tamamı 60-100 hektar arasındadır.

Konut Birim Sayısı - Konut Yapımının**Gerçekleştirilmesindeki Örgütlenme Türü**

Konut birim sayısı 50'ye kadar olan sitelerin % 22.2'si kooperatifler tarafından, % 16.7'si arsa sahibi tarafından, % 48.1'i müteahhit ve şirketler tarafından organize edilmiştir. Konut sayısı 50-100 arasında olan sitelerin % 52.9'u kooperatifler tarafından, % 11.8'i arsa sahibi tarafından, % 26.5'u müteahhit ve şirketler tarafından organize edilmiştir. Konut sayısı 100'ün üzerinde olan sitelerin % 68.4'ü kooperatifler tarafından, % 26.3'ü müteahhit ve şirketler tarafından organize edilmiştir.

Kooperatifler tarafından organize edilen si-

telerin % 21.4'ünde konut birim sayısı 50'den az, % 32.1'inde 50-100 arası, % 46.4'ünde 100'den fazladır. Müteahhit ve şirketler tarafından organize edilen sitelerin % 57.8'inde konut birim sayısı 50'den az, % 20'sinde % 50-100 arası, % 22.2'sinde 100'den fazladır.

Konut Birim Sayısı**İnşaata Başlama Tarihi :**

Burhaniye, Çeşme ve Bodrum'da 1992 yılında oturulmakta olan sitelerin % 1.8'i 1970 öncesi, % 16.2'si 1970-1974 yıllarında, % 12.6'sı 1975-1979 yılları arasında olmak üzere % 30.6'sının inşaatı 1980 öncesi başlamıştır. 1980-1984 arası inşaata başlayan sitelerin oranı % 21.6 ve % 47.7 ile yarıya yakın oranda sitenin inşaatı ise 1985-1990 döneminde başlamıştır.

1980 öncesi inşaata başlayan sitelerin % 32.4'ü 50 birim konuta kadar, % 23.5'u 50-100 konut, % 44.1'i 100 konuttan fazladır. 1980-1990 döneminde inşaata başlayan sitelerin ise, % 44.1'i 50 birim konuta kadar, % 28.6'sı 50-100 konut, % 27.3'ü 100 konuttan fazladır.

1984 yılına kadar inşaata başlayan sitelerin oranı Burhaniye'de % 27.3 iken Bodrum'da bu oran % 31.6, Çeşme'de % 69.3'dür. Bu oranlar aynı zamanda kıyı ilçeleri arasında tatil konutlarının gelişim arasındaki farklı zamanlamayı da vermektedir.

Örgütlenme Biçimi**İnşaata Başlama Tarihi :**

1980 yılına kadar başlayan site inşaatlarının % 33.3'ü, 1980-1984 arasında % 54.7'si, 1985 ve sonrasında % 52'si kooperatiflerce organize edilmiştir. Arsa sahibi tarafından organize edilenler, sırasıyla, bu dönemlerde % 6.1, % 16.7 ve % 12 oranlarındadır. Müteahhit ve şirketlerin organizasyonu ise, % 48.5, % 25 ve % 34'dür.

İnşaatların bitiş tarihlerine göre, 1980 öncesi tamamlanan sitelerin % 20.8'i, 1980-84 döneminde % 44.4'ü, 1985 sonrasında % 53.4'ü kooperatiflerce organize edilmiştir. Arsa sahibi tarafından organize edilen 1980 öncesi yalnızca % 4.2 oranında 1980-84 döneminde % 11.1 ve 1985 sonrasında % 12.3'dür. Müteahhit ve şirketlerin organize ettiği yazlık konut siteleri ise, 1980 öncesinde tamamlanan siteler arasında % 58.3 oranı bulurken, 1980-84 döneminde % 33.3, 1985-1990 döneminde % 30.1 oranında bir paya sahip olmuştur.

Siteleri Oluşturan Konut

Gruplarının Türleri :

Örneğimizdeki sitelerden % 40.8'i kooperatif konutlarıdır. Kooperatifler biçimindeki gerçekleşme, ilçeler arasında farklı oranlarda ağırlığa sahiptir. Yazlık konutların yapımına başlanması daha yakın tarihte gerçekleşen Burhaniye'de kooperatif konutları % 78.6'ya yükselirken, Bodrum'da % 42.9 gibi yaklaşık yarıya yakın bir oran bulmakta, Çeşme'de ise % 32.4'e düşmektedir. Buna karşılık, özel girişimciler (şirket/müteahhit) tarafından inşa edilen sitelerin oranı ise artmaktadır.

Sitelerde Yer Alan Konut Tipleri :

Örneğimizde, aşağıdaki konut tipleri belirtilen sayıda sitede yer almaktadır: Tek katlı-ayrık düzende : 6, tek katlı-ikiz düzende: 5, iki katlı (dubleks)- ayrık düzende :29, iki katlı (dubleks)- ikiz düzende: 63, iki katlı (dubleks)-sıra ev : 25, tripleks-ayrık düzende : 3, tripleks-ikiz düzende : 5, tripleks-sıra ev : 2, iki katlı-her katı bağımsız-ayrık düzende : 12, iki katlı-her katı bağımsız-ikiz düzende : 8, iki katlı-her katı bağımsız-sıra ev : 9, apartman : 9, diğer : 3.

Buna göre, örneğimizde, üç kıyı ilçesindeki sitelerde, iki katlı, iki katını tek ailenin kullandığı ikiz düzende konutların tatil konutu için en yaygın kullanılan konut tipi olduğu izlenmektedir.

Tatil Konutu Sahiplerinin Karakteristikleri :

Tatil konutu mülk sahibi anketi, örnek olarak seçilen üç ilçeden Burhaniye'de 162, Çeşme'de 311, Bodrum'da 232 olmak üzere toplam 705 konutta uygulanmıştır. Ayrıntılı bir anket çalışmasından elde edilen verilerden bazıları aşağıda özetlenmektedir :

Tatil konutu sahibi aile reisinin sürekli oturduğu il ile yazlık konutun bulunduğu kıyı ilçesi arasında yakın bir bağlantı gözlenmektedir. Üç ilçe, örneğimizdeki yazlık konut sahiplerinin % 33.8'i İzmir, % 22.0'si İstanbul, % 18.9'u Ankara'da oturmaktadırlar. Yani, her dört konuttan üçünün (% 74.6) sahipleri üç büyük ilde oturmaktadır.

Örneğimizde, Çeşme'deki tatil konutu sahiplerinin % 65'i sürekli olarak İzmirde, % 16'sı Ankara'da, % 6'sı İstanbul'da yaşamaktadır. Burhaniye'deki tatil konutu sahiplerinin sürekli oturdukları illere göre dağılımında, % 31 ile İstanbul, % 22 ile Ankara, % 17 ile Balıkesir ön si-

ralardadır. İzmir'in payı, % 12'ye düşmektedir. Bodrum'da ise örneğimizdeki yazlık konut sahiplerinin sürekli oturdukları illere göre dağılımında, % 37 ile yine İstanbul ilk sırayı alırken, Ankara'da oturanlar % 20, Muğla'da oturanlar % 17 ile onu izlemektedir. İzmir'in payı % 7'ye düşmektedir.

Tatil konutu sahibi ailenin tüm çalışan bireylerinin net gelirlerinin aylık ortalaması çeşitli kategorilere düşmektedir. 1992 Ağustos-Eylül ayları itibariyle aylık geliri 5 milyon TL'ye kadar olan ailelerin oranı % 38.8, 5-10 milyon arası % 43.3, 10 milyondan fazla olanların oranı % 17.9'dur.

İlçeler itibariyle izlenildiğinde aylık geliri 5 milyon TL'ye kadar olan ailelerin oranı Burhaniye'de % 50, Çeşme'de % 40, Bodrum'da % 27.3'dür. Buna karşılık 5-10 milyon arası geliri olanların oranı Burhaniye'de % 38.6, Çeşme'de % 38.0 ve Bodrum'da % 54.7'dir. Aylık geliri 10 milyondan fazla olan ailelerin oranı Burhaniye'de % 11'de kalırken, Bodrum'da % 18, Çeşme'de ise % 22'dir.

Tatil konutunun bulunduğu konut grubunun türüne göre ele alındığında 10 milyon TL'den fazla geliri olan ailelerin oranı kooperatif konutlarında % 13.9 iken, özel girişimciler tarafından inşa edilen sitelerde % 17.7'ye, bağımsız/bireysel inşa edilmiş konut gruplarında % 28.0'e yükselmektedir.

Tatil konutu sahibi aile reisinin gelir elde etme konumuna göre, ücretli ve maaşlılar % 67.9 oran ile ön sırada yer almaktadır. Kendi hesabına çalışanlar % 19.2 ve işverenler % 12.2 oranları ile onu izlemektedirler.

Tatil konutu sahibi aile reisinin çalışmakta olduğu işyerindeki faaliyet koluna göre dağılımda, daha çok hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu izlenmektedir. Aile reislerinin % 37.9'u toplum hizmetleri, kişisel ve sosyal hizmetlerde, % 17.4'ü mali kurumlar, taşınmaz mallara ait işler ve kurumlar, yardımcı iş hizmetlerinde çalışmaktadırlar. Toptan/perakende ticaretle uğraşanlar % 13.5 oranı ile üçüncü, imalatçı çalışanlar % 10.5 oranı ile dördüncü sırayı almaktadırlar.

Örneğimizdeki tatil konutu sahiplerinin çoğunlukla (% 89.5) bir tatil konutu bulunmadır. İki yazlık konutu bulunduğunu belirtenlerin oranı % 8.2'dir. Üç ve daha fazla yazlık konutu bulunduğunu belirtenlerin oranı ise % 2.3'dür.

Örneğimizdeki üç ilçedeki tatil konutu sa-

*Buna göre,
örneğimizde, üç
kıyı ilçesindeki
sitelerde, iki katlı,
iki katını tek
ailenin kullandığı
ikiz düzende
konutların tatil
konutu için en
yaygın kullanılan
konut tipi olduğu
izlenmektedir.*

hipleri tatil konutlarını çoğunlukla yazın kullanılmaktadır. Sürekli kullanıldığı belirtilen konutların oranı yaklaşık onda birdir. (%9.9) Site yöneticisi anketine göre de örneğimizdeki tatil konutu sitelerinde zamanlama bakımından en sık görülen kullanım süresi üç aydır.

Mülk sahibi anketine göre, tatil konutunu edinmede kooperatife girmek en sıklıkla izlenen (% 40.4) yoldur. Bunu, yapımcıdan (müteahhit veya şirketten) satın alma (% 22.7) izlemektedir. Önceki sahibinden satın alanlar ise % 23.2 ile yakın orandadır. Kendi yaptırılan yalnızca % 7.7 oranındadır. Yapımcıya kat karşılığı yaptırılanlar, miras yolu ile edinenler ve diğerleri oldukça küçük oranlarda izlenmektedir.

Tatil konutu bir kooperatif tarafından yaptırılan konut sahiplerinin yaklaşık yarısının (% 47.4) kooperatife giriş yılı 1980 yılı ve sonrasıdır. Kooperatife girmenin yazlık konut sahibi olmayı etkilemesi bakımından, kooperatife üye olanların yaklaşık yarısı (% 48.7) kooperatife girmese asla yazlık konut sahibi olamayacağını ifade etmektedir. Kooperatife girmenin konut edinmeyi kolaylaştırdığını belirtenlerin oranı % 36.3'dür. Ancak kooperatife üye olmasa daha kolay ve çabuk yazlık konut sahibi olabileceğini (% 13.6) ifade edenler de bulunmaktadır. Mülk sahibi anketine göre yazlık konut satın alırken ya da yaptırırken kredi kullandığını belirtenlerin oranı % 12.7'dir.

Tatil Konutunun Nitelikleri :

Mülk sahibi anketine göre, örneğimizdeki sitelerdeki yazlık konutların yaklaşık yarıya yakın (% 46.6) oranında oda sayısı üç'tür. Bunu % 36.7 oran ile dört odalılar izlemektedir. İki odalı konutlar % 11.7, beş ve daha fazla odalılar oranı % 4.9'dur.

Örneğimizdeki sitelerde yer alan konutlar daha çok (% 34.9), 61-80 metrekare arasındadır. Konut alanı % 26.4'ünde 81-100 metrekare arasındadır. 101-105 metrekare arasındakiler % 18.5 oranında iken 60 metrekareden küçük olanlar % 16.2'ye yakındır. 150 metrekareden büyük olanların oranı yalnızca % 4'dür.

Tatil konutlarının alan büyüklüğünün dağılımı bakımından ilçeler arasında farklar izlenmektedir. 60 metrekareden küçük konutlar, Burhaniye, Çeşme ve Bodrum'da sırası ile % 15.6 - % 15.2 - %18.2 oranları ile birbirine yakındır. Ancak 100 metrekareden büyük konutlar bakımından Çeşme % 27.9, Bodrum % 25 oranları ile Burhaniye'de izlenen % 8.8'in ol-

dukça üzerinde değerler göstermektedirler.

Tatil konutu büyüklüğünün tatil konutunun bina yaşına göre dağılımında, iki yıllık ve daha yeni konutların % 9.3'ünün 60 metrekareden küçük, % 40.7'sinin 61-80 metrekare arası, % 24.4'ünün 81-100 metrekare arası, % 25.6'sının ise 100 metrekareden büyük olduğu görülmektedir. 3-10 yıllık konutlarda, aynı büyüklükteki konutların oranları sırası ile, % 13.2, % 31.2, % 32.4 ve 23.2'dir. 11-15 yıllık konutlarda oranlar % 27, % 34.8, % 24.7, ve % 13.5'dur. 16-20 yıllık tatil konutlarının büyüklük dağılımında ise % 30.1, % 41.1, % 21.9 ve % 6.8 oranları izlenmektedir. Bu dağılımlara göre, örneğimizdeki tatil konutlarında 100 metrekareden büyük konutlarda zaman içinde oransal bir artış görülmektedir, denilebilir.

Örneğimizdeki üç kıyı ilçesindeki sitelerde yer alan tatil konutlarının % 15.5'u çok iyi, % 62.6'sı iyi olmak üzere % 78.1'i iyi ve çok iyi durumdadırlar. % 20.1 oranındaki tatil konutunun genel fiziksel durumu orta olarak nitelenebilir.

Sonuç:

Birey-doğa toplum arasında yaşam ilişkilerinin yeniden yapılanması, değişim ve dönüşümü kapsamında, Türkiye özelinde sorunlar irdelendiğinde Metropoliten/Kentsel alanların aşırı ve kontrolsüz büyümesi, insanca yaşama olanak vermeyen yoğunluklar, ulaşım karmaşası, sanayinin sağlıksız yer seçimi-gelişimi ve benzeri konular sorunların en önemli odak noktasını oluşturuyor gibi görünse de,

- Hızla nüfus kaybeden ve boşalan çeşitli büyüklükteki yerleşmeler,
- Bu yerleşmelerin işlevsizleşmesi
- Kırsal alanlardaki sağlıksız dönüşümler,
- Tek fonksiyona yönelik, çevreyi olumsuz yönde etkileyen, kısa dönemli kullanımlar (tatil konutları gibi),
- Bunların yerleşik nüfus açısından yarar sağlamayan işleyiş biçimleri
- Çeşitli alanlara yatırılan toplumsal sermayenin, ekonomik/toplumsal yararlar yaratmayan biçimde gerçekleşmesi
- Doğal dengelerin, doğal çevrenin bunların sonucu olarak olumsuz dönüşümü, vb. konular da en az kentsel/metropoliten olumsuzluklar ve dengesizlikler kadar zarar verici ve ülke açısından kritik öneme sahiptir.

Belki de bu tür sorunların, dengesizliklerin, potansiyellerin olumlu anlamda dönüştürülmesi, küçük yerleşmelerde yaşam düzeyi ve kon-

Tatil konutu sahibi aile reisinin sürekli oturduğu il ile yazlık konutun bulunduğu kıyı-ilçesi arasında yakın bir bağlantı gözlenmektedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Yazlık konut
stoğunun rasyonel
kullanım
açısından bazı
kamu kuruluşları
kiralama yoluyla,
ilgili bulundukları
kesime yönelik
tatil ve dinlerim
olanakları
sağlayabilirler.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

forunu yükseltecek, aşırı metropoliten/kentsel yığılmaların önünü alabilecek, çevresel krizleri engelleyebilecek önemli stratejilerden birisi olabilir. Bunun için, temel müdahale, ana sorunun (veya sorunların) da içerildiği sistem bütününe yönelik olmalıdır.

Makro kararlarla eşgüdüm içinde çalışmalara alt ölçeklerden başlayarak, mikro ölçekte ayrıntılı bir analizi gerçekleştirmek, bu alanlara yönelik doğrudan ve dolaylı kararları tekdüzeliğinden kurtararak, yaşam kalitesi ve gereksinimlerin karşılanmasında zenginleştirici bir etki sağlayacaktır. Her mikro birimde doğanın taşıma kapasitesinden hareketle yerleşebilirlik olanaklarının sınanması, genelde uzun vadede kıyı/kent, kıyı/kent ayırımı ortadan kaldırmayı da amaçlayan yeni yerleşim/yaşam dengelerinin kurulmasında farklı bir tavır, farklı bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm yerleşmelerle birlikte, özelde kıyı yerleşmelerinde, gündemdeki ekolojik yaklaşımlar karmaşasını netleştirmek anlamında, kıyıları ve diğer tüm doğal kaynaklar açısından amaç: Ekolojik verilerin, insan ve doğa üstü güçlerle donanmış mevcut planlama yöntem ve yaklaşımlarına entegre edilerek mevcut planlama sisteminin rehabilite edilmesi değil, planlamanın doğanın sahip olduğu ve sağladığı olanakların zenginliğini, sürekli artırıcı anlamda, doğanın bir parçası olan insana ve doğal bütüne hizmet eden bir araç olarak ele alınmasıdır.

Kıyılara Yönelik Politikalar *Genelde Ele Alındığında:*

İç ve dış turizm dengesi içinde, iç turizm, çeşitli toplumsal kesimlerde yer alan kişilerin enerjilerini, fiziksel ve moral sağlıklarını yeniden kazanacakları dinlenim etkinlikleri bütünü olarak ele alınmalı ve bu tür hedeflere yönelik plan ve programlar ülkesel ölçekte sağlanmalıdır. Yazlık konutlar da bu çerçevede yeniden değerlendirilmelidir.

Belirli desantralizasyon politikaları bağlamında, uygun yerleşme birimlerinin yakın çevresi içinde yer alan kıyı yerleşmeleri için, yazlık konutların konut stokundaki yeri gözönünde bulundurularak, sürekli kullanıma olanak sağlayacak plan bütünlüğü içerisinde ve uygun donatı standartları ile yoğunlukları artırılmadan ele alınması gerekmektedir.

Kıyılarımızda sayıca mevcut kullanılabilir yazlık konutlar kadar, inşaat halinde tamamlanmamış potansiyel yazlık konut stoğu bulun-

maktadır. Bu potansiyel konut stoğunun, iç turizm ağırlıklı alternatif kullanım biçimleri gerçekleştirilebilir. Örneğin, donatıları yeterli büyük sitelerin turistik tesis olarak kullanımına olanak sağlayabilecek organizasyon biçimleri geliştirilmelidir.

Yazlık konut stoğunun rasyonel kullanımı açısından bazı kamu kuruluşları kiralama yoluyla, ilgili bulundukları kesime yönelik tatil ve dinlenim olanakları sağlayabilirler. Örneğin, öğrenciler, kamu hizmetlileri, emekliler vb. kesimler bu kapsam içinde düşünülebilir.

Yerel yönetimler açısından tatil/dinlenim konutlarının yoğun biçimde yer aldığı tatil yerleşmelerindeki yerel yönetimlere özel statü kazandırılarak, tatil konutu sahiplerine yönelik yeni vergilendirmelerle (örneğin, tatil konutu veya yazlık konut kullanma vergisi gibi), yerel yönetimlerin finans olanakları zenginleştirilmelidir.

Yerleşmelere Yönelik Politikalar

Planlama kararlarının statik, genelgeçer eğilimleri olumlayıcı atamalar halinde değil de farklı bir anlayışla, süreç içinde, ele alınan yörenin, alt bölge, havza veya bölgelerin doğal/sosyal taşıma kapasiteleri doğrultusunda, gerçekçi verilere dayanarak, yerel inisiyatif veya inisiyatiflerin de katılımıyla gerçekleştirilmesi, kaynakların (doğal, sosyal, kültürel) büyük bir oranda savruk biçimde kullanılmasını ve tüketilmesini önleyecek; gelecek açısından, çevre sağlığı bakımından önemli kazanımların gerçekleşmesini olanaklı kılacaktır.

Yerleşmeler düzeyinde bu anlamda elde edilecek verilerin alt bölgeler (coğrafi anlamda yarımadalar), bölgeler veya havza ölçeğinde ele alınması, yerine göre aşırı yoğunlaşmaları, yerine göre hızlı nüfus kaybını önleyerek bölgesel anlamda geçerli olabilecek desantralizasyon politikalarının hayata geçebilmesini sağlayacaktır. Kıyılarda veya kırsal alanlarda yer alan konut stoğu ussal olmayan sermaye yatırımları olmaktan kurtarılarak, kullanılabilirlikleri artacaktır.

Örneğin, İzmir söz konusu olduğunda, Dikili Foça, Selçuk, Kuşadası, Gülbahçe, Karaburun, Urfa, Seferhisar, Çeşme, Alaçatı gibi küçük yerleşmeler, sahip oldukları kentsel siteler ve mevsimlik kullanılan konut stokları ile İzmir Büyük Kent Bütünü'nün alt desantralizasyon bölgelerini oluşturacaktır.

Bu anlamda metropoliten bir alanın merke-

zini oluşturan İzmir Büyük Kent Bütünü'nün nüfus açısından daha da yoğunlaşmasını engelleyebilecek koşullar gerçekleştirilebilir. İzmir Büyük Kent Bütünü'nün kentsel gelişme alanları açısından ikinci konutların mevcutta yoğunlaştığı alanlar kentsel gelişme alanları olarak belirlenmelidir. Bu alanlar kentin nazım planıyla bütünlük içinde ele alınmalı, kentsel gelişme alanları olarak değerlendirilecek yoğun ikinci konut alanları altyapıları ve sosyal donatımları tamamlanarak sağlıklı kentsel yerleşme alanları haline dönüştürülmelidir. Kuşkusuz bu tür gelişmelerde her tür etaplama ve öncelik sırası gözönünde bulundurulmalıdır. Bu tür alanlarda yoğunluk artışı önlenmelidir.

Bodrum İlçesi büyük kentlerle ilişkileri açısından özellikli bir konuma sahip bulunmaktadır. İzmir, Ankara, İstanbul gibi büyük yerleşmelere bir veya birbuçuk saatte gidilebilir bir yazlık yerleşme özelliğinde değildir. Muğla-Milas yerleşmeleri ile ilişki içinde, Bodrum İlçesi içinde ve civarında, bölgesel anlamda yapılacak sosyal donatı yatırımları ile kendi kendini yaşatabilecek daha küçük bir yerleşme odağı oluşturabilme potansiyelleri bulunmaktadır. Daha farklı bir konumda bulunan Burhaniye'de Balıkesir, Eskişehir ve diğer civar kentsel yerleşmelerle ilişkisi içinde, konut stoğunun bir bölümünün sürekli kullanımı açısından değer-

lendirilebilir.

Tatil konutlarının sürekli kullanımına ilişkin gelişmeler, içinde bulunduğumuz dönem içinde İzmir Büyük Kent Bütünü örneğinde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Özellikle, Narlıdere, Güzelbahçe, Seferhisar, Urla, Çeşme aksında sürekli kullanımlar için konut gelişme alanları oluşmaya ve yaşanmaya başlamıştır.

Bu açılardan, bölgeler ve alt bölge sınırları yer alan küçük yerleşmeler yeniden gözden geçirilerek irdelenmeli, bugün için tamamlanmış konut stoğu ile (ikinci konutlar açısından) inşaat durumunda olan konut stoğu gözönünde bulundurulurken, potansiyel nüfus, yerleşmelerin doğal / sosyal taşıma kapasiteleri açısından irdelenerek karşılaştırılmalıdır. Belediye sınırları, mücavir alan sınırları ve bu sınırlar dışındaki yerleşmelere ait mevcut plan nüfusu ve yoğunlukları ile karşılaştırılmalıdır. Gerekirse, sınır değişikliklerine gidilmelidir. Yerleşmeler, yarımadalar, akarsu havzaları ve benzeri doğal alanlar çevre düzeni planları kapsamında irdelenerek, yakın bir gelecekte, çevre düzeni bulunmayan hiçbir alanlarının yerleşilebilirlikleri yeniden irdelenmeli ve gerekli yerlerde plan değişikliklerine gidilmelidir. Ayrıca, şu anda yapılmış veya inşaat durumundaki yerleşmelerde sosyal donatılar, dolu/boş alan dengesi kontrol edilerek, planlar yerel ve bölgesel anlamda yeniden ele alınmalıdır.

Kıyılarda veya kırsal alanlarda yer alan konut stoğu ussal olmayan sermaye yatırımları olmaktan kurtarılarak, kullanılabilirlikleri artacaktır.

Bir Kültürel ve Doğal Miras, Bir Kentin Kollektif Emegi,

Kültürpark

A. Tuncay KARAÇORLU

A. Tuncay Karaçorlu 1988 yılında DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. 1994 yılında aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. Halen aynı bölümde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. A. Tuncay Karaçorlu aynı zamanda Şehir Plancıları Odası İzmir Şube Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Giriş

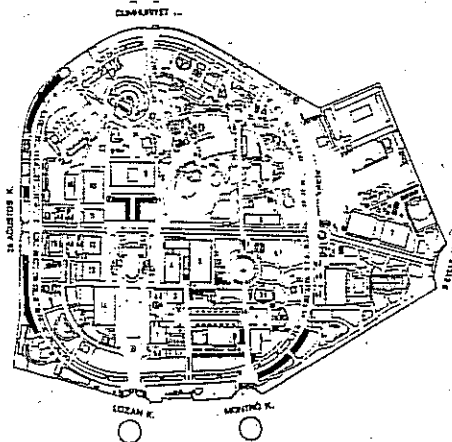
Bölgemizde ve İzmir'de son yıllarda, gündeme gelen, getireceği etkileri nedeni ile tartışılan, büyük kentsel projeler beraberinde yeni değerlendirmeleri, tartışmaları ve önerileri de getirmiştir.

Yine son yıllarda, Büyük kentsel projelerin yanı sıra gündeme gelen ve yine yaratacağı etkiler nedeni ile tartışılan bir çok bölgesel kentsel gelişme olmuştur.

Bu yazıda bu gelişmelerin içerisinde, birisi-ne, Kültürpark olayına değinilecek, süreçleri ile bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Kültürpark, Örnek Olay, Örnek Alan

İzmir kentinin Kahramanlar, Alsancak ve Basname semtleri arasındaki yer alan Kültürpark, kentin tek büyük ölçekli açık yeşil alanıdır. 42.1 hektar toplam alana sahip olan Kültürpark, İzmir kenti için kültürel, tarihsel ve rekreatif bir kimliği olan bir kentsel kullanıştır.

Aktif ve pasif rekreasyon ihtiyacına cevap verebilmesi, özellikle bitki örtüsü, günümüz yeşil alan koşullarında önemini daha da artıran özelliklerdir.

Kültürpark, doğuda Bozkurt Caddesi, batıda Şair Eşref Bulvarı, kuzeyde Mustafa Enver Caddesi, güneyde Mürsel Paşa Caddesi ve güneybatıda Refik Saydam Bulvarı ile sınırlanmaktadır.

Kültürpark'ın açık ve kapalı alanları toplam dökmüne baktığımızda, toplam 420,837 m²'lik alanda 358.169 m²'lik, kapalı alanlar ise 62.668 m²'lik alanları kaplamaktadır. Yeşil alanlar da (park ve bahçeler) genel toplam içerisinde 110.000 m² yer kaplamaktadır.

Kültürpark'ın içinde bulunan kullanışları birim olarak incelediğimizde aşağıdaki dağılımı görmektediriz:

Kullanım Türü	Birim
Kapalı sergi (pavyon binaları)	24
Resmi kurum binaları	18
Tiyatro binaları	3
Kapalı spor alanları	3
Açık spor alanları	6
Çay bahçesi	5
Düğün salonu	1
Gazino-restorant	22
Büfeler	14
Açık hava tiyatrosu altı dükkanları	24
Fuar çarşısı standları	90
WC'ler	10
Paraşüt atlama kulesi	1
Çocuk oyun bahçeleri	5

Kültürpark'ın Kuruluşu

1922 yılında İzmir'in yabancı işgalden kurtuluşunda yanan alanda Kültürpark düşüncesi doğmadan önce, Rene Danger planına göre 60.000 m²'lik bir alanın park olarak yapılması düşünülmüyordu. Ancak o dönemin belediye başkan yardımcısı Dr. Suad Yurtkoru bir spor kafesi ile gittiği Moskova'da gördüğü büyük bir parktan çok etkilenerek, böylesi bir parkın, düşünülen alan daha da genişletilerek, İzmir'de de kurulması fikrini o dönem Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'a açmıştır. Gördüğü parkın kültürel ve rekreatif anlamda çok işlevli olduğunu anlatan Yurdkoru'nun teklifini Uz olumlu karşılamış ve konuyu şehir meclisine getirmişti. Teklifi şehir meclisinde kabul edilmesinden sonra, Kültürpark kurulması için imar planında değişiklik yapılmış, park yeri olarak kabul edilen 60.000 m²'lik alanın 360.000 m²'ye çıkartması onaylanmıştı. Bu geniş alanda ne yapılacaktı? Teklifi yapan Suad Yurdkoru'dan bilgi istenince, o da İzmir Belediyesi'nin 4 senelik bir plan ile yapabileceği Kültürpark'a ait raporu hazırlamış ve 14 Mayıs 1934'te vermişti.

Kültürpark yapılmak üzere ayrılan 360.000 m²'lik alanın planı aşağıdaki tesisleri içeriyordu. Alana 1939 yılına 420.000 m²'ye çıkarılmıştır.

Kapılar: Esaslı olarak yapılacak 4 büyük doğu, batı, kuzey ve güney yönlerinde olacak ve bu kapıların dış ve iç taraflarında kalabalığı önlemek için müsait birer meydan bulunacaktır. Diğer yaya giriş kapıları, bunlardan küçük olmalıdır.

Ağaçlandırma: Ağaç dikme ve bu ağaçların cinsi ve sıklığını tayin etmek için geometrik bir şekil aramaktan ziyade, her bölgenin kendine ait bir terip tarzı olmalıdır. Böylece her bölgede aynı görünüm karşısında kalınmış olacaktır.

Park içindeki tesisler: Kapı yanında veya en büyüğü olacak güney kapısı yanında bir eşya muhafaza yeri, park idare binası, bisiklet motosiklet ve otomobil park yeri (tamiirhanesi ile), yiyecek içecek için büfeler, telefon ve posta köşkleri, fotoğraf köşkleri, elektrik santrali, WC'ler, yangın söndürme merkezi, polis ve belediye noktaları; oturacak yerler (yol kenarlarında), lokanta ve kahvehaneler.

5.000 kişi alacak bir meydan (toplantılar için), şehir stadyumu, anfiteatro, bir sirk yeri, 1000 kişilik iki meydan (öğrencilerin spor gösterileri için), açık yüzme havuzu, çocuk tiyatrosu ve sineması, çocuk eğlence yerleri, tenis bahçesi, paraşüt ile atlama kulesi.

Atatürk köşkü, bir küçük askeri müze, İnkılâp ve kültür müzesi, İzmir sivil müzesi, jeolojik, antropolojik, astoronomik bir müze, İzmir vilayetinde yetişen ürünlerin ve sanayi mamüllerinin daimi bir sergisi şeklinde önerilere yer verilmişti.

Kültürpark 1 Eylül 1936 günü Lozan kapısı önünde düzenlenen bir tören ile İzmir kentinin o günkü ve gelecekteki kuşaklarına armağan edilmişti.

İzmir'de Planlama Süreçleri Ve Kültür Park

Rene Danger Planı

1922 yılında İzmir'in yabancı işgalden kurtuluşu sırasında yanan ve Alsancak semtinin büyük bir parçasının içine alan, 1925 yılında bu alanını düzenlenmesi ve yeni konut talebini karşılanması amacıyla belediye tarafından bir plan yaptırılmak istenmiştir. Bu zamana kadar ise imar uygulamaları yasal yönden 1882 yılından beri yürürlükte olan ve "yollar, yangın yerleri ve binalarla ilgili hükümleri" kapsayan "Ebniye Kanunu" ile yürütmektedir. Bu yeni gereksinimlerini sağlamak amacıyla, belediye, Rene Danger isimli bir yabancı uzmana bir mevzi imar planı yaptırılmıştır.

Bu plan, Fevzipaşa Bulvarı'ndan başlayan, Alsancak bölgesinin büyük bir bölümünü içermektedir. Ancak plan dar bir bölgede kaldığı için, diğer bölgelerin planlama gereksinimleri bu bölgede alınan kararların emsal alınmasıyla çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bu planda daha sonraları Kültürpark'ın kurulacağı alan, geniş yeşil alanlar, parklar, kültür ve eğitimi kurumları olarak önerilmektedir. Daha sonra bu bölgedeki 40 hektarlık alan, 1934-1935 yıllarında yapılan bir plan değişikliği ile Kültürpark alanı olarak kabul edilmiştir. 1935 yılının son aylarında yeni plan kararı Kültürpark projesi uygulanmaya başlanmıştır.

Le Corbusier'in çalışmaları

Kent nüfusunun giderek artması ve gelişme alanlarının plan ihtiyacı 1939'larda yeniden bir plan üretilmesini gerektirmiştir. Ancak bu sıralarda bakanlıkla belediye arasında planın nasıl yapılacağına ilişkin görüş ayrılıkları çıkmıştır. Bu arada dah sonra belediye Le Corbusier'le danışmanlık kapsamında anlaşarak planı bünyesinde kuracağı bir büroda yapmak istemiştir. Araya II. paylaşım savaşının girmesi, Le Corbusier'in gelişini geciktirmiştir. Ancak 1948 yılında İzmir'e gelen Le Corbusier, İzmir'de bir hafta kalmış, bir haftalık gözlemleri ve çalışmalar ile fazla detaya inmeyen,

Kültürpark 1 Eylül
1936 günü Lozan
kapısı önünde
düzenlenen bir
tören ile İzmir
kentinin o günkü
ve gelecekteki
kuşaklarına
armağan edilmişti.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Yarışmanın ilan edilmesi ve şartnamenin içeriğinin anlaşılmasından sonra kentsel gelişmelere duyarlı çevreler ile yarışmanın muhatabı çevreler arasında günümüze kadar gelen tartışma süreci başlamıştır.

düşünce eskizi niteliğinde olan çalışmaları uygulanamamıştır. Bu çalışmada Kültürpark olduğu gibi korunmuştur.

İyice artan plan gereksinimi, 1951 yılında yarışma açarak sağlamaya çalışmıştır.

Arü ve ekibinin Bodmer'in çalışmaları

Yarışmayı kazanan Kemal Arü/G. Özdeş ve E. Canpolar'tan oluşan ekip, plan kararlarında konut lekelerinin yerleşimi, endüstri alanları ve ulaşım sisteminde ilişkili öneriler getirmişlerdir. Arü ekibinin planı 1953 temmuzuna onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu planda da korunan Kültürpark, 1962 yılında onaylanan ve Albert Bodmer'in danışmanlığını yaptığı İzmir kenti revizyon planında da korunmuştur.

Nazım plan bürosu

1968 yılının ekim ayında İzmir Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu kurulmuştur. Nazım Plan Bürosu 1973 yılında 1/25000 ölçekli İzmir büyükşehir nazım planını hazırlamıştır. 1973 yılında tüm kamu ve tüzel kuruluşların görüşleriyle onanan, 1978 yılında da kısmen revize edilen planda, Kültürpark alanı "kentsel yeşil alan" "Fuar Alanı" olarak kentin kuzeybatısında, yaklaşık 420 hektarlık bir alan belirlenerek bu alana taşınmıştır.

İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Kompleksi Mimari Proje Yarışması

16 Şubat 1990 tarihine gelindiğinde, Kültürpark'a ilişkin yeni bir gelişme, kentsel gelişmelere duyarlı çevrelerin gündeminde tartışmaya başlanmıştı.

Bu gelişme 16 Şubat 1990 tarihinde Resmi Gazete'de ilan edilen "İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması Şartnamesi"ndeki yarışma koşullarıdır.

Yarışma şartnamesine göre de, Kültürpark alanı, eski santral garaj yeri ile birleştirildikten sonra, yaklaşık 105.000 m²'lik alana ihtisas fuar, emtias borsası, menkul kıymetler borsası, otel, kongre merkezi, açık sergileme alanları, 800 araçlık otopark, rant tesisleri gibi yapılar inşa edilmek amacıyla projelendirilecektir.

Gerek yarışma kararı verilirken, gerekse yarışma jürisi şartnamesi hazırlanırken konuyla ilgili gerçek uzmanlar olan şehir ve bölge plancıları ile peyzaj mimarlarının, eksikliği böylesi bir yarışma şartnamesinin ortaya çıkmasında etken olan faktörlerden birisidir.

Bu gelişmede etkin olan faktörlerden biri de

İzmir Büyükşehir Belediyesi siyasi çevrelerince Kültürpark alanının kentsel rant bölgesi olarak görülmesi, böylece bölgeye ilişkin talebi olan çevrelerle işbirliğine girilmesidir. Bu amaçla 30.1.1990 tarihinde ana hissesine Büyükşehir Belediyesinin sahip olduğu, özel şirket mantığı ile hareket eden, özel statülü İZFAŞ A.Ş. kurulmuştur.

Dolayısı ile belirlenen yarışma tipinin ve hazırlanan yarışma şartnamesinin kentlinin sosyal rantını gözetmeyen içerikte olması beklenen sonuç olmalıdır.

Yarışmanın ilan edilmesi ve şartnamenin içeriğinin anlaşılmasından sonra kentsel gelişmelere duyarlı çevreler ile yarışmanın muhatabı çevreler arasında günümüze kadar gelen tartışma süreci başlamıştır.

İlk tartışılan konu, İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planında, Fuarda ve Rekreasyon Alanı olarak, Karşıyaka Büyük Çiğli Bölgesindeki 350 hektarlık bir alan tanımlanmışken, ve bu alan, Kültürpark içinde geçmişte yer almış bulunan fuar fonksiyonunun Kültürparkın dışına çıkarılması amacı ile de ayrılmışken, fuar kompleksi yarışma alanının niçin Kültürpark olarak seçildiği olmuştur.

Ancak daha sonra ortaya çıkan bir gerçek, Karşıyaka, Büyük Çiğli'deki 350 hektarlık Fuar Rekreasyon Alanının İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinin 23.3.1989 günlü kararı ile bütünüyle Nazım İmar Planından çıkarıldığı ve Alsancaktaki 42 hektarlık Kültürpark'ın bu amaca ayrıldığı öğrenilmiştir.

Büyükçiğli'deki 350 hektarlık Fuar Rekreasyon Alanında, konut alanı olarak değiştirilmiştir. Bugün bu alanda, Emlak Bankasının gökdelenleri yükselmektedir.

Şehir Plancılar Odası İzmir Şubesi bu süreçte aktif olarak yer almış gelişmelere ilişkin olarak, ülkemizde hiçbir imar kararının kalıcı olmadığını spekülasyon çevrelerin müdahalelerinin sonucu, kente zarar veren plan değişikliklerinin, sürekli plan kararlarını zorladığını, 350 hektarlık alanının nasıl değiştirilerek, konut alanına çevrildiyse, aynı etkiler sonucu, aynı sürecin Kültürparkta da yaşanacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra plan değişikliğinin iptal edilmesini, daha önce 350 hektarlık alanda öngörülen fuar ve rekreasyon alanının 42 hektarlık Kültürpark alanından çıkarılmasını istemiş, Büyükçiğli'deki alanın yeniden fuar ve rekreasyon alanı olarak ayrılmasını ve Kültürpark alanının rekreatif ve kültürel bir kentsel kullanım

alanı olarak yaşatılmasını ve geliştirilmesini savunmuştur.

Değişik çevrelerce yapılan bu tartışmaları ve konuya ilişkin gelişmeleri değişik meslek odaları, bir dizi önerileri ve görüşleri doğrultusunda, bu içerike bir şartnameye sahip yarışmanın durdurulmasını talep ederken, İnşaat Mühendisleri Odası, belediyelerin sahip oldukları kentsel arazileri, ekonomik rant olarak görüp mevcut piyasa anlayışı doğrultusunda değerlendirmesi gerektiğini savunmuş, bu amaçla Kültürpark'ın bir bölümünün, yarışma sonucu yapılaşmaya açılmasının uygun olduğunu savunmuştur.

Peyzaj mimarları ise yarışmanın ihtiyaç programı içerisinde belirlenen aktivitelere ilişkin mimari yapıların kapsayacağı alanın, 1/5 oranında olmasına karşın, kullanıma bağlı insan yoğunluğunun artan baskısı ile yeşil alanların geliştirilmesi şöyle dursun korunmasını bile güçleştireceğinin kesin olduğunu, bu nedenle Kültürpark'ın enternasyonal ve ihtisas fuarı niteliğinden çok kentin açık yeşil alan ihtiyacını karşılama niteliğinin birinci planda tutulmasının düşünülen aktivitelerin kent yakın çevresine ticaret ve uzmanlık fuarlarına uygun alanlara kaydırılmasını savunmuş ve önermişlerdir.

Bu arada ilginç bir gelişme olmuş, bir grup mimar ki bunlardan bir kısmı yarışma jürisinde yer almakta, bir kısmı da proje yarışması sonrası birincilik ödülünü alacaklardır. Şükrü Kocagöz (Yarışma öncesi Y.K. Başkanı) Merih Karaaslan ve Şükrü Günday'dan oluşan grup, Oda kararlarına rağmen yarışmaya katılacaklar ve birincilik ödülünü alacaklar Oda görüşlerinin aksine şartnamenin gerçek bir kültürpark ve kentin ekonomik yaşamına yeni boyutlar kazandıracak çağdaş bir fuar amaçlandığının açıklığı kavuştuğunu, jürinin ve belediyenin bunun gerçekleşmesinde kullanılacak kısıtlama ve ilkeler sağlıklı bir şekilde saptadıklarını öne süreceklerdir.

Bu ilginç gelişme sonucu Mimarlar Odası İzmir Şubesi yönetim kurulunda değişiklik olmuş, Şükrü Kocagöz ve yarışma jürisi görevden alınmış, üyelerinin katılmaması konusunda oda yönetimi kurulu kararı üretilmiştir. Ayrıca TMMOB'nin ilgili odaları adına Mimarlar Odası'nca 10.4.1990 tarihinde İzmir İdare Mahkemesine yürütmenin durdurulması davası açılmıştır. Mimarlar Odası ise bugün ve gelecek açısından kentin en büyük ve düzenli yeşil alanı olan Kültürpark'ın içinde yer alan, gürültü ve çevre kirliliği

oluşturan, yeşil alanları işgal eden işlev ve yapıların bir an önce dışarıya çıkarılarak Kültürpark'ın yalnızca dinlenim, spor, peyzaj saptamalarının yapılarak yeniden düzenlenmeye açılmasının en doğru karar olduğunu öne sürmüştür.

Belediye ise yarışmanın amacının Kültürpark bitişindeki boş alanda çağdaş gereksinimlere uygun bir yapılaşmanın önerirken bunun mevcut alan ile bütünleştirilmesi ve Kültürpark'ın eğlence, spor, sanat ve kültüre yönelik ilerki kullanımları konusunda ana kararları önermesi olduğunu iddia etmiştir.

Konuya ilişkin olarak değişik çevre hareketleri Kültürpark'ın yeşil dokusunun korunmasını, içerisindeki sağlıksız yapılardan arındırılarak hiçbir yapılaşmaya açılmamasını ve mevcut yeşil dokusunun daha da artırılması gerektiğini savunmuşlardır.

İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ise Kültürpark alanının doğal sit olduğunu sit alanlarının yapılaşmaya açılması, plan değişikliğine uğratılması ve her tür yapılaşma koşullarının ilgili koruma kurallarınca belirlenmesinin, 2863-3386 sayılı yasa gereği olduğunu, yarışma şartnamelerinin yarışmaya söz konusu olan alanlarda yapılaşmaya ilişkin birçok konuyu yarışmacılara veri olarak aktardığını, halbuki doğal sit alanı olarak tescilli Kültürpark'ı da içeren yarışma şartnamesinin 2836-386 sayılı yasa gereği, İzmir Büyükşehir ve Konak Belediyesi temsilcilerinin de üye olarak yer aldıkları kurul toplantısı sonucunda alınan İzmir I nolu K.T.V.K. Kurulunun 1.2.1990 gün ve 1655 sayılı kararına rağmen İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce yarışmanın ilan edildiğini, bu usüle aykırı işlemin ileride yarışma sonuçları üzerinde tartışma yaratacağı ve yarışmacıları mağdur duruma düşürebileceği konusunda endişeleri olduğunu ilgili kurumlara gönderdiği yazıda belirtilmiştir.

Ancak 1. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Yüksek Kurulun 28.6.1988 gün ve 24 sayılı ilke kararından yola çıkarak, 19.4.1990 tarihinde 1851 sayılı kararı olarak, bazı koşullarda. Açılan yarışmanın onaylanması koşullunu getirmiştir. 1 Numaralı Kurula dayanak olan sözü geçen ilke kararın da, 2. Derece Doğal Sit Alanı, doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı gözönüne alınarak kullanıma açılacak alanlar olarak tanımlanmış kullanıma açılacak alanların koruma ve kullanma koşullarının ilgili koruma kurallarınca belirlenmesi

Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi bu süreçte aktif olarak yer almış gelişmelere ilişkin olarak, ülkemizde hiçbir imar kararının kalıcı olmadığını spekülatif çevrelerin müdahalelerinin sonucu, kente zarar veren plan değişikliklerinin, sürekli plan kararlarını zorladığını, 350 hektarlık alanının nasıl değiştirilerek, konut alanına çevrildiye, aynı etkiler sonucu, aynı sürecin Kültürparkta da yaşanacağını belirtmiştir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Bu tartışılan kararların, son dönemlerde büyük ölçekli olması, kentlerimize ve hatta bölgelerimize yönelik olumsuz girişimlerinde, büyüdüğünü ve örgütlendiğini göstermektedir. Bu örgütlenmenin bir ayağında yerel yönetimlerin olması, kentlerimizde planlama disiplininin ve ilkelerinin kamu ve toplum yararının etkin kılınması anlamında da, kent plancılarının sorumluluklarını arttırmakla, yeni sorumluluklar yüklemektedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

ve bu koşullar doğrultusunda da hazırlanacak imar planının ilgili koruma kurullarının onayına sunulup, karar alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceği belirtilmektedir. 1 Nolu Kurulun bu doğrultuda, Kültürpark yarışmasına ilişkin olarak aldığı 1851 sayılı kararı sonucun da , Kültür Bakanlığına dava açılmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığına ve Kültür Bakanlığına açılan davaların reddi üzerine, temyize gidilmiş. Ancak, Danıştay İzmir 1 Nolu İdare mahkemesinin kararlarını bozmamış ve onaylamıştır.

Bu süreçte önce yarışma süresiz olarak ertelenmiş, ancak İzmir İdare Mahkemesinin yarışma hakkındaki kararını yürütülmesinin durdurulması istemini redetmesi üzerine, yarışma yeniden açılmış ve sonuçlandırılmıştır. Bu arada yarışma hakkındaki kararın iptaline ve Anıtlar Kurulu kararına ilişkin davalarda sonuçlandırılmıştır.

Davaların reddedilmelerinde ve Danıştay'ın onayında, Kültürpark'ın yeniden yapılanma koşullarının Koruma Kurulu'nun denetiminde olacağı kararına bir güvence olarak görülmesi etkili olmuştur.

Değerlendirme

Kültürpark, İzmir'in tek büyük ölçekteki açık yeşil alanı olması, tarihsel, doğal ve kültürel kimliğe sahip olması, gelecekte onun bu kimliğini bozucu mevcut ve gelecekteki etkilerden korunmasını gerektirir.

Halen alanda bulunan, Kültürpark'ın doğal, kültürel, tarihsel özelliğini bozucu yapılardan arındırılması, yeşil dolusunun artırılması her türlü yeni yapılaşma kararlarından uzak tutulması gerekir.

Kültürpark'ın mevcut işlevlerinden, kimliğini bozucu alanlardan da arındırılmalı, korunacak olan işlevleri de, mimarı ve tarihsel özelliği olan halen kültürpark içerisinde bulunan yapılar da çözümlenmelidir.

Bu anlamda içerisinde yer alan uluslararası fuar ve uzmanlık fuarlarının, uluslararası ve ulusal sanat ürünleri sergilerine dönüştürülmesi düşünülmelidir. Çünkü günümüz koşullarında teknolojik ürünlerin ağırlıklı olarak sergilendiği fuarlar bu işlevlerin değişik kullanıma biçimleriyle Kültürpark'ın içerisinde yer alan bir işlev olmaktan çıkıp Kültürpark'ı ağırlıklı olarak bu işlevlere hizmet eden bir alt kullanıma dönüştürmektedir.

Yangın alanında gerçekleştirilmiş olan Kültürpark, İzmir Kenti için örnek bir kentsel eylem ala-

nı olmuştur, yangın alanındaki enkazın kaldırılması için gereken harcamaların karşılanmasından çevresine örülecek duvarların ve kapılarının yapımına kadar her aşamada özverili ve alılcı çözümlere gidilmiştir.

Kültürpark, döneminde yapılacak olan kültürel yapıların yarışma ihalesinde, ihaleye katılan yapımcıların herbirinin sınava alanı, Kültürpark'ın çevresindeki duvarın bir bölümünün örtülmesi olmuş, böylelikle hem Kültürpark'ın çevre duvarı hemde yarım gerçekleştirilmiştir.

Behçet Uz'un kişisel olarak bir bankaya borçlanarak kaynak yaratmaya çalışması, enkazı taşıyan atların unutulmaması ve onları simgeleyen anıtların Kültürparka yapılması, bu doğa ve kültür mirasında başka boyutlardır. Behçet Uz'un "bir hak üniversitesi" olmasını dilediği Kültürpark toplumun burada sağlıklı yaşamayın doğayı, kültür ve eğlenceyi ve sporu öğrenmesi ve gerçekleştirmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçla da oluşturulan Kültürpark, kararını verilmesinden açılışına kadar, yerel yöneticilerin ve toplumun üretken düşünce eylemlerinin, özverilerin kolektif bir ürünü olmuştur.

Günümüzde bu düşündürücü özverinin ve kolektifliğin yerinin yine düşündürücü farklı yerel yönetim ve katılım anlayışlarının alması kolektif bir yaşam alanı olan kentimizin sosyal kullanım alanlarının kullanım kararlarında, kente olumsuz etkileri olacak olan kararları getirebilmektedir.

Bu tartışılan kararların, son dönemlerde büyük ölçekli olması, kentlerimize ve hatta bölgelerimize yönelik olumsuz girişimlerinde, büyüdüğünü ve örgütlendiğini göstermektedir. Bu örgütlenmenin bir ayağında yerel yönetimlerin olması, kentlerimizde planlama disiplininin ve ilkelerinin kamu ve toplum yararının etkin kılınması anlamında da, kent plancılarının sorumluluklarını arttırmakla, yeni sorumluluklar yüklemektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR:

SERİM Erkal; "Yıkım Yapım Satım" Olgusu ve Kentsel Yenilenme, E.Ü.G.S.F Doktora Tezi, İzmir 1979

SÖNMEZDAĞ Umur; "İzmir Tarihinde Sergi, Panayır, Fuarlar ve Kültürpark" İzmir Atatürk Ormanı Koruma Demeği Yayınları No. 6, İzmir 1978

SEYMEN Ülker "1930-1946 Tek Parti Dönemi Belediye-liği İzmir: Behçet Uz Örneği" Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Sempozyumu 23-24 Kasım 1990 ANKARA

Şehir Plancıları Odası'nın 25. Yılında "Şehir Planlama"

Şehir Plancıları Odası'nın 25. Yıl töreni, 5 Ocak 1995'te ODTÜ Mimarlık Amfisinde yapıldı. Meslekte çeyrek yüz yılını dolduran planlılara 25. yıl plaketi verilen törene, akademisyenler, bürokratlar, serbest meslek sahipleri ve öğrenciler katıldı.

Şehir Plancıları Odası Başkanı Remzi Sönmez, açılış konuşmasında şehir planlama mesleğinin ülkemiz gibi hızlı değişim içindeki bir toplumda kurulup gelişmesinin, azımsanmayacak sevincini paylaşmak istediğini belirtti. Batıda sanayi devriminin ürünü olarak ortaya çıkan; ülkemizde ise 1950'lerdeki göç ve kentleşmenin toplumsal bir olgu olarak belirmesiyle gündeme gelen şehir planlama konusunda uzmanlaşma gereğine değinen Remzi Sönmez, planlamanın bazılarınca uygulamada salt bir tasarım olgusuna indirgendığını, gerçek planlamanın ise kaf dağının ardında disiplinler arası bir ekip çalışması biçiminde gelişen ideal bir süreç olarak gösterildiğini; artık planlıların kaf dağının arkasına bakmaktansa varolan koşullarda yetkilerini talep ettiklerini belirtti.

İkinci açılış konuşmasını yapan TMMOB Başkanı Yavuz Önen, Türkiye'de özellikle kentleşme ve planlama alanlarında çok karmaşık bir sürecin yaşandığı bir noktada bulunduğumuzu vurgulayarak ŞPO'nun TMMOB içinde düşünce üretme anlamında önemli bir işlevi olduğunu söyledi.

Daha sonra söz alan 1 nolu üye Esat Turak, önümüzdeki 5 yıl içinde ŞPO'nun yükleneceği rolü netleştirmesi ve örgütlenmesini geliştirmesinin gerektiğini belirtti.

Açılış konuşmalarının ardından meslek alanında 25 yıl ve üzerinde faaliyette bulunmuş üyelere plakeleri verildi. Son olarak törende yapılan "ŞPO'nun 25. yılında Şehir Planlama Mesleği" konulu Ali Türel'in başkanlığını yaptığı panelde, sırasıyla Gürkan Ertas, Raci Bademli, Bülent Tanık, ve Turan Barlas söz aldılar.

Dergimizin 25. yıl töreninden sonra çıkan ilk sayısında, bu panelde yapılan konuşmaların Yayın Kurulu'nca hazırlanan özetlerini yayınlıyoruz.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

*3194 sayılı
kanunun en büyük
eksikliği yetkiyi
merkezden alıp
taşraya vermekle
beraber cezai
müeyyideler
getirmemesiydi.*

A. TÜREL: Bugün bir anlamda 25 yılın bir değerlendirmesini yapacağız. 70'lerin başından bu yana şehirciler olarak karşı karşıya kaldığımız durumlar, sorunlar ve son dönemde ortaya çıkan gelişmeler üzerine konuşabiliriz. Sözü, şu anda Turizm, Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdür Vekili, şehir planlama pratiği ile en uzun meşgul olmuş arkadaşımız Gürkan Ertaş'a bırakıyorum.

G. ERTAŞ: Böyle bir günde mesleki hayat hikayemi anlatmak doğru olur diye düşünüyorum. Önce bakanlığın kuruluşundan bahsetmek lazım. 6785 sayılı bir imar kanunu var. 1956 yılında çıkmış, 58'de İmar İskan Bakanlığı kurulmuş, bir süre sonra şehir planlama bölümü oluşmuş. Bu genel müdürlüğün, üç tane dairesi var, Bölge Planlama, Metropolitan Planlama ve Şehir Planlama. Bu daireler hakikaten çok büyük hizmetler verdiler. Gene Metropolitan Daire Başkanlığında o dönemde birçok büyük kentte nazım plan büroları kurulmuştu. Bu bürolar büyük projeler ürettiler. Fakat zaman içerisinde yani yetkilerin 3194 sayılı yasa ile belediyelere, yerel idarelere verilmesinden önce, 3030 sayılı büyükşehirlerin yönetimiyle ilgili kanun çıktığında bunların hepsi lağv edildi. 6785 sayılı imar kanunun en büyük eksikliği sadece belediye sınırları içerisinde bir takım yetkilerin kullanılmasını düzenlemiş bir kanun olmasıydı. Bir de belediyeye mücavir alan tabir edilen noktalarda imar düzenini getirme yetkisi veriyordu.

Bu 60'lı yılların ikinci yarısında bir fecaata dönüşmek durumundaydı. Demetevler, Ankara'nın burnunun dibinde bildiğimiz gelişme işte bu şekilde, 6785 sayılı imar kanunun açıklarından yararlanılarak kurulmuş gelişmiş bir semttir. Artı kıyılardaki bütün bu ikinci konut diye tabir

ettiğimiz plansız, mizansız yapılaşmanın çoğu, bu şekilde imar mevzuatının dışında olan yapılaşmalardır. Bu eksiklik görülünce 1972 yılında 1605 sayılı kanunla bir takım değişiklikler getirildi. Belediyeler sınır alanı sınırı içerisinde, gene eskiden olduğu gibi bu sınır dışında da valilikler sorumlu tutuldu. Bir de kıyılarla ilgili bir madde getirildi. Ek 7-8 maddeleri dediğimiz 1972 yılının o kanunla getirilmiş en önemli maddeleridir, 1970'li yıllarda bugün hala kullandığımız, çevre nazım imar planları dediğimiz bir çok plan üretildi. Bunları İmar İskan Bakanlığının Bölge Planlama Dairesi üretti.

1983'ün sonunda İmar ve İskan Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile birleştirildi ve büyük bir bölümü lağvedildi. Genel Müdürlüğün üç dairesi tek bir daireye indirildi. Böylece tamamen pasifize edildi. 1985'in Kasım ayında 3194 sayılı kanun, yürürlüğe girdi. Bunun en önemli özelliği yetkileri merkezden alıp taşraya verme ilkesini getirmesiydi. Tabi bu büyük bir yenilikti. Fakat İmar İskan Bakanlığının eksiklerine karşı duyulan reaksiyonun karşılığı bu mu olmalıydı? Bu tartışılması gereken bir konu. Şimdi İmar İskan bakanlığının ortadan kalkmasıyla ortada bir boşluk doğdu, bu boşluğu yeni yeni kurumlar, kuruluşlar kendi mevzuatında bir takım değişiklikler yapmak suretiyle doldurmaya kalktılar. Benim yaptığım tesbitlere göre Türkiye'de imar planı onama yetkisi veya arazi kullanım kararı üretme yetkisi olan 22 tane kuruluş var.

Bu kanunun en büyük eksikliği yetkileri verdi, fakat cezai müeyyide getirmede. Şu anda rakam olarak hatırlamıyorum ama bilmem kaç kilometrekare tadilatla, yeşil sahadan yahut ottoparkları iskana açılmış alan çıktı. Bir yıl içerisinde

PLANLAMA
95 / 1 - 2

yapılan tadilatlar bunlar.

İmar İskan Bakanlığının şu veya bu isim altında yeniden kurulması lazım. Halen Bayındırlık İskan Bakanlığı'ndan, Teknik Araştırma Uygulama Genel Müdürlüğü'nün, Orman Bakanlığı'ndan Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün, Toplu Konut İdaresi'nin gene Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'ndan İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün de içinde olacağı bir bakanlık düşünüyoruz. Bakanlığın görevleri üst düzey plan üretme ve tasnif etme olacaktır. Bu bakanlığın bölge teşkilatı olacak. Bölge planlarını, bölgesel kalkınma planlarına uygun olarak bu bakanlık yapacaktır. Bunlar nazım planı yapacak. Belediyeler, yerel idareler de bu nazım planına uygun olarak 1/1000'likleri yapıp uygulama yetkisine sahip olacaklar. Planlar üretilirken, halkın katılımı sağlanmalı. Üniversiteler, odalar, dernekler, çevre kuruluşları, bu konuya ilgi duyan kurumlar kimler ise bu planın yapımında muhakkak söz sahibi olmalıdır. Böyle bir günü yaşamaktan, burada bulunmaktan, çok büyük mutluluk duydum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

A. TÜREL : Şimdi hem akademisyen olarak hem de plan uygulayıcısı olarak 5 yıl yerel yönetimlerde çalışan Raci Bademli arkadaşımız konunun iki yönünü de anlatacak.

R. BADEMLİ Ben Gürkan'la aynı fikirde değilim. Dolayısıyla tartışacağımız çok konu var. Ben şöyle düşünüyorum. Planlamanın 4 tane kavanozu vardır. Yani planlama tek dipli dünya değil, 4 dipli bir dünya. Bir tanesi akademi, diğeri teknik yani işin yapılmasıyla ilgili olan çalışmaların yürütüldüğü çerçevesi, üçüncüsü bürokratik olan çerçeve, dördüncüsü ise politik çerçevesi. Bu dört çerçeve içinde, bu dört kavanoz dipli dünya içinde yaşayan arkadaşlarımız var. Planlama ortamının en büyük sıkıntılarının birisi bu dört kavanoz arasındaki iletişimin çok sınırlı olması. Planlama bir süreçtir ve plancı bu süreç içerisinde çok değişik şapkalar giyerek çok değişik pozisyonlarda ama her defasında çok değişik teknikler ve beceriler kullanarak hareket etmesini bilen kişidir. Yani plancı ürün çıkartan ürün sunan bir kişi değil, süreci yönlendiren, biçimlendiren kişidir. Uzun vade ve kısa vade arasında bir denge gerekliliğini kabul ettirmede sıkıntılarla karşı karşıyayız. Alt yapı ve üst yapı,

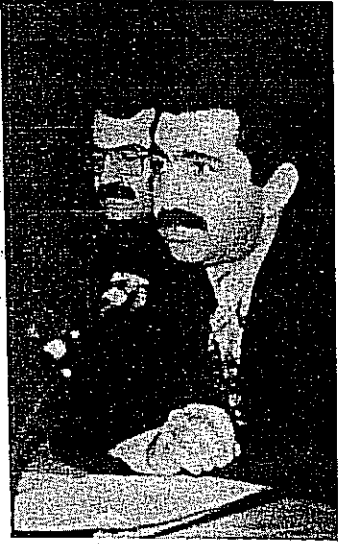
yani görünmeyen büyük masraflarla görünen küçük gösterişli harcamalar arasında dengeler kurmak zorundayız. Ben yaptım oldu ile biz hep beraber yaptık ama pek olmadı arasında denge kurmak zorundayız. Tepeden inme ile alttan gelme arasında bir denge kurmak zorundayız. Yaptırmak, yönlendirmek, koordine etmek, uyar-mak durumundayız. Takım olarak var olmak zorundayız. Çok dilli çok disiplinli olmak durumundayız. Şehri anlama ve planlama arasında bir fark vardır diyorum. Üniversitede şehri anlamaya çalışıyorduk, çıktık şehri planlayıp müdahale etmeye çalıştık. Gördümki benim yaptırmadığım şeyler önemli. Ama onlar gözüküyor, çünkü yapılmadı. Dolayısıyla şehir planıcısının gözükmesi diye bir şey yok. Başarı olduğu zaman bu sizin değildir, suçlanmaya geldiği zaman ilk başta düşünülen biziz. Planlılar olarak bu kadar zor konumda çalışıyoruz. Bu dört değişik kavanozun içindeyiz hepimiz. Gündem değişiyor, problemler değişiyor. Bugün nüfusun %50'den fazlası şehirlerde ve şehir politikasının, şehir yönetiminin ne kadar önemli olduğu, artık ayan beyan ortada. Şehir planlamanın gündemi değişmiştir meslektaşlarımızın kendi kavanozunda bir küçük devrim yapması gerekiyor. Akademilerimizin sıkıntısı pratikten kopukluktur. Biz enter disiplinler olmaktan, yani disiplinler arası seyirci olmaktan, disiplin olmanın esaslarını bulmalıyız diyor İlhan Tekeli. Nasıl yapacağız bunu? Kendi pratiğimizde köklenen bir teori yaparak biçimlendirerek. Şimdi teknik kavanozun içindeki arkadaşlarımız da biliyor ki, hazırladıkları imar planlarının gerçek anlamda çevre düzeni, kentsel plan ve uygulama planlarıyla çok büyük ilişkisi yok. Şehir planlığı, mimarı diye sahte ayrımlar yok. Çevreye müdahaleyi bir bütün olarak örgütlülük içerisinde, yepyeni bir çerçeve ile düşünmemiz gerek. Feodal düzende küçük şehir planlama bürolarının oluşturduğu bir pazar içerisinde pay için birbirleriyle mücadele eden küçük şehircilik büroları tarihe karışmalıdır, karışacaktır. Ne olması lazım, şehircilik müşavirlik hizmetlerinin daha büyük teknik müşavirlik büroları içerisinde örgütlenilmeye başlaması lazım.

Üçüncü kavanoza gelelim. Bürokratlar birtakım yasalar, yönetmelikler hazırlıyorlarsa birilerine danışmak zorundadırlar. Aslında bürokraside çok önemli olan olay, merkezle yerel

Planlama dört dipli bir dünya bir tanesi akademi, diğeri teknik yani çalışmaların yürütüldüğü çerçeve, üçüncüsü bürokratik çerçeve, dördüncüsü ise politik çerçevedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

*Kamu yönetimi,
maliyesi ve
hukukunun içinde
bulunduğu
karmaşık yapının
nedeni, siyasi
tercihlerin kamu
yararına ve
çıkarına göre
şekillenmemesidir.*

yönetim arasındaki farkların ortadan giderilmesidir. Merkezi yönetim şimdi telaş içinde "niye rant dağıtma hikayesini yerellere kaptırdık" diye. Bürokraside önemli olan yepyeni planlama tekniklerinin, planlama anlayışlarının değişen gündemle bağlantılı olarak gelişmesidir. Ben şuna katılıyorum, bir imar bakanlığının kurulması için yerel yönetimlerle ilişkili olarak, hepimizin el ele vermesi, önerileri geliştirmesi lazım. Kentsel rantların kamuya dönebilmesine olanak sağlayacak, vergilendirmenin esası getirilmelidir.

Gelelim politikacılara. Politikacılar sözünü ettiğimiz olayları oluşturabilmek için gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin kurulması için ellerinden geleni yapmalıdır. Biz meslek odalarında ya da başka çerçevelerde bu süreçlere katılmamız. Şehir planlamaya sahip çıkmalı, Belediyeye katılmalı ve olan bitene bakmalıyız. Şehir yaşamına katılmamız, bunun mekanizmalarına müdahale etmemiz lazım. Yani seyirci değil şehirci olmamız lazım.

A. TÜREL: Şehircilik ve Konut Bakanlığı Yasa Tasarısı hazırlama çalışmaları sırasında görev alan ve kamu maliyesi ve yönetimi konusunda derin bilgi ve uzmanlığı ile tanıştığım Ali Rıza Aydın'a söz veriyorum.

A. R. AYDIN: Şehir Planlama mesleğinin özellikleri ile kamu yönetimi arasındaki bağlantılara kısaca değinmeye çalışacağım. İlk bakışta şehir planlama mesleğinin iki temel özelliği göze çarpıyor.

1. Disiplinlerarası bütünlüğü sağlama özelliği
2. Her hal ve durumda kamu adına görev yapma özelliği

Bu iki özellik bir araya geldiğinde şehir planlama mesleğini yapanların özelde kamu yönetiminin, genelde devleti yani ulusal politika ve standartlar ile toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin çok iyi tanınması gerekiyor.

Asıl bilinmesi gereken ise kamu yönetimi ve bu yönetimin görev yetkilerini tanımlayan ve düzenleyen mevzuat. Bunu bir tanıma üçgeni olarak da ifade etmek mümkün:

- Hukuki yapı yani mevzuat
- İdari yapı yani yönetim örgütlenmesi
- Mali yapı yani kamu kaynaklarının toplanıp dağıtılması.

İşte şehir ve bölge plancısının, mesleğin özelliği gereği bu üçgeni iyi tanıması gerekiyor. Ama

Türkiye'nin idari, mali ve hukuki yapısındaki değişim ve kargaşa bu tanımayı güçleştiriyor. Kamu yönetiminin, kamu maliyesinin ve kamu hukukunun içinde bulunduğu bu karmaşık yapı bilinçli bir tercihin ürünü mü? Konuya mütevazî bir yaklaşımla bakılıp çözüm bulunabilir mi?

Bu sorulardan birincisine evet, ikincisine de hayır diyeceğim. Yani kamu yönetimi, maliyesi ve hukukunun içinde bulunduğu karmaşık yapı bilinçli bir tercihin ürünüdür diyeceğim. Buna ilişkin birçok gerekçe sıralanabilir. Ama bana göre en önemli gerekçe, karmaşık ve dağınık yapının kısmen de olsa eleştirildiği halde çözüm konusunda adım atılmaması ve karmaşıklığın daha da yaygınlaştırılmasıdır. Bunun nedeni de açıktır. Siyasi tercihlerin kamu yararına ve çıkarına göre şekillenmemesi. Altı çizilecek bir nokta ise bu şekillenmenin güçlü yürütme ve aşım merkezileşme ile yapılması. Doğru ve yerinde, uygulanabilir bir merkezi planlama için itirazımız yok.

Bana göre şehir planları bu tabloyu en iyi gören, bilen görmesi gereken ve etkileyebilen kişilerdir. Çünkü şehir planlaması bir yandan kamu yararı ve insanca yaşama gibi unsurları içerirken diğer yandan da kaynak yaratmak ve dağıtımına önemli müdahalelerde bulunmaktadır. Yani rantı önemli ölçüde etkilemektedir. Dağınıklık ve kargaşa planlama ile ters orantılıdır. Ve bu dağınıklığın nedeni ve sonucu planlamaya sıcak bakmamaktadır. Aslında Başbakanlık bütün bu dağınıklığı görmüş ve düzeltme girişimleri yerine koordinasyon sağlanması için Şehircilik ve Mimarlık Başmüsavirliğini kurmuştur (!)

Şehir planlama mesleğinin uzağı görme gücü ve zorunluluğu da kamuyu tanımasını zorunlu kılar. Şehirler her halde kısa süreli yaşam yerleri olarak planlanmazlar. Meslekte planlama için gerekli olan konularda, kısa, orta ve hatta uzun vadede nasıl düzenlemeler yapılacağının bilinmesi de önemlidir.

Bu bağlamda konumuz açısından, şu önerileri sıralayabiliriz.

1) Planlamanın özünde kıt kaynakların akılcı kullanımı vardır. Bunun için yerel yönetimlere önem verilmeli merkez-yerel koordinasyonu sağlanmalıdır. Bunun bir başka adı kamu yönetimi reformudur.

2) Hem planlamada hem de şehir yönetimi ve kaynak dağıtımında mevzuattan kaynaklanan çok başlılık ve dağınıklık giderilmelidir. Yeni bir

planlama anlayışı içinde düzenlemeler yapılmalıdır; keyfi yönetime açık hukuk sistemi terk edilmelidir.

3) Aynı ve benzer hizmetlerin tek bir Bakanlık tarafından ve onun sorumluluğunda yürütülmesi sağlanmalıdır.

4) Planların ve kararların uygulanması konusunda kararlı ve ilkel olunmalıdır. Kalkınma planlarında yazılanlar uygulamaya geçirilmeli, kağıt üzerinde kalmamalıdır. Bu konularda 1980'leri eleştiren Koalisyon Hükümetince birşeyler yapıldı mı? diye sorulabilir. Yapıldı ama sonuç alınmadı.

a) Şehircilik ve Konut Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yasa Tasarısı Taslağı hazırlandı.

b) Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında görev, yetki ve kaynak paylaşımının esas ve usullerini gösteren bir Çerçeve Yasa Tasarısı Taslağı hazırlandı. Bu iki taslak da Bakanlar Kurulu'nu aşamadı. Nedenini sizlere bırakıyorum.

Bu arada yine 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında sözü edilen "Şehircilik Çerçeve Yasası"nın 5 yıl içinde hazırlanamamış olmasını da burada bir not olarak düşmekte yarar var.

Konuşmamı şehir planlama mesleğinin toplumsal denetime en açık meslek olduğunu vurgulayarak bir soru ile bitirmek istiyorum. Toplumsal denetime açık olmak mesleğin zorluğunu ve önemini gösteriyor.

Sorum Şu:

Şehirleşme ve yerleşme politikaları ile bugünün Türkiye'sindeki devlet politikaları çakışmakta mıdır?

Yanıtımı da vereceğim: Hayır

Çünkü şehirleşme politikaları uzun vadeli politikalar. Bugünkü genel politikalar ise kısa vadeli ve neredeyse günübirliktir.

A. TÜREL: Şimdi Bülent Tanık arkadaşımız konuşacak. Aslında Bülent Tanık arkadaşımız hem kamu kuruluşlarındaki görevinden hem TMMOB yöneticiliğinden, hem de son zamanlarda yerel yönetimlere yönelik yayın yapan Ada Gazetesi ve Ada Kentliyim Dergisi Genel Yayın Yönetmeni olarak tanıyoruz. Buyurun.

B. TANIK: Teşekkür ederim. Ben ODTÜ kampüsünde dört yıl kimya öğrencisi olarak doğuştan sonra, şehirciliği bilerek ve tek tercihle okuma şansı edinmiş meslektaşlarınızdan birisiyim. Seyirci değil şehirci, sihirbaz değil şe-

hirbaz olma şansını edindim. Bu eğitimi nedeniyle, şanslı hissediyorum kendimi. Çünkü bu eğitim herşeyden önce evreni yaşayan yönüyle, toplumlar yönüyle daha sağlıklı, daha doğru zeminler üzerinde algılamama yardımcı oldu diye düşünüyorum. Planlamayı bu anlamda bir meslek olarak, evreni, toplumu yapılı çevresiyle, sosyal çevresiyle çok önemli boyutlarda dönüştürme becerisi olarak düşünüyorum ve onun unsurlarından, bu beceriye sahip toplumsal kesimlerden birisi olarak plançılarda çok önemsiyor, değerli buluyorum. Toplumumuzda son 25-30 yılın belki de son 15 yılın biraz daha yoğunlaştırarak ortaya koyduğu yozlaşan değerler sistematığı içerisinde kentlerimizdeki bunca çirkinliğe karşın, meslek normlarını, mesleğin hedef değerlerini, mesleğin ahlaki boyutu sağlam bilimsel zeminlerde koruma yönünde bu okulun, bu okulla birlikte açılan diğer okulların, okulların öğrencilerine verdiği yeni değer yargılarının toplumumuz için vazgeçilmez önemde saygın nitelikleri olduğunu düşünüyorum.

Konuşmanın iki teması var. Birincisi mesleki örgütlenme kavramıyla ilgili bir miktar düşünce estirmesi yapmak, bir tanesi de mesleki örgütlenme kavramıyla ilgili.

Saniyorum beni buraya mesleki örgütlenme konusundaki birikiminin faydalı olacağını düşüncesi ile çağırdılar. Ben, meslekleri toplumsal iş bölümü ile bağlantılı ve değişken kavramlar olarak görüyorum; bitimli kavramlar, yok olmaktan ziyade sosyolojik doğuşları, olgunlaşma süreçleri ve eriyip yok olmaları olan kavramlar. Dolayısıyla meslekleri katı sınırlarla, ayrıntılarıyla tarif etme çabalarının biraz akan hayatı bir kalıcı resme dönüştürme çabasından öteye gidemeyecek gayretler, çabalar olarak değerlendirilmesi gerekir diye düşünüyorum. Kuskusuz toplumsal iş bölümü sonunda değişik toplumsal kesimlerin değişik beceriler edinmeleri çok eski, insanlık tarihiyle başlayan bir süreç, ancak meslek kavramı bu tür iş bölümü sonucu ayrılan ve yeniden tarif edilen insan becerisinin, toplumun gereksindiği insan becerisinin piyasa, veya toplumun diğer kesimleri tarafından tüketilecek bir hizmet türü olarak alınabilir hale gelmesiyle yakın, paralel gelişme süreci var. Yani bu bağlamda baktığımız zaman, meslekleri çağdaş anlamda piyasayla bütünleşen uzmanlıkları oluşumuyla birlikte değerlendirmek, ta-

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Ben, meslekleri toplumsal iş bölümü ile bağlantılı ve değişken kavramlar olarak görüyorum; bitimli kavramlar, yok olmaktan ziyade sosyolojik doğuşları, olgunlaşma süreçleri ve eriyip yok olmaları olan kavramlar olarak görüyorum.

nimlendirmeye, içeriklendirmeye çalışmak gerekir diye düşünüyorum.

Süratle yeni meslek dalları ortaya çıkıyor ve süratle bu meslek dalları eskiyip başka yeni meslek dallarına veya ayrıntıda iş bölümünün gerektiği hizmet türlerine, toplumun ihtiyacı olarak ortaya çıkıyor. Şimdi akıllı makinalar dönemi de geldi, sibermatik hızla geliyor, yaygınlaşıyor ve insanın üretimdeki önemli rolü, makinanın üretim sürecine girmesi sonucu azalan önemli rolü kontrol ve denetim alanındaki bilgisayar teknolojisinin sibermatigin kullanımının artmasına bağlı olarak daha da zayıfladı ve geriledi. Buna karşın tasarım ve planlama hala önemini koruyor. Ama belki teknisyenler olarak yaygın eğitim alan geniş toplulukların etkinlikleri halinde değil ama, egemen ve seçkin konumda üretimin her aşamasını kontrol eden kesimlerin etkinlikleri olarak daha çok gözleniyor. Bunun yaygınlaşmasının yolu belki bu etkinliğin tasarım ve planlama etkinliğinin politikaya yaklaşmasıyla tarif edilebilir. Plan yapmak, politika yapmak, politikasız plan yapılmaz. Bence politika insanın geleceğini kurmada ve kendisinin çevresini dönüştürmede ulaştırabileceği en üstün eylemlilik türü. Ve buna en yakın teknik donanımı teçhizatlanmayı veren, disiplin olan vazgeçilmez bir toplumsal misyon taşıyor bugün. Şimdi gözlediğim kadıyla şehircilik disiplinler arası olmanın üstünde, özel bir disiplin olması çok daha net anlaşılan bir konuma ulaşmış vaziyette. Zaten öyleydi. Kentler özel ilgilenmede ayrı ve kendine has bir beceri ve bilgi birikimini gerektiren etkinlik olsa gerek. Bunun gelişme süreci içerisinde Türkiye'deki mühendislik mimarlık pratiğinin ve imar olgusunun çok önemli gelişim seyri var.

1954 yılında TMMOB Kanunu'nun Meclis'ten geçmesi sonucu TMMOB'nin kurulması ile, TMMOB'nin kuruluşunda temel hedef mesleğin dinamik gelişme süreçlerine bağlı olarak normlarını kurmak, toplum nezdinde bunun kabulünü kolaylaştırmak, geliştirmek ve mesleğin halk yararına, toplum yararına kullanımını sağlamak üzere meslekdaşları arası uyumu yaratmak amacıyla bu kuruluşları kurduk deniyor. Ve 1969'da Şehir Plancıları Odasının kurulması. 4-5 bin bir ci-varındaki seçkin elit mühendisin egemen olduğu piyasada bugün 250 bin kişi faaliyet gösteriyor. Şimdi mesleğin toplum nezdindeki mücadeleleri

önem taşıyor. Yasal yaptırımların yanı sıra bir de klasik mesleklerin güç kazanmak için ileri sürdükleri bir şey var, kendi mesleklerini gizemleştiriyorlar, anlaşılmaz hale getiriyorlar; avukatlıkta, doktorlukta çok kolay izlenebilen şeylerden birisi bu. Bizim mesleğimizin ise toplum nezdinde kabulü ve becerinin hayata daha sağlıklı geçirilmesi, gizemleştirme yerine açıklık kazandırma, anlaşılabilirlik kazandırma ve işi birlikte yapanların daha yaygın daha kitleselleşmiş olmasıyla daha çok ilintili. Bu anlamda TMMOB'nin ve Şehir Plancıları Odası'nı bugüne kadar sergilediği pratiğinin bu doğrultuda önemli açılımlar taşıdığını düşünüyorum. Geliştirmesini diliyorum. Teşekkür ederim.

A. TÜREL: Son olarak Turan Barlas arkadaşımız konuşacak. Turan Barlas, 75-80 yılları arasında Turizm Bakanlığı'nda çalıştı. Şu anda serbest şehir plancısı olarak çalışıyor. Buyurun.

T. BARLAS: Ben burada galiba özel sektörü temsil ediyorum.

1970 yılında bu Odanın kurucusu olarak nasıl bir anlayışla başladık? 1970'li yıllar çok enteresean yıllardı. Dünyada çok önemli bir değişim rüzgarı esiyordu. Bizim okulumuzda, meslek camiamızda genel olarak her şey "kahrolsun" tutumuydu. Ve planlama sektöründe de dünyaya baktığımızda bütün planlama yaklaşımının yanlış olduğu, ters olduğu, şartlara uygun olmadığı görüşleri vardı. O görüşler bugüne kadar devam etti. Bir takım kişiler akademide rahatlıkla söylüyorlar. Ancak serbest plancı hem kahrolsun bu düzen, hemde her şey planlama düzeni demek zorunda. Arsa mülkiyetlerinden kaynaklanan rantlar kamunun mu özel sektörün mü olmalıdır? Tabi kamunun olmasını hepimiz istiyor idik. Bugün bakıyoruz! Başbakanımızı arsa spekülâtöründen seçmişiz. Yani nereye geldiğimize bakalım. Arsada iki rant var. Bir tanesi enflasyondan doğan fiat artışı, ikincisi, merkeze yakınlığından kentlerin büyümesinden, vs. kullanımlarda yoğunluğun artmasından ve tekelsi fiyat artışlarından kaynaklanan ekstra rantlar. Bunun içindir ki; herkes arsaya yöneliyor. 25 yıl evvel arsaların daha ucuz olduğu, lokasyonel avantajların daha az olduğu bir dönemde acaba kamu daha iyi arsa stokları yapacak, özel sektörle rekabet edecek bir

planlama anlayışında olmalıydı diye kendi kendime düşünmeye başladım. İkinci olarak tüm konuşmacıların takıldığı konu 1980'lerden sonra imar yasasının değişmesi ve çok sayıda imar yetkilisi kuruluşu ortaya çıkması. Bunlardan birincisi ağırlıkla belediyelerdir. Ben 102 tane plan yaptıktan sonra diyorum ki yetkinin belediyelere verilmesi doğrudur. Çünkü yetki belediyelere verilme idi yılda ortalama 22 bin tane imar planı tadilatını merkezi hükümetin incelemek, tasnif etmek gibi bir görevi olacaktı. Bunun altından kalkması mümkün değildir.

Uygulama prensibine baktığımız zaman son derece güzel. Plancı bağımsız olarak planını yapsın getirsin belediyeye sunsun, vatandaşın demokratik olarak seçtiği temsilcileri buna baksınlar, onu düzeltsinler tekrardan gelsin tekrar baksın altına mühürü bassın, assın, 30 gün içinde de vatandaş iptal etsin. Bütün ihtisas kuruluşlarına bir itirazım yok, ama kendi içine kapalı, itiraza kapalı bir düzenle bu iş olmaz.

Geleceğe baktığımız zaman şunu gö-

rüyorum, geleceğe hazırlanabilmemiz için eğitimden başlamamız gerekir. Mesleği öğretirken bölge planlama tekniklerine çok daha fazla ağırlık verilmeli. İkinci olarak gene eğitimimizde ekonomiye çok ağırlık verilmeli. Nasıl ki bir organize sanayi bölgesi düşünüyorsunuz, organize tarım bölgesi gibi bir takım kullanışlara da ihtiyacımız olacağını keşinkes görebiliyorum, aksi takdirde üretecek arazimiz kalmıyor. Arkasında kırsal ekonomi, merkez köyler, daha az ulaşım giderleri gibi kavramlarda olan kırsal planlama elecekte Türkiye'de önemli olacak herhalde. Bunların tümünün kamu eliyle yapılmasının mümkün olmadığını görüyorum. Bunların özel sektör bürolarıyla yapılmasının daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü toplumda çok daha süratli verimli ve denetime açık, tartışmaya açık olabiliyorlar. Kamuoyunda büroların kurumsallaşabilmesi için onlara devamlı iş verecek, istikrar sağlayacak, bir stratejinin takip edilmesini doğru buluyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Mesleği öğretirken bölge planlama tekniklerine ve ekonomiye çok ağırlık verilmeli.

Kent Planlamasında Kamu Arazileri*

Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu**

*Bu bildiri Odamızca
27 Nisan 1995
tarihinde düzenlenen
"Özelleştirme ve Kamu
Arazileri"
Sempozyumuna
Odamız Komisyonu
tarafından sunulmuştur.

** Şehir Plancıları
Odası Özelleştirme ve
Kamu Arazileri
Komisyonu Müge
Akkar, Serdar
Karaduman, Oya Deniz
Koçgil ve Dilek
Yıldız'dan
oluşmaktadır.

1. Türkiye'de Kamu Arsa Ve Arazileri Üzerine Uygulanan Politikalar

Cumhuriyet'ten bugüne Türkiye'de uygulanan arsa politikalarına tarihsel bir perspektif içinde baktığımızda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özel mülkiyetin yaygınlaştırılması üzerine yapılan yasal düzenlemelerin özellikle tarım sektöründe olduğunu görürüz. Bu düzenlemeler, tarımsal vergilerin kaldırılması ve devlete ait toprakların topraksız köylülere ve göçmen ailelere dağıtılması yönünde izlenebilir. Yine 1945'lerde tarım sektörü için geliştirilen önemli bir arsa politikası 4738 sayılı Çiftçiyl Topraklandırma Kanunu'dur. Bu yasa, kamu mülkiyetinde olan fakat kullanılmayan, köy ve mahallelerin ortak kullanımında bulunan fakat hükümete göre gereğinden fazla olan, sahibi bilinmeyen topraklarla özel mülkiyette olup da kamulaştırılacak olan topraksız ve az topraklı köylüye dağıtılmasını öngörmektedir.

Kentlerde ise, kentsel arsa arzının artırılması girişimleri Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde başlayarak çeşitli aralık ve amaçlarla gerçekleşmiştir. Bu tip girişimler, ilk kez başkent olmasından sonra hızlı bir kentsel gelişim ve göçle karşı karşıya kalan Ankara'da başlamıştır. Burada ana politika, araziye kamunun elinde tutarak, kentsel arsa yaratıp, arazinin fiyat artışını önleyen bir konut üretimini sağlama modeli oluşturmaktır. Bu amaçlar, 1948 yılında Ankara'da gecekondu sorununa çözüm bulmak için Yenimahalle projesi geliştirilmiştir. Bu proje

ile belediye ucuz arsa sağlama olanağı bulmuştur. Ancak, bu girişimler pek etkili olamamıştır.

1960'larda kentlerin hızla genişlediği, özellikle büyük kentlerde istihdam ve hizmet olanaklarının artışı ile, hızlı nüfus artışlarını gözlemlemekteyiz. Kentlerin, geçmiş yıllara nazaran bu dönemdeki göreceli hızlı nüfus artışı ve mekansal büyümeleri, en başta kentlerin, kamu arazilerinin işgali sonucu ortaya çıkan gecekondu olgusu ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bir taraftan batı standartlarını örnek alan bir ülke olarak Türkiye'de gecekondu yadigarırken, diğer taraftan sermayenin emek talebini en ucuz şekilde karşılaması açısından olumlu olarak bakılmaktaydı. Bu nedenledir ki, kentsel arsa arzını fiili olarak artırıcı olan gecekondulaşma, yasal olmamasına rağmen, sermaye kesimine ucuz emek sağlaması nedeniyle imar afları ile yasallaştırılmıştır. 1966'da 775 sayılı kanun, 1978 yılında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından sanayi alanları için getirilen af, 1983 yılında 2805 sayılı kanun, 1984'de 2981 sayılı kanun ve en sonunda 1987 yılındaki 3290 sayılı imar af yasalarıyla, fiilen işgal edilmiş olan kamu arazilerinin mülkiyetinin tümüyle işgal eden kişilere aktarılması amaçlanmıştır. Böylece, farklı bir uygulama ile kamu arazilerinin yine özel mülkiyete transferi söz konusu olmuştur.

Yine 1960'larda, kentsel arsa politikalarının belirlenmesi açısından en önemli kuruluşlardan biri olan Arsa Ofisi kurulmuştur. Genel olarak, arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek; sanayi, turizm, konut ve kamu tesisleri için arsa ve arazi sağlamak amacıyla kurulan Arsa Ofisi, ku-

ruluşundan itibaren Türkiye'de kentleşme ve kent planlama açısından önemli bir belirleyici olmuştur. Ülkenin makro-ekonomik politikaları doğrultusunda, kurumun öncelikli amacı özel mülkiyeti desteklemek olarak belirginleşmektedir. Bunun sonucu olarak; kurum, özel sektörün potansiyel olarak yüksek rant elde edebileceği konut, sanayi ve turizm alanlarında arsa üretimini seçmiştir. Arsa Ofisi, Hazine ve başka kamu kuruluşlarından eline geçirdiği toprakların altyapısını hazırlayarak, çoğunlukla özel girişimciye satmıştır. Kurumun, özel girişimciyi destekleyici arsa satışları, son yasal düzenlemelerle daha da hızlanmıştır.

1970'li yıllar, Yeni Belediyecilik anlayışı ve toplu konut girişimlerinin uygulamaları, mevcut kamu arazilerinde ve yeni kamulaştırılacak alanlarda konut üretimini amaçlamıştır. Bu uygulamalarla birlikte, BAĞ-KUR ucuz konut sağlamak için devreye girmiş, bu biçimde ucuz temin edilen arsalar üzerinde İmar ve İskan Bakanlığının tip projeleri uygulanarak, Emlak-Kredi Bankası'nın kredi desteğiyle konutlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu deneyim ve politikalar sonrasinda, belediyeler ve devletin ilgili kurumları geniş arazi parçalarını elinde toplayıp kentsel arsa haline dönüştürerek, konut üretiminde bulunacak, kooperatif, şirket ve özel kişilere devretmek biçimindeki uygulamalara başlamıştır.

1980'li yıllarda alınan ekonomik kararların, kent mekanına yansıyan yönünde, kişilerin tasarrufa yönlendirilmesini savunan ve devletin özel kesimindeki toplu konut kuruluşlarını gerekli fonlarla destekleyen politikalar göze çarpmaktadır.

1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ve 1984'de bu yasanın revize edilmesiyle ortaya çıkan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, temelde konutun ekonomiyi canlandırıcı ve istihdam yaratıcı bir özellikte olduğundan hareketle çıkarılmış yasalardır. Bu kanunun doğrultusundaki uygulamalar, kent çeperinde ve büyük bir bölümü mevcut kamu arazileri üzerinde gerçekleşmiştir. Bu kanunlar, bir taraftan mevcut nazım plan kararlarının değiştirilmesine, diğer taraftan kanunların esas hedef kitlesi olan alt-gelir gruplarına hitap edememesi ile sonuçlanmıştır.

Yine kamu arazilerinin özelleştirilmesi ile ilgili diğer bir uygulama 1983 yılında çıkartılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'dur. Bu kanun, ne pahasına olursa olsun, orman gibi kamu arazilerini de içine alarak, kıyılardaki kamu arazilerini özel girişimciye açmayı amaçlamıştır. Bu

yasayla birlikte, 2. konut talebi güdülenirken, plansız kentleşmenin en bariz örnekleri kıyılarda oluşturulmuştur.

Bu gelişmelerin en son geldiği nokta ise, 4046 sayılı "Özelleştirme Kanunu'dur". Bu kanunla birlikte, hazine arsalanna ek olarak KİT'lere ait arsa ve arazilerin özel mülkiyete transferi gündeme gelmiştir. Bilindiği gibi KİT'lere ait araziler kent içinde kalmış ve yüksek rantlara sahip arsalarlardır. Bu toprakların özel mülkiyete devri, yalnızca arazinin kendisinin değil, aynı zamanda kendilerin ortak ürettiği rantların da özel mülkiyete devredilmesi anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, başlangıçtan itibaren özetlediğimiz kamu arsa ve arazileri üzerine oluşturulan politikalar Cumhuriyet döneminden itibaren özel mülkiyeti destekleyecek biçimde oluşturulmaya başlanmış; 1960'larda kentleşmenin de göreceli olarak hızlanmasıyla birlikte özel mülkiyetin desteklenmesi daha da güdülenmiş; ve son olarak 4046 sayılı yasa ile en son noktasına ulaşmıştır.

2. Kamu Arsa Ve Arazilerinin Kent Planlama Süreci İçindeki Önemi

Kent planlamanın uygulama boyutuna yönelik en önemli araçlardan biri olan "kamu arazilerinin", planlama süreci içindeki rolü 3 ana başlık altında toplanabilir. Birinci rolü, kentsel gelişmelerin yönlendirilmesi; ikinci rolü sağlıklı kent ve kent parçalarının yaratılması ve üçüncü rolü ise, toplumsal bir sübvansiyon sağlaması olarak özetlenebilir.

Kamu arazilerinin en önemli rollerinden biri, kentsel gelişmelerin yönlendirilmesi rolüdür. Planlamanın en önemli amaçlarından birinin, piyasa eğilimleri içinde ortaya çıkan gelişmeleri "kamu yararı" ilkesi çerçevesinde yönlendirmek olarak düşündüğümüzde, bir planın hayata geçirilmesinde düşük maliyetle elde edilebilecek kamu arazileri, planlamanın en önemli araçlarından biri haline gelmektedir. Bir başka deyişle, planlama uygulamalarında mevcut kamu arazileri stokunun bulunması koşulunda, piyasa eğilimleri doğrultusunda ya da onun dışında, kentsel gelişmeler yönlendirilebilir. Piyasa eğilimleri doğrultusunda, kamu arazi stoku, bir makro plan çerçevesinde, bir arsa ve konut piyasası yaratılması amacına hizmet edebilir. Piyasa eğilimleri dışında ise, kamu yararı çerçevesinde, kamu arazileri kullanılarak uygun yasal, idari ve katılım mekanizmaları doğrultusunda kentsel gelişmeler yönlendirilebilir. Sonuçta, kamu arazileri, hem kent makroformunun yönlendirilmesi, hem de istenen biçimde kent makroformunun üre-

Başlangıçtan itibaren özetlediğimiz kamu arsa ve arazileri üzerine oluşturulan politikalar Cumhuriyet döneminden itibaren özel mülkiyeti destekleyecek biçimde oluşturulmaya başlanmıştır.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Bütün mesleki ve bilimsel çevrelerce eleştirilen, standart mekânlar üreterek beton bloklardan oluşan kent mekanları yaratan imar mevzuatı çerçevesinde ortaya çıkan ve tüm ortak kullanımları da kapsamayan % 35'lik DOP, sağlıklı kentlerin üretiminde yetersiz kalmaktadır.

tilmesi anlamında önemli bir uygulama aracıdır.

Kamu arazilerinin, sağlıklı kent ve kent parçalarının yaratılması rolüne gelince; bir kentsel gelişme deseni içerisinde sağlıklı kent parçalarının yaratılmasının koşullarından biri, ortak kullanım alanları ile nüfus yoğunluğu ilişkisini birbiriyle korrelasyon sağlayacak biçimde; yani kent parçasında yaşayacak insanların ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde kurulması anlaşılmalıdır. Bugün, kentlerimizde, bu ilişki yeter düzeyde sağlanamamaktadır. İmar mevzuatı çerçevesinde, ortak kullanım alanları ya eksik uygulanmakta, ya da kamulaştırma yolu ile bu alanların elde edilmesi yoluna gidilmektedir. Sonuç olarak, bütün mesleki ve bilimsel çevrelerce eleştirilen, standart mekânlar üreterek beton bloklardan oluşan kent mekanları yaratan imar mevzuatı çerçevesinde ortaya çıkan ve tüm ortak kullanımları da kapsamayan % 35 'lik DOP, sağlıklı kentlerin üretiminde yetersiz kalmaktadır. Semahat Özdemir tarafından yapılan bir araştırmada % 35 DOP ile elde edilen ortak kullanım alanlarının ancak 1.1 emsal değeri yani 3 katlı yapılaşma düzenin ortak alan kullanım ihtiyacını karşıladığını saptanmaktadır. Ancak, bugün büyük kentlerimizde, aynı araştırmada, emsal değerinin ortalama 1.9 emsal değeri yani 4 yada 5 katlı yapılaşmaya sahip olduğu, dolayısıyla bu tür bir yapılaşmada DOP'nın % 67'e yükselmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Demek ki, mevcut yasal çerçeve içerisinde dahi, komşuluk ünitesi düzeyindeki ortak kullanım ihtiyacını karşılamak için %22 kamulaştırma yapmak gerekmektedir. Doğal olarak, kamunun kentsel arazi stokunun bulunduğu koşullarda, bu açıklar, kamu arazileriyle kapatılmaktadır. Aksi durumda ise, kentli insanı, gittikçe daha sağlıksız koşullar altında yaşatmaya yönelik kent parçaları ortaya çıkmaktadır; ya da yüksek maliyetlerle arazi kamulaştırılarak, kamu bir kez daha "yük getiren plan uygulamaları sorunu" ile karşı karşıya kalmaktadır.

Kaldı ki, yukarıda verilen örnekler, bir komşuluk birimi için geçerli iken, bu komşuluk birimlerinin bir araya gelişleriyle ortaya çıkan ve geniş kullanım alanı gerektiren rekreasyon alanları, sportif tesisler, sağlık ve eğitim komplekslerinin, kamu arazi stoku bulunmayan bir kent planlama anlayışı içerisinde gerçekleştirilmesi olanaksız hale gelmektedir.

Kamu arazilerinin kent planlamadaki üçüncü rolü ise, toplumsal bir sübvansiyon sağlamasıdır. Her ne kadar bugünkü yeni sağ politikalar eşliğinde, sosyal refah devleti anlayışından sıy-

nılmaya çalışan bir dünya eğilimi gözlenirse de, gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal sınıflar / tabakalar arasındaki kutuplaşma kent mekanında gittikçe daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, kamu arazilerinin toplumsal sınıf/tabakalar arasındaki gerilimin azaltılmasında önemli bir rolü vardır. Kamunun, toplumun alt gelir gruplarına yönelik sübvansiyon politikaları çerçevesinde kamu arazi stokunun önemli bir yer tutması ve maliyeti azaltıcı bir unsur oluşturması, kamu arazilerinin bir kez daha öneminin ortaya çıkarmaktadır. Bu sübvansiyon uygulamaları, kimi zaman altyapılı arsa sağlama biçiminde, kimi zaman ise, belli koşullar çerçevesinde toplu konut uygulamaları biçiminde olabilir.

3. Kamu Arsa ve Arazilerinin Satılmasının Kent Mekanına Olası Etkileri

Kamu arazilerinin satılması, kent planlama üzerinde karar alma yetki ve görevlerine sahip tüm kamu kurumlarının ilerideki uygulamalarını engelleyici, kent ekonomisini, toplumsal yaşamını ve mekansal gelişmeleri olumsuz yönde etkileyici bir eylemdir.

Kent planlama, kentlerin sorunlarının çözümünü üretme noktasında kentleşme süreçlerine bütüncül müdahale olanakları geliştirmeyi ve bunu bir "süreç tasarımı" ile denetlemeyi, yönlendirmeyi içermektedir. Bugün Türkiye'de zaten kent planlamanın farklı kurumların yetki ve sorumluluğu altında bulunması, planlamada gereğinden fazla parçalı karar alma süreçlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. 4046 sayılı kanunla birlikte, kamu arazilerinin, merkezi bir kurum olan Özelleştirme İdaresi tarafından alınacak satılma kararları, kent planlamadaki bu parçalı yaklaşımı daha güdüleyerek; "planlı" olduğu halde "plansız" kentsel gelişmeleri oluşturmaktadır.

Bugün, Türkiye'de merkezi yönetim kurumları ile yerel yönetim kurumları arasında da yetki-görev paylaşımı halen bir sorundur. Kent ve kır toprakları üzerindeki bu çok başlı karar alma yapısı ve bu kurumların her birinin uygulamaları yerel düzeyde bir çok problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 4046 sayılı Özelleştirme Yasası ile kent planlamada daha da karmaşıklaşan bu kurumsal yapı, bütüncül kent planlama anlayışına taban tabana zıttır. Bir başka deyişle, bu uygulamalar emrivakilerle gerçekleştirilecek kentsel alanların oluşmasına neden olurken; diğer taraftan bu alanlara hizmet sunacak olan yerel yönetimlerin işletme mu-

liyetleri daha da artacaktır. Böylece, yerel yönetimler merkezi yönetim tarafından dayatılan eylemleri uygulama pozisyonuna düşen kurumlar haline gelmektedir.

Bugün Türkiye'de, kamu arazileri, kentlerimizin çok çeşitli yerlerinde bulunmaktadır. Konumu ne şekilde olursa olsun, kamu arazilerinin satışı başta arsa ve arazi spekülasyonunu güdüleyici bir politiktir, ve kent ekonomisinde çok önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu araziler, gerek kent dışında, gerekse kent içinde, Özelleştirme İdaresi'nin alacağı kararlar ve Arsa Ofisi'nin yapacağı teknik yardımlar sonucunda bir çırpıda planlanarak satışa sunulma düşüncesindedir. Bu planlama süreci içerisinde dikkat çekilecek nokta, bu alanların yüksek rant gelirleri sağlayarak kentsel kullanımlar olan iş merkezleri, ticaret-rekreasyon ve konut alanları olarak planlanmasıdır. Bütün bir planlama anlayışının altında, arazi spekülasyonunu artırma, ve böylece arazi ve arsaların değerlerini çıkabileceği maksimum değerlere çıkartma anlayışı yatmaktadır.

Bu tür gelişmelerin, kentlerin dışında uydu-kentler biçiminde oluşumu ise; kenün bir bütün olarak değil, yüzer-gezer yerleşkelerle gelişmesine neden olacaktır. Bütün bunlarla birlikte, bu uydu-kentlerin çevresinde ve giderek daha geniş alanlarda yasalarla önlenmeye çalışılan "Hisseli Tapu"lu bir arsa piyasası ivme kazanacaktır. Dolayısıyla, devlet eliyle, arazi spekülasyonuna yeni olanaklar yaratılacaktır.

Kamu arsalarının genel planlama kararları dışında elde çıkarılması mevcut ve yeni kentsel gelişme alanlarında, kamu yararına açılması gerekli eğitim, sağlık, yeşil alan, kültür, spor ve idari tesisler için yer bulma sorununu doğuracak ve bu tür kamu hizmetlerinin sunumunda birçok problem ortaya çıkacaktır. Bir başka deyişle, bu alanlar ya eksik sunulacak, böylece gittikçe beton bloklaşmanın yoğunlaştığı kentlerimiz, bu tür eksikliklerle iyice sağlıksız mekânlar olacaklar; ya da büyük meblağlarla kamulaştırılacaktır. Son dönemdeki kamu politikaları bu tür yatırımlara kaynak ayırmama yönünde biçimlenmektedir. Bu anlamda, bu hizmetlerin sunumu için kamulaştırma yapılması oldukça zayıf bir ihtimal olarak gözükmektedir. Bunun sonucu olarak da, kentli insanımız gittikçe daha sağlıksız mekânlarda yaşatılmaya mahkûm edilecektir.

Kentlerimizde zaten yoğun olarak sosyal ve teknik altyapı hizmet eksiklikleri vardır. Kamu arazileri, kentlerimizdeki bu tür mekansal eksiklikleri giderecek alanlar olarak plan-

lanacaklarına, rant elde etmek adına kullanımları doğrultusunda bu eksikliklere katkıda bulunulacaktır. Kamu topraklarının, piyasa koşulları içinde konut ihtiyacını karşılayamayan alt ve orta gelirli için sosyal amaçlı konut uygulama alanları olma özelliği yitirilmiştir. Bu biçimde, toplumsal yapıda varolan kutuplaşmalar ve çelişkiler daha da artırılmaktadır.

Sonuç olarak, kamu arazilerinin satışı ile başlayacak olumsuzluklar başta plansız ve spontane gelişmelerin oluşmasından toplumsal eşitsizliklerin güdülenmesine kadar geniş bir yelpazede ekileri bulunan bir eylemdir, ve bütün bu olumsuzluklar da devlet eliyle hızlanmaktadır. Bütün bunlardan dolayı, kamu arazilerinin satışını yalnızca planlamaya yapılan küçük bir müdahale olarak görmemek; kamu arazileri üzerine oluşturulan politikalarda kamu yararı gözönünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, bu politikalar, bütüncül planlama anlayışını zedelememeli; kamu arazileri ile sağlanacak faydaların kamuya yeniden mal edilmesinin yolları aranmalıdır. Dolayısıyla, kamu arazileri toplumun belli kesimleri için değil, tüm toplum için kullanılan planlama araçları haline getirilmelidir. Bu noktada, toplumdaki kimi sınıf/tabakalar arasındaki gerilimi azaltıcı bir rol oynayabilmelidir. Bununla birlikte, kentsel gelişmelerin yönlendirilmesinde, ve sağlıklı kent parçalarının yaratılmasında kaçınılmaz önemini gözardı etmemelive bu açıdan en etkin ve verimli biçimde kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA:

1. ACAROĞLU, İ.; "Kent Toprakları Sorunları-İlgili Mevzuat Ve Örgüt Biçimi", Bülten, Cilt:1, sayı:2 ODTÜ Mimarlık Fak. Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü, 1972
2. GÖK, T.; Kent Planlama İle İlgili Yasal Kuralardan Seçmeler, ODTÜ, 1980
3. KELEŞ, R. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları : 13, Ank., 1990
4. KEPENEK, Y.; Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Versa Yayıncılık, Ank., 1990
5. ODYAKMAZ, N.A. ; İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1993
6. ODTÜ Öğretim Üyeleri ; "Hazine Arazilerinin Satışı Üzerine", Planlama, Dergisi ; Sayı : 6 ; 1989
7. ÖZDEMİR, S.; "Kamu arazilerinin Özelleştirilmesi Devlet Politikası Hali Gelirken"; Kent, Planlama, Politika, Sanat; ODTÜ Mimarlık Fak. Yayını, Ank., 1994
8. ÖZDEMİR, S.; "Hazine Arazilerinin Rasgele Satışı Onaylanamaz", Ege Mimarlık, dergisi, Sayı : 2, 1994
9. Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun Hükmünde Karamamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No : 4046, 24.11.1994, Resmi Gazete : 27.11.1994, No : 22124.
10. ÜNVERDİ, H., ÜNVERDİ, L.; ÖZBEK, İ.; "Kamu Arazilerinin Konut Amaçlı Kullanım Potansiyeli İzmir Örneği"; Egemimarlık dergisi, Sayı : 1-2, 1993.
11. YAVUZ, F.; Kentsel Topraklar : Ülkemizde ve Başka Ülkelerde; A.Ü.S.B.F. Yayınları No : 452, Ank., 1980

Bu araziler, gerek kent dışında, gerekse kent içinde, Özelleştirme İdaresi'nin alacağı kararlar ve Arsa Ofisi'nin yapacağı teknik yardımlar sonucunda bir çırpıda planlanarak satışa sunulma düşüncesindedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Özelleştirme ve Planlama*

Melih ERSOY

Prof. Dr. Melih Ersoy
ODTÜ. Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nden
1971'de lisans,
Columbia
Üniversitesi'nden yüksek
lisans ve ODTÜ Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümünden 1982'de
doktora dereceleri aldı.
Halen aynı bölümde
öğretim üyesidir.

*Bu bildiri Odamızca 27
Nisan 1995 tarihinde
düzenlenen
"Özelleştirme ve Kamu
Araçları" Sempozyumuna
sunulmuştur..

Soğuk savaş sona erdi. Yeni bir dünya düzeninin temelleri atılmaya çalışılıyor. Bu yeni küreselleşmiş düzende kapsamlı planlama ve refah devletine yer yok. Çokuluslu şirketler ulus devletler üstü güçleri ile dünya kapitalist pazarının tartışmasız hakimleri oldular. 1990'lı yılların başında çokuluslu şirket sayısı 37 000'e ve şirketlere bağlı firma sayısı da 170 000'e ulaşmış durumda. Dünya ölçeğinde yabancı ülkelere yapılan doğrudan yatırımların tutarı 1992 yılında 5.5 trilyon dolar olarak hesaplanıyor. Dörtte biri 3. Dünya ülkelerine yapılan bu toplam yatırımın yansı çokuluslu şirketlerin yüzde biri tarafından gerçekleştiriliyor. Tahmin edilebileceği gibi, çokuluslu şirketlerin yüzde doksanın merkezleri gelişmiş kapitalist ülkelerde yer alıyor. (Watts, 1994: 371-372) Özetle, sermaye, tarihinin hiç bir döneminde olmadığı kadar hızlı deviniyor ve önünde hiç bir sınır görmek istemiyor. Küreselleşme, yeniden yapılanma, neo-liberalizm, düzenlemenin sonu, GATT anlaşmaları, AB, NAFTA, vb. son yıllarda sıkça söze edilen bu kavram ve örgütleri, emperyalist dönemle başlayan sermaye ihracının bu gün ulaştığı en yüksek aşamanın dilimize kazandırdığı yeni sözcükler olarak değerlendiriyoruz. Kuşkusuz bu gelişme, plan kavramının karşı tezi olan kapitalist dünya pazarının etki alanını genişlettiği için de kaçınılmaz kutuplaşmaları da beraberinde getirmektedir. Ülkeler arası gelir ve zenginlik

uçurumunun hızla büyüdüğünü görüyoruz. 1960 ile 1990 yılları arasına, dünyanın en varlıklı ve en yoksul %20'lik dilimine giren ülkeler arasındaki sayı farkı 30'dan 60'a çıkarken, uluslararası arasındaki gerçek kutuplaşmanın ülke ortalamalarından çok daha kesin olduğu belirtilmektedir. (UNDP, 1993). Üçüncü dünyanın bir anlamda soğuk savaşın ürünü olduğu gözönüne alınırsa yeni dünya düzeni ile bu dünyanın çöküşü öngörülmektedir. (Watts, 1994: 374)

Özelleştirme ve planlama kavramlarının böyle bir toplumsal/tarihsel bağlamda ele alınması gerektiği görüşündeyim. Çünkü özünde her iki kavram da yeni değil. Planlama, insan topluluklarının artık ürün üretmeye başladıkları dönemlerden bu yana, farklı boyut ve içerikle de olsa başvurdukları bir olgu. Özelleştirme de sanıldığı denli yeni bir uygulama değil. (Kapitalist üretim Tarzı'nın tarih sahnesine çıkışından önce bile farklı biçimleriyle de olsa başvurulmuş ve uygulanmış bir model. Değişen, bu kavramların çağımızda ulaştığı boyutlar, kapsamı ve içeriklerine yüklenen yeni anlamlardır.

Ben bu bildiride genel olarak, kavramsal düzeyde, planlama ile özelleştirme arasındaki ilişkilere değineceğim. Kent planlama ile kent topraklarının özelleştirilmesi ve bu konuda son aylarda ortaya çıkan gelişmelerin Şehir Plancılar Odası adına yapılan sunuşa ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendireceğini biliyorum. Bu ne-

denle, sunacağım bildiride, daha sonra tartışılacak temel kavramların, çok daha genel bir çerçeveye oturtulmasına çalışılacaktır.

Öncelikle planlama kavramı ile başlamak istiyorum. Genel olarak planı, bir projenin gerçekleştirilmesi amacıyla kararlaştırılmış düzenlemeler bütünü olarak tanımlayabiliriz (Bettleheim, 1967: 3). Diğer bir deyişle, plan onu oluşturan iki unsurlar tanımlanmaktadır; Bunlar,

A) ulaşmayı hedeflediğiniz amaç, yani proje ve

B) Bu amaca ulaşmak için gerekli olan düzenlemeler, yani araçlardır. Burada önemli olan, hem amaçın hem de amaca ulaşmak için gerekli olan araçların eylem öncesinde aynı şekilde belirlenmiş olmasıdır. Hedeflenen amaçlar farklı olabileceği gibi, aynı bir amaca hangi yolları izleyerek, hangi araçlarla ulaşılacağına belirlenmiş olması gerekmektedir. Planlar belirli bir alanın (örneğin iktisadi veya mekansal) tümünü kapsayacak genel planlar olabileceği gibi o alanın belirli bir bölümü ile sınırlı olan (örneğin, üretim planı, yatırım planı veya salt bir firma ile sınırlı plan veya kent planı, bölge planı veya mevzi plan gibi) kısmi planlar da olabilir.

Plan ile öngörü veya kestirimi de birbirinden ayırmak gerekir. Kestirim veya öngöründe incelenen-örneğin ekonomik yapının, belirli yasalara bağlı olarak kendi iç dinamikleri ile belirlendiği veri olarak benimsenir. Daha sonra, bu çerçevede önceden tahminlerde bulunulabileceği, ülkesel veya incelenen birim-örneğin firma-düzeyinde yapılacak kestirimlere, geleceğe ilişkin gerçeğe yakın kararlar alınabileceği varsayılır. Planlama ise bu anlayışın tersine, bir bütün olarak ekonominin kendi yasaları ile değil insan iradesi ile yönlendirilebileceğini varsayar. Diğer bir deyişle, planlama, ekonomik zorunluluğun yerini insanın özgür iradesinin alabileceğini, insanların ekonomik yaşama müdahale edip ona egemen olabilecekleri anlayışını temsil eder. Dolayısı ile, liberalizmi savunan düşünür ve politikacıların yerleşmiş görüşlerinin tersine planlama, özgürlüklerden vazgeçmek bir yana, gerçek anlamda insan özgürlüğünün egemen kılınması, pazarın gizli ve görünmez elinin yerine insan aklının ve bilimin geçmesi demektir. Kestirimler pasif, edilgen ve denetim dışı gelişimi peşinde koşan öngörüler demeti iken,

planlama aktif, etken ve gelişmeyi yönlendiren etkinlikler bütünü ifade eder.

Planlamayı kestirimden ayıran en temel öge, planların yapırım gücünün olmasıdır. Diğer bir deyişle, plan bir kez hazırlanıp benimsendikten sonra içerdiği tüm birimler için bağlayıcı ve emredici olmak durumundadır. Bu anlayış, kestirimler üzerine temellendirilen, yapırım gücünü sınırlı planlama anlayışından farklıdır. Ülkemizde uygulandığı biçimiyle kent planlaması kısmi planlama anlayışına yakındır. Ülkesel ve bölgesel düzeyde üst ölçekli mekansal planların olmayışı bu planları gerçekleştirme olasılığı düşük, birbirinden kopuk

belgelere dönüştürmektedir. Ancak, yine de, bu planları bir başka kısmi planlama örneği olan özel tekellerin ve çokuluslu şirketlerin kendi bünyeleri için hazırladıkları planlardan, daha doğru bir ifadeyle, sömürü planlarından ayırmak gerekir. Kent planları kamu yararı temel alınarak hazırlanan belgeler iken diğerleri özel çıkarları maksimize etmek üzere hazırlanan ve bu bakımdan halkın çıkarları ile çelişen bir planlama anlayışını temsil ederler.

Kent planları, toplumsal yaşamın en temel düzeyi olan ekonomik düzeyin, pazarın görünmez ellerine terk edildiği kapitalist üretim tarzında, bu düzeye ilişkin olarak kestirimler yapılarak hazırlanan bilgiler oldukları için toplumun özgür iradesini yansıtmayan belgeler olmaktadır. Üretim toplumsal ihtiyaçlar için değil bireysel kar için yapıldığı KÜT' nin egemen olduğu bir toplumsal yapıda hazırlanan kent planları, kamu yararını hedef almasına karşın sistemin getirdiği yapısal sınırlar içinde hareket etmek zorunda kaldığı için çoğu kez he-

Kent planları, toplumsal yaşamın en temel düzeyi olan ekonomik düzeyin, pazarın görünmez ellerine terk edildiği olarak kestirimler yapılarak hazırlanan bilgiler oldukları için toplumun özgür iradesini yansıtmayan belgeler olmaktadır.

PLANLAMA
95/1-2

Üretimin toplumsal niteliğine karşın üretim araçlarında özel mülkiyetin egemen olduğu KÜT'unda ekonominin bir bütün olarak planlanması olanaklı değildir. Çünkü planlama, üretimin toplum tarafından yönetildiği, toplumsal bir etkinlik haline gelmediği yapılarda olanaklıdır.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

deflediği amaçlara ulaşamaz. Denetim dışı olan ekonomik düzeyde ortaya çıkan kestirim dışı gelişmeler, planın geçerliğini ve gerçekleşme olasılığını önemli ölçüde sınırlar. Bu durumda belirleyici olan kamu yararı değil pazar mekanizması olmaktadır. Ekonominin kendi yasalının egemen olduğu alanın genişlemesi ile bu alana müdahale niteliğinde olan ve kamu yararını hedef alan planlama alanının daralacağı açıktır. Özelleştirmenin de bu kapsamda ele alınması gerektiği kanısındayım.

KÜT planlamanın tümüyle yadsındığı bir tarz değildir. Tam tersine firma içinde gelişmiş iş bölümü her bir emekçinin neyi nasıl ve hangi sürede yapacağını en ince ayrıntısına dek planlar. Ancak firma içinde planlama bu en katı ve otoriter biçimiyle uygulanırken, firma dışında, meta pazarında tümüyle anarşik bir yapı egemendir. Pazarda tek hakim rekabettir ve ekonominin işleyiş yasaları üreticileri pazarın tutsağı haline getirirler. KÜT içinde ancak tekeller neyi ne kadar üreteceklerini ve pazarda bu üretilen ürünün satış koşulları ve miktarını belirleyecek güce sahip olan üretim birimleridir. Bu anlamda da tekelci firmayı kapitalist pazarın kölesi olmaktan çıkarırlar. Pazar denetlenerek çelişki çözülür. Üretim planlaması anlam kazanır. Ancak buradaki sorun, bu kısmi planlamanın toplum yararına değil özel çıkarlar için yapıldığı ve bu nedenle de tekel sahipleri karlarını en çoğa çıkartırken, toplumsal çıkarları ya da kamu yararını gözetmediğidir.

Üretimin toplumsal niteliğine karşın üretim araçlarında özel mülkiyetin egemen olduğu KÜT'unda ekonominin bir bütün olarak planlanması olanaklı değildir. Çünkü planlama, üretimin toplum tarafından yönetildiği, toplumsal bir etkinlik haline gelmediği yapılarda olanaklıdır. Böyle bir yapı üretim birimlerinin başındakilerin ülkesel ölçekte bir kamu işletmesini yöneticileri gibi davranmalarını zorunlu kılar. Üretim araçlarını mülkiyetinin özel ellerde olduğu ortamda bunun geçerli olmayacağı ise açıktır. Bu nedenle, gerçek anlamda bir ekonomik planlamanın yaşama geçirilebilmesinin vazgeçilmez öncülü, temel üretim araçlarının toplumsallaştırılmasıdır. Ya da tersini söylersek, planlamanın kapsamının genişlemesi, bireysel karın itici güç olduğu, kullanım değil değişim değeri üretmenin temel olduğu alanın daralması ile eşanlamlıdır. Bu

anlamda da özelleştirme ile planlama arasında kuramsal düzeyde bir karşılık olduğunu belirtiriz. Özetlersek, özelleştirme üretim araçlarının mülkiyetini ya da yönetimini özel kesime devrederek, kamu denetiminde planlanacak alanı daraltmaktadır. Bu nedenle de planlama ile özelleştirmenin birbirini dışlayan kavramlar olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Bildirinin ikinci bölümünde özelleştirme konusuna değinmek istiyorum. Özelleştirme başlığı altında toplanabilecek olan politikalar paketi kapsamında ele alınabilecek eylemler dizisi içinde, devlet mülkiyetindeki işletmelerin mal varlıklarının satılması, liberalleşme, alt-sözleşme ve düzenlemelerde yapılan köklü değişiklikleri sayabiliriz. Devlet işletmelerinin mal varlığının tümünü veya önemli bir bölümünün özel kesime satışı ile, üretim araçlarının mülkiyetinde, kamu kesiminin payı düşürülmektedir. Devletin iktisadi alandaki etkinliği sınırlandırılmakta, Keynesci politikalara son verilmektedir. Liberalleşme politikaları ile kamu denetiminde veya tekellindeki bir dizi iktisadi faaliyetin özel kesime de açılması benimsenmektedir. Alt sözleşme modelinin kamu kesiminde kapsamlı bir biçimde uygulanması ile işletmelerin mülkiyeti değilse de işletme hakkı özel kesime terk edilmektedir. Ancak tüm bu uygulamalar içinde kentsel arsa stokunun özel kesime satışı modelinde de olduğu gibi devlete ait işletmelerin mal varlıklarının özel kesime geçmesi özelleştirme tartışmalarında en çok tartışılan politika oldu.

Özelleştirme ile, kamu mülkiyetindeki işletmelerin etkin ve verimli bir biçimde yönetilmelerini olanaksız kılan bürokratik yapılanmaya, politik baskı ve kaptisler son verileceği ileri sürülmektedir. Bu işletmelerin özelleştirilmesi durumunda piyasa mekanizmalarını acımasız disiplininin, yöneticileri sürekli yeni yöntemler geliştirmeye, sermaye malları yatırımı yapmaya. Özetle bu işletmeleri etkin, verimli ve karlı olmak zorunda bırakacağı ileri sürülmektedir. Mal varlığının satışında bir diğer motivasyon ise işveren işçi ilişkisinde ortaya çıkması beklenen değişikliklerdir. Karın en çoğa çıkartılmasını temel alan özel sektörün, toplu pazarlıklarda daha katı olacağını açıktır. Özelleştirme ile, bu işletmelerdeki çalışma düzeni ve işleyiş modelinin yanısıra ücretler ve istihdama ilişkin olarak bir dizi yeni uygulama gidilerek ve-

rimliliğin ve karlılığın artırılacağı ileri sürülmektedir. Özetle, devleti küçültmek, sermayeyi tabana yaymak vb. retorik bir yana bırakılırsa, özelleştirme ile ulaşılmak istenilen birincil hedefin, devlete ve halkın sırtına kamur olduğu savlanan kamu iktisadi teşekküllerini özel kesim elinde verimli ve karlı işletmelere dönüştürmek olduğu ileri sürülmektedir. Herhangi bir işletmenin mülkiyetinin kamuda olması kendi başına o işletmenin iktisadi bakımdan kötü performans göstermesi için bir gerekçe olamaz. Brezilya ve Güney Kore gibi ülkelerde çok verimli çalışan büyük ölçekli KİT'ler olduğunu biliyoruz. Ülkemizdeki tüm KİT'lerin başarısız olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Dünyada özel kesim firmalarının her gün yüzlercesinin iflas edip piyasadan çekildiklerini biliyoruz. Diğer bir deyişle, bir işletmenin başarı ölçütü işletmenin mülkiyetinin niteliği ile doğrudan ilişkili değildir. Bu türden bir doğrusal ilişkinin varlığını kanıtlayan kapsamlı alan çalışmaları da yok. Dolayısı ile bu yöndeki savların bilimsel olmaktan yok. İdeolojik olduklarını ileri sürülebilir. İşletmelerin başarılarına ilişkin olarak araştırılması gereken, mülkiyetin kimde olduğundan çok işletme sahiplerinin/ yöneticilerinin otoritelerini hangi ölçüde, hangi yönde ve nasıl kullandıkları gibi konular olmalıdır. Bu çerçevede kamu işletmelerinin başarılı olabilmeleri ancak, ulaşılmak istenilen amaç ve bu amaçla ulaşmak için gerekli olan araçların önceden net bir şekilde belirlenerek üretimin buna göre yönlendirilmesi ile, yani kısacası planlama ile olanaklı olur. Yine bu çerçevede verimlilik ile karlılığı birbirinden ayırmak gerekiyor. Özellikle tekel ve oligopol piyasalarda üretim yapan veya hizmet veren işletmelerin karlı hale getirilmesi oldukça kolaydır. Kamu yararının öne çıktığı, amacın toplam karı maksimize etmek olmadığı mal ve hizmet üretimlerinde karlılık ve verimlilik birincil hedefler olmaktan çıkabilir. Çünkü kamu yararının öne çıktığı üretim modelinde, üretilen mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaşması olanaklı kılınarak, özel kesim için, firma düzeyinde yapılan hesaplamalarda hiç de değerlendirmeye girmeyen devletin yeniden dağıtım/bölüşüm işlevi yerine getirilir. Kentsel toplu taşın sistemini örnek alırsak, yoksul kesimin yaşadığı kent merkezinden uzak bir çok semte bu hizmetin götürülmesi verimli ve karlı

bir yatırım olmayabilir. Ancak bu semtlerde yaşayan insanların başka türlü çalıştıkları işyerlerine ulaşması da olanaklı değil. Bu hizmetin verilememesi durumunda ise kentteki üretim sistemi ciddi ölçüde yara alacaktır. Yine örneğin kamu kesimi bankalarının kredi verme ölçütü, özel kesim bankalarında olduğu gibi, salt kredinin geri dönüş olasılığına bakılarak belirlenemez. Buna ek olarak, gelişmesi ve bu nedenle de desteklenmesi istenilen sektörlere sermaye aktarımı sağlamak da bir başka önemli ölçüt olarak kullanılabilir. Bu gibi örnekleri artırmak mümkün. Dolayısı ile bazı mal ve hizmetlerin üretimi, kapitalist pazarın tek başarı ölçütü olan karlılık/verimlilik ikilisine bırakılamaz. Bu tür mal ve hizmet üretiminin planlı olarak kamu kesimi tarafından yapılması gerekiyor. Çünkü, piyasa, KÜT'nin doğası gereği bazı mal ve hizmetlerin düşük gelirli kesimlere ulaşmasına olanak tanımaz. KÜT var oldukça piyasaların toplumun tüm kesimlerine istenilen nitelik, nicelik ve fiyatta mal ve hizmet sunumu olanaklı değildir. Buna ek olarak kapitalist pazar yine doğası gereği düzenli ve uyum içinde devinmez, sürekli buhran yaratır. Bir yanda aşırı üretim gerçekleşirken, diğer yanda üretilen mal ve hizmetlere gereksinim duyan yığınlar bu metalar için efektif talep yaratamadıkları için, üretim durdurulur. Devlet doğrudan meta üretimi alanına girerek bu tür gerilmeleri azaltmaya çalışır.

Benzer biçimde, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesine ya da işsizliğin önlenmesine ilişkin bir dizi politika da ekonomik terimlerle değerlendirildiğinde verimli/karlı yatırımlar olmayabilirler. Ancak yine de devletlerin bu tür yatırımlar yapmaktan geri durmadıklarını da biliyoruz. Bu tür girişimlerin mantığının salt ekonomik düzeyin katı formlerinde anlamaya çalışmak boş bir uğraş olacaktır. Ekonomi politikayla birlikte düşünüldüğünde bir çok anlamsız yatırım derin anlamlar kazanacaktır. Özetle, kapitalist pazar ilişkileri toplumsal sınıf ve kesimler arasındaki eşitsizliğin büyümesine yol açarken, planlı müdahale ile kapitalist devlet bu uçurumun belirli sınırlar içinde tutulmasına çalışarak sistemin çöküşüne engel olmaya çalışır. Bunu yaparken de KİT'ler bu hedef doğrultusunda doğrudan mal ve hizmet üreten birimler olarak önemli işlevler üstlenirler.

Kamu işletmelerinin başarılı olabilmeleri ancak, ulaşılmak istenilen amaç ve bu amaca ulaşmak için gerekli olan araçların önceden net bir şekilde belirlenerek üretimin buna göre yönlendirilmesi ile, yani kısacası planlama ile olanaklı olur.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Bugün dünyamızda, üretici güçlerin ulaşmış olduğu büyük gelişme, halk denetiminde kapsamlı planlamayı her zamankinden daha olanaklı ve acil bir konuma getirmektedir.

Çözüm, planlama alanının genişletilmesidir; bunun için de özelleştirme politikaları yeniden gözden geçirilmelidir.

PLANLAMA
9.5 / 1 - 2

Bildirime son vermeden önce, özelleştirme uygulamalarında başı çeken ve en zengin deneyime sahip olan İngiltere örneğine değinmek istiyorum. Öncelikle belirtelim ki, İngiltere deneyimi, özel kesime satılan devlet işletmelerinde, öngörüldüğü gibi önemli bir etkinlik ve verimlilik artışı gerçekleşmediğini göstermektedir. Kamu elindeki mal varlıklarının satışından karlı çıkanlar, öncelikle, değerinin altında yapılan satışlar nedeniyle, özelleştirilen işletmelerin hisse senedlerini alanlar olmuştur. Curwen ve Holmes'in yaptığı çalışma 1979 ile 1991 yılları arasında bu satışlarda, hisse senetlerinin değerlerinin %300 arttığını göstermektedir. Özelleştirmeden kazançlı çıkan bir başka kesimin ise özelleştirilen firmaların üst düzey yöneticileri olduğu belirtilmektedir. 1979 ile 1988 arasında özelleştirilen işletmelerin üst düzey yöneticilerinin ortalama gerçek ücretlerinin dört kat arttığı belirtilmektedir (Haskel, 1994: 77). Çalışanlar açısından ise durum hiç de iç açıcı olmamıştır. Özelleştirmenin başladığı 1979 yılından başlayarak devlet işletmelerinde çalışanların sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır. Jones'ın raporuna göre (Aktaran Haskel, 1994:77) 1980'de Shotton demir çelik işletmelerinin kapanması ile açıkta kalan 6500 işçinin yarısı ancak 5 yıl sonra yeni bir işe girebilmişlerdir. Diğer bir deyişle, İngiltere gibi bir ülkede bile işten çıkarılanların yeni bir işe girebilmeleri hiç de ileri sürüldüğü gibi kendiliğinden gerçekleşmemektedir. İşlerinden çıkarılmayan kesimin ücret düzeylerinde özelleştirme sonrasında hiç bir iyileşme sağlanamadığı gibi ücretlerin düşürüldüğü örnekler de olmuş ve her durumda çalışma koşulları ağırlaşmış ve iş yo-

ğunluğu artırılmıştır. Verimlilikle ilgili bulgular özelleştirilen firmalarda verimliliğin ekonominin genel ortalamasına göre arttığını göstermektedir. Ancak daha ayrıntılı çalışmalar verimlilik artışının büyük ölçüde işçi sayısının azaltılması ya da iş yoğunluğunun artışından kaynaklandığını göstermektedir. Verimlilik artışının fiyat indirimleri biçiminde tüketicilere yansması ise otomatik bir süreç olmuştur. Özelleştirilen işletmelerin içinde yer aldıkları sektör yarışmacı koşulların hakim olduğu bir sektör ise fiyat düşüşleri gerçekleşmiş ancak tek el veya oligopol pazarlarda üretim yapan işletmelerde verimlilik artışları fiyat düzeyini etkilememiş ve bu nedenle de tüketiciler anılan sektörlerde yapılan özelleştirmelerden hiç bir şekilde yararlanamamışlardır. Hizmet kalitesi, güvenlik standartları ve çevresel etkilerin gözlemlenmesi gibi, fiyatların düşük olmasından daha da önemli konuların tümüyle piyasalara bırakılmıyacağı ise açıktır.

İngiltere örneğinin de gösterdiği gibi, ulus devletler açısından özelleştirme girişimlerinin ardındaki temel gerekçe kısa vadeli mali sorunların kısa vadeli çözümüdür. Sermaye açısından ise yeni yatırımlara dönüşmemiş milyarlarca doların riski görece düşük tek elci işletmelerde daha da hızlı büyümesinin güvence altına alınmasıdır.

IMF'nin istikrar paketleri içinde yer alan talepleri başında gelen ve ekonomik buhran içindeki çevre ülkelere yoğun bir biçimde önerilen ve kredi akışı için koşul olarak öne sürülen özelleştirme ile, kamu kesimi açıklarının kapatılacağı ve bir süre için bile olsa dış borçların düzenli olarak ödenebileceği beklenmektedir. Bu bakımdan özelleştirme uluslararası kurumlar tarafından tümüyle teknik bir olgu olarak ele alınmakta, özelleştirmenin bu ülkelerde beraberinde getireceği toplumsal ve politik yitkilere ise modelde yer verilmemektedir.

Bugün dünyamızda, üretici güçlerin ulaşmış olduğu büyük gelişme, halk denetiminde kapsamlı planlamayı her zamankinden daha olanaklı ve acil bir konuma getirmektedir. Geleceğimizin çok uluslu az sayıdaki şirketin denetimine bırakılması durumunda, dünya ölçeğinde yaşanan kutuplaşma daha da hızlanacak ve insanlık bugün gördüklerine çok daha da vahşi sahneleri yaşamak zorunda kalacaktır. Çözüm, planlama alanının genişletilmesidir; bunun için de özelleştirme politikaları yeniden gözden geçirilmelidir.

Mogan ve Eymir Gölleri Çevresinin Planlama Sorunlarının Belirlenmesi ve Yaklaşım Önerileri

Kübra (CİHANGİR) ÇAMUR

Giriş

Bu bildirinin ana temasını Gölbaşı ve Eymir Gölleri bölgesinin, Ankara metropoliten alanı içinde yaşamakta olan kent halkının kullanımına, açık olarak sunulabilmesi için ne tür planlama yaklaşımlarının benimsenebileceği ve benimsenecek planlamanın ne tür bir örgütlenme ile gerçekleştirilebileceğine ilişkin önerinin tanımlanması, düşünsel tasarımı oluşturmaktadır.

Burada, üzerinde vurgulanarak durulması gereken bir nokta, geleceğin, fiziksel ve sosyo-ekonomik çevrelerinin belirlenmesinde, çevreye ait değerlerin korunarak varlığını sürdürebilmesinde *Planlamanın* ne kadar önemli bir araç olduğudur. Çünkü, planlamanın temel amacı, çevrenin bütün bileşenlerini gözетerek dengeli yaşam alanları oluşturmaktır. İnsanın içinde yaşadığı çevreyi, tüketmeden geleceğe taşınmasını sağlayacak önlemleri almak da planlamanın ve planıcının en önemli işlevi haline gelmiştir. "Bugün kentler homojen, istikrarlı, kestirilebilir davranış ve talepleri olan bireylerin oluşturduğu bir mekan değildir. Bu bireyleri ülkemiz kentlerinde ortak paydada buluşturan ve eyleme iten tek güdü, mülkiyet kavramı ve kentsel rantlardır. Bu güdü kent-

lerde fiziki planlama kararlarını değiştirme ya da tamamen dışında kalma süreçlerini geliştirmiştir. Bu başarılıdır da." (1) Çünkü, bugüne kadar ki uygulama, "bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler" ilkesini benimseyerek ve benimseterek, içinde yaşanılmayan kentsel ortamlar ortaya çıkmasına yol açmıştır (Ülkemiz insanların büyük bölümü, alfabenin abc'sini öğrenir gibi arazi spekülasyonunun ne olduğunu ve bu yolla nasıl köşe dönüldüğünü öğrenerek büyümektedir. Planlama, kurum olarak ve bireysel yapımcılık açılarından rafa kaldırılmış durumdadır. Bunun sonucunda, ülkemizin sahip olduğu bütün doğal, tarihi ve kültürel değerler hızla tahrip edilmektedir).

Bu bağlamda, Mogan ve Eymir Gölleri'nin oluşturduğu bölgeye ilişkin bir planlama çalışması yapılırken irdelenmesi gereken konular neler olacaktır?

Bölgenin Tanımı ve Çevre Sorunları :

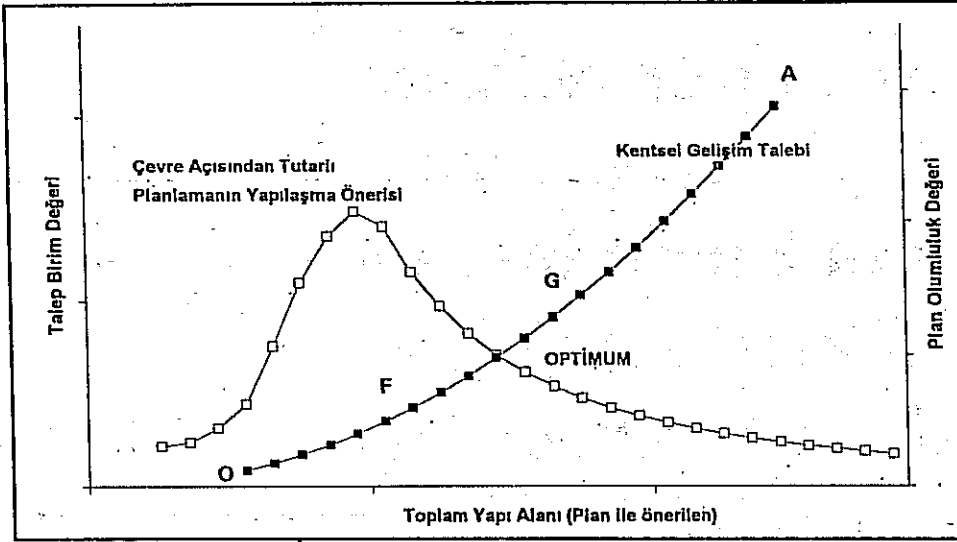
Mogan-Eymir Gölleri ve Çevresi Ankara metropoliten alanının çok yakınında yer alan, (kent merkezine 17 km uzaklıkta) ve alternatifi olmayan bir alan olması nedeniyle özel bir kimliği taşıyan bir bölgedir. İki gölün arasında geçen Konya-Ankara karayolu, başlangıçta yerleşik alanın çevresinden geçmekteyken, daha sonra yolun doğusunda or-

Kübra Cihangir Çamur
ODTÜ Şehir ve Bölge
Bölümü'nden 1986'da
lisans, 1991'de Bölge
Planlama'dan yüksek
lisans derecesini aldı.
Halen G.Ü.M.M.F Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü'nde öğretim
elemanı olarak görev
yapmaktadır.

(1) Gülten KUBİN, (1994), "Kent Plancısı Kent Planlama Sürecinde Misafir Sanatçı Değildir", Planlama, 94/25. Yıl Özel Sayısı, s: 33, Ankara.

PLANLAMA
95 / 1 - 2

Şekil -1

Ancak bu durumda, "bölgeye ilişkin, toplumun farklı kesimlerinden gelen farklı çevre hedefleri birleştirilebilir mi?" sorusu önem kazanmaktadır.

taya çıkan yerleşme eğilimleri sonucu, ilçeyi ikiye bölen bir konuma gelmiştir. Bölgeyi etkileyen bir diğer önemli ulaşım bağlantısını ise, henüz kullanıma açılmış olan Ankara Çevre Yolu oluşturmaktadır. Uzun tartışmalar sonucu, göllerin (özellikle de Eymir Gölü'nün) ekolojik dengesinin ve fiziki oluşum koşullarının etkileneceği belirlenmiş olmasına rağmen, ilk belirlenen güzergahtan vazgeçilmemiştir. Gerekliği üzerinde tartışmaya girmeden, mevcut konumuyla yeni çevre yolu, yer seçiminin yanlışlığıyla, bölgede varolan olumsuz koşullara, bir yenisinin daha eklenmesi açısından negatif değer taşıyan bir yatırım durumundadır.

lanımına ilişkin geleceğe yönelik projeksiyonlar, en az 5 milyon kişilik bir nüfusu baz almak durumundadır. Aynı zamanda, gelişen bir kentlilik ve kalkınan bir toplum modeli projekte edilecekse, boş zamanların değerlendirilmesine yönelik açık olan gereksiniminin giderek yükselen bir oranda artacağı kuşku götürmeyen bir gerçektir.

Ancak bu durumda, "bölgeye ilişkin, toplumun farklı kesimlerinden gelen farklı çevre hedefleri birleştirilebilir mi?" sorusu önem kazanmaktadır. Gölbaşı ve

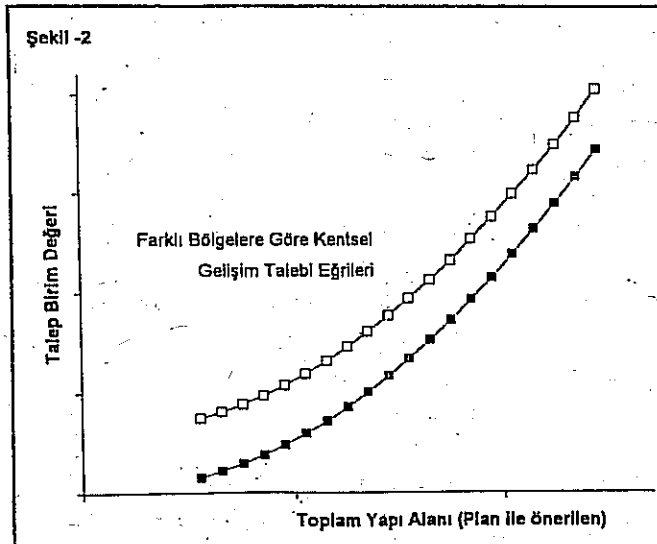
Eymir Bölgesi için tutarlı bir "Kentsel Gelişim Projesi" hangi eğilimlere ve istemlere yanıt vermelidir? Bu çevrede sürdürülebilir bir gelişme nasıl sağlanacaktır? Farklı gelişme desenleri nasıl bir araya getirilebilecektir? Metropoliten alan bütünü açısından baktığımızda olumlu olarak nitelenen bir çevre hedefi, yerel çevre hedefleri açısından da olumlu olarak nitelendirilebilecek midir? Belki de Gölbaşı ilçesi özelinde en önemli sorunu bu son soru oluşturmaktadır. Çünkü, yerel halkın mevcut dokunun yoğunlaştırılması (3 katların 4 kat, 4 katların 5 kat olması) yönündeki talepleri hem yerel yöneticileri hem de Özel Çevre Koruma

Kurumu yetkililerini sürekli baskı altında tutmakta, zaman zaman da çatışmalarına neden olabilmektedir. O halde, gözönüne alınması gereken en önemli noktalardan birisi, bu tür özel çevrelerin planlama kararlarının böyle baskılara boyun eğmeyecek bir örgütlenme içinde ancak yerel eğilimleri de gözönüne alan, ve asgari müşterekleri birleştiren bir yaklaşımın benimsenmesiyle ortaya konmasının açık olduğudur.

Planlamaya yönelik farklı hedeflerin birleştirilebilmesi

için bileşenlerinin birincisini Çevre Açısından Tutarlı Planlamanın Yapılaşma Önerisi, ikincisini ise Kentsel Gelişim Talebi'nin (bu talep yerel

Şekil -2

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Yeniden Yapılanma Üzerine :

Ankara'nın rekreatif ve açık alan kul-

ve dışarıdan gelen talebin toplamıdır) oluşturduğu bir grafik düşünülmüştür. (bkz. Şekil 1)

Şekilden de görüldüğü gibi, İnsan homo-economicus yani ekonomik insan olması sebebiyle her zaman için kârını maksimize etmeye çalışacaktır. Kentsel gelişim talebi eğrisinin bileşenleri X = yapı alanı ve Y = talebin y cinsinden ölçülmüş birim değeri olarak ele alalım. Bu durumda, kişi sahip olduğu arazinin kendisine en fazla yapılaşma olanağını tanıyan koşullarını elde etmeye çalışacaktır ve OA eğrisi ortaya çıkacaktır. Bu eğri pozitif değere sahip bir çizgidir. Bu istemin üst sınırı, teknolojik gelişim de gözönüne alındığında, + sonsuz olarak belirlenebilir.

Planlamanın yönelimine baktığımızda ise, planlamanın alacağı değerler sıfır (0) yapılaşma ile + sonsuz arasında değişebilecektir.

Bu grafiğin yer alacağı düzlem ise (eğrinin daha aşağılarda ya da daha yukarılarda yer alması durumu) planlamanın niteliğine ve planlama yapılan alanın gelişme potansiyeline, yani bu alana olan talebe göre ortaya çıkacaktır (bkz. Şekil-2). Örneğin, Gölbaşı çevresinin kentsel gelişim talebi, yine Ankara'nın ilçelerinden biri olan Mamak ile karşılaştırıldığında farklı eğriler sunacaklardır. Aynı zamanda, bu kent parçaları için planlama yaklaşımlarının alacağı değerler de farklı eğriler sunacaktır.

Bu durumda, iki eğrinin kesiştiği nokta, optimum planlama koşullarını belirleyen nokta olacaktır. Bu noktanın altındaki ve üstündeki değerler ise, planın üretilmesine engel olan alanları göstermeyeceklerdir, ancak diyelim ki G noktası planlamanın yetersiz kaldığı ve doğal kaynakları gereğinden fazla kullandığı bir durumu, bu nedenle çevrenin tahribi sonucunu; F noktası ise planın uygulanabilmesi durumunda dahi, sürekli değiştirilme çabalarının ortaya çıktığı stabil olmayan, huzursuz planlama alanını gösterecektir.

Burada, akla ilk gelecek soru bu eğrilere ait değerlerin nasıl saptanacağı olacaktır. Bu sorunun yanıtı ise, çok sistemli ve geniş tabanlı bir araştırmanın yapılmasına dayanmaktadır. Kişilerin planlama ve plan konusunda bilgilil-

dukları bir toplumsal formasyona ulaşılması için üstün bir çabanın gösterilmesi gerekmektedir. Planlama, çevre koruma, ekolojik denge, yaşamı destekleyen sistemler hakkında tek tek bireyler bilinçli olmalıdır ki, onların oluşturduğu toplum da bilinçli bir toplum olabilsin ve kentine, kendine, çevresine sahip çıkabilsin.

Çevreye verilen değer ve gösterilen saygının en güzel örneklerinden birini oluşturan Norveç'te, çevre bilinci ve kamu duyarlılığı, çevrenin korunmasında en önde gelen araçlar olarak benimsenmiştir. "Doğa cennetidir Norveç. Her orman, dağ, yamaç, deniz gölüdür. Kıyılar dantel fiyordlarla oyulmuştur. Yerleşim birimlerinde eski mimari doku aynen korunurken, doğal çevreye zarar verecek yeni, plansız ve çirkin yapılaşmadan büyük titizlikle kaçınılmaya özen gösterilir. Bu konuda gerek yerel yönetimler, gerekse kamuoyu çok duyarlıdır. Örneğin Başkent Oslo'nun belediye sınırları içinde birçok göl yer alır. Bu göller ve çevresi yalnızca balkın spor ve dinlenme amacıyla kullanımına açıktır. Bu nedenle de böylece yerlerde yürüyüşe çıkanlar, çay ve kahve termoslarını, yiyecek çöplerini sırt çantalarında taşırlar. Norveçliler'in çevrelerine karşı duyarlılığının zaman zaman bizler için şaşırtıcı boyutlara vardığı da görülmür... Ve çevre duyarlılığı konusunda eğitim daha, küçük yaşlarda, evde, okulda ve yaşadığı toplum içinde başlar. Basın-yayın organlarında bu duyarlılık sürekli işlenir. Sonuçta çevresine ve doğaya duyarlı öyle bir kamuoyu oluşmuştur ki, bu kamuoyu çevreyi zedeleyici en küçük bir girişimde bile seyirci kalmaz; hemen yasal tepkisini gösterir ve çoğu kez bu tür tepkiler yaptırımcı bir sonuç getirir." (2)

Çevrenin korunmasında istenilen sınırlara ulaşmanın en önemli aracının toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi olduğu unutulmamalıdır. Çevre konusunda kamuoyunun duyarlı hale getirilmesinin tek koşulunu da eğitimde çevreye verilen vurgunun artırılması oluşturacaktır. Çevreyle ilgili eğitim çocukluk döneminde aile içinde başlamalı ve toplumun bütününe su dalgalarının büyümesi gibi da-

Planlama, çevre koruma, ekolojik denge, yaşamı destekleyen sistemler hakkında tek tek bireyler bilinçli olmalıdır ki, onların oluşturduğu toplum da bilinçli bir toplum olabilsin ve kentine, kendine, çevresine sahip çıkabilsin.

(2) Nadir PAKSOY, (1995), "Dantel Kıyılar Var, Çirkin Yapılar Yok..."

Cumhuriyet DERGİ, Sayı : 460, s. 19.

gılmalıdır. Sivil toplum bilincinin oluşmasının engellemesine yönelik, özellikle 1980'ler sonrası uygulanan kişilerin kişisizleştirilmesi, tepkisizleştirilmesi, köşe dönme mantığının benimsendiği politikalardan artık vazgeçilmelidir. Memleketimizin sıradan insan tipi irdelendiğinde ortaya özellikle çevre açısından son derece üzücü tablolar çıkmaktadır. Ve bu sistem, sonuçta onu oluşturmaya çalışanların yaşadığı, yaşamak zorunda olduğu kenti, bölgeyi, çevreyi ve dünyayı da içine alacak ve yok edecek bir hızla çalışmasını sürdürmektedir.

Yeniden yapılanma süreci içinde yerel demokrasinin sağlanmasına yönelik düzenlemelerin yapılması da gerekmektedir. Çünkü, "Yerel demokrasi, baskın karar sü-

Gölbaşı Özel Çevre Koruma

Kurumu Üzerine :

22.10.1990 tarih ve 90/1117 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ve 21.11.1990 tarih ve 20702 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmiştir. Ankaralı için, sunduğu çevre değerleri açısından, yıllardan beri bir cazibe merkezi olması nedeniyle, göller çevresindeki bölge yoğun yapılaşma talepleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Özellikle, Mogan Gölü çevresinin özel mülkiyette bulunması nedeniyle maruz kaldığı yoğun spekülasyon yapılaşma talebinin düzenlenmesi, yönlendirilmesi ve denetim altına alınması, su havzalarının korunarak göllerin kirlenmesinin önüne geçilmesi ve çevreye saygılı, çevre değerlerini gözardı etmeyen bir mekan oluşturulması Özel Koruma Çevresi ilan edilmesinin ana hedefleridir.

Özel Çevre Koruma Kurumu tarafından üretilen 1/5000 ölçekli Nazım Plan önerisi irdelendiğinde, planın ana yaklaşımının Mogan Gölü'nün batısında ve doğusunda yer alan henüz yapılaşmamış alanları bir bant şeklinde rekreasyona ayırıp, hemen arkasından başlayan ve 60000 kişiye yönelik olduğu belirtilen yoğunluğu düşük (1500-2000 ve 3000 metrekarelik parsellere bölünmüş bir yapılaşma önerisi) ancak çok geniş bir alana yayılan bir yapılaşma önerisi olduğu görülmektedir.

Bu planın olumlu değerlendirilmesi gereken noktasını, mevcut yapılaşma talebi yoğunluğunu düşürmüş olması oluşturmaktadır. Ancak yapılması gereken ya da üretilebilecek olan en olumlu alternatif bu mudur? Toplumun farklı kesimleri bu soruya farklı yanıtlar verecektir. Elbette, böylesine özel bir bölgede yaşama olanağına kavuşacak insanlar planı olumlu bulup itiraz etmeyecektir. Ya diğer kentliler?

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer konuyu da yerel yetkilerin, merkezi kulnımı konusu oluşturmaktadır.

Özel Çevre Koruma Kurumu'na ilişkin ola-

reçlerine doğrudan ya da temsilcileri ile etkin biçimde katılmaları ile tanımlanır. Bugün içinde bulunduğumuz ortamı, doğrudan ya da temsilciler aracılığı ile katılımı sınırlı kılmaktadır. Bu olgu, etkin bir toplum denetimini engelleyen, şeffaflığı azaltan, merkezi yönetimin denetim ve vesayet hevesini artıran bir ortam yaratmaktadır. (3)

Oysa, imar konusundaki yerelleşme ile birlikte yetkilerin ve parasal olanakların bilinçsizce kullanılması sorununun çözümü, örgütlenme olanaklarının yaratılmasında ve yerel yönetimlerde katılımı artırıcı yöntemlerin kurumsallaştırılarak yaşama geçirilmesinde yatmaktadır.

Yeniden yapılanma süreci içinde yerel demokrasinin sağlanmasına yönelik düzenlemelerin yapılması da gerekmektedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

(3) Ahmet UZEL, 1993, "Gelişen Dünya koşulları, 2000'li Yılları Yerel Yönetim Anlayışı ve Kent Yerel Yönetimleri Üzerine..." Mimarlık, '93/ 251, s. 21,

rak yapılan bir anket çalışmasında Foça Belediye Başkanı Nihat Dirim şunları söylemiştir : Kurum "Özel Çevre Koruma Bölgeleri'nde yerel inisiyatifin ortadan kalkmasına neden olması yüzünden, abartılmış yetkilere sahip bir kurum niteliği sunuyor. Ancak ülkemiz gibi göreceli olarak eğitim seviyesinin düşük, toplumun değişik kesimlerinin yerel yönetimlerden ve merkezi yönetimden beklentilerinin oldukça fazla olduğu ülkelerde yetkinin yerle verilmesi karşısında yerel inisiyatif değişik baskılar altında kalmakta ve bu baskılar, özellikle kısa vadeli kâr beklentileri nedeniyle olumsuz baskı olarak kendini göstermekte, bu baskılara yerel yöneticiler genellikle karşı koyamamaktadırlar. Bu anlamıyla, yetkinin tamamen yerelde kullanıldığı 1984 sonrası uygulamalarda belediyelerin yanlış örneklerini de gördük. Bu nedenle, yerel yönetimin denetlenebileceği bir ortamın da yaratılması gerekliliği ortaya çıktı. Bu aşamada sivil toplum örgütleri ya da üniversiteler akla gelebilirdi. İmar planı yapma yetkisinin yine yerle verildiği, ancak yapılan planların uzman kuruluşlarca gözden geçirilebildiği ortamların yaratılması gerektiğini düşünüyorum." (4)

Görüldüğü gibi, olumsuz bir sonuç olarak Özel Çevre Koruma Kurumu'nun devreye girilmesiyle yerel inisiyatif ve planlamaya halkın katılımı oldukça alt düzeylere indirgenmiş bulunmaktadır.

Planlama Yaklaşım Önerileri :

Mogan-Eymir Gölleri çevresinin, özellikle ekolojik dengenin korunmasına yönelik bir planlama yaklaşımına gerek duyduğu açıktır. "Ekolojik dengeleri gözetken bir planlama hangi ölçütleri gözönüne almalıdır?" sorusuna yanıt vermek üzere bir çalışma yapan Sachs'a göre ekolojik gelişmenin boyutları aşağıdaki yönleri içermelidir.

1. Sosyal Sürdürülebilirlik:

Uygar bir toplumun, mülk edinmede ve gelir dağılımında gittikçe artan bir eşitliğe ve yaşam standartlarında azalan farklılıklara sahip olmayı amaçlaması.

2. Ekonomik Sürdürülebilirlik :

Kaynakların verimli tahsisi, yönetimi ve

kamu yatırımı-özel yatırımların sürekli ve düzenli akışının sağlanması. Mikro-girişimci kârlılığın oranla, "makro-sosyal" açıdan ekonomik verimliliğin ön planda tutulması.

3. Ekolojik Sürdürülebilirlik :

a. Dünyanın taşıma kapasitesinin, kaynakları kullanırken, yaşamı destekleyen sistemlere verilen tahribat minimum seviyede tutularak artırılması.

b. Kolayca tükenebilecek olan yakıtların kullanımının sınırlandırılması ve yenilebilir, çevreye zarar vermeyen tür enerji kaynaklarının bunların yerini alması için çabalanması

c. Atık ve kirletici miktarının enerji, kaynak koruma ve yeniden dönüşüm yollarının kullanılmasıyla azaltılması.

d. Materyal tüketiminde kendini sınırlamanın, özellikle, zengin ülkeler tarafından bütün dünyada özendirilmesi.

e. Kentsel, kırsal ve endüstriyel gelişimde, düşük atıklı ve verimli teknolojilerin geliştirilmesi için araştırmaların yoğunlaştırılması.

f. Yeterli çevre koruma için, kuralların düzenlenmesi, aynı zamanda, kurumsal yapılanmanın tasarlanması ve bunların yaptırımını sağlayacak ekonomik, yasal ve yönetsel araçlar setinin belirlenmesi.

4. Mekansal Sürdürülebilirlik:

Daha dengeli kent-kır bileşimi; yerleşimlerin aşağıdaki noktaları vurgulayan dağılımının ve ekonomik eylemin sağlanması.

a. Metropoliten alanlarda yoğunlaşmanın önlenmesi.

b. Uygun teknik, kredi pazarlama paketleriyle, modern ve ıslah edici tarımın ve ormanlaştırmanın özendirilmesi.

d. Yeni teknolojilerle donatılmış ve desantralize edilmiş sanayi oluşumu için gerekli potansiyellerin özendirilmesi.e. Doğal ve biyolojik kaynakların biyolojik çeşitliliği korumak üzere ilişkilendirilmiş sisteminin kurulması.

5. Kültürel Sürdürülebilirlik:

Kültürel süreklilik içinde değişimin aranması ve eko-gelişimin kalıplaşmış kavramından eko-sisteme özgü, kültüre-özgü ve mekana-özgü yerel çözümlerin çoğulculuğuna ge-

İmar planı yapma yetkisinin yine yerle verildiği, ancak yapılan planların uzman kuruluşlarca gözden geçirilebildiği ortamların yaratılması gerektiğini düşünüyorum."

(4) Kübra (Çhangir) ÇAMUR, 1992, "Özel Çevre Koruma Kurumu'nun İncelenmesi", (A.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kent ve Çevre Bilimleri Doktora Programı, Seminerler-Güncel Çevre Sorunları-Dersli çalışması.)

Bu bağlamda,
çok düşük
yoğunluklu olsa
bile bir kere
yapılaştırılıp,
kentsel alana
dönüştürülecek bu
bölgenin Ankara
kenti ve kentlisi
için başka
alternatifi
bulunmamaktadır.

çilmesi."(5)

Göllerin ekolojik dengesinin bozulmasında çok büyük etkisi olan tarım alanlarında kullanılan kimyasalların neden olduğu kirliliğin önlenmesi için, göllerin su toplama havzalarında tarıma yönelik kullanımların tamamen durdurulması yönünde çalışmalar, ekolojik tarım yönetmeliğinin bu bölgedeki diğer tarım alanlarında zorunlu uygulamaya geçirilmesinin sağlanmasıyla desteklenmelidir. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan, "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik"(6), ekolojik dengeyi korumak veya bozulan ekolojik dengeyi yeniden tesis etmek gayesiyle ekolojik ürünlerin üretimini gerçekleştirmek, bu ürünlere olan talebi artırmak, tüketiciye sağlıklı, kaliteli ekolojik ürünler sunmak ve bunun için de; bitkisel ve hayvansal ürünlerin ekolojik metodlarla üretilmesi, işlenmesi ve bu ürünlerin pazarlanması hususlarında uygulanacak esasları sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.

Kent planlama boyutunda, çevrenin korunmasına yönelik olarak ne tür yaklaşımlar benimsenebilir?

1. Tam korumacı bir yaklaşım benimsenerek, göller ve çevresinin millî park ilan edilmesi, böylece bölge içinde hiçbir yeni yapılaşma hakkının tanınmaması: Ancak böyle bir yaklaşımın benimsenmesi, Mogan gölü çevresinde verilmiş bulunan yapılaşma haklarını tamamen ortadan kaldıracığından, yukarıda belirtildiği gibi yüksek oranlı bir karşı koyma ve huzursuz bir ortamın yaratılması sonuçlarını da beraberinde getirecektir. Alanın çok büyük bölümünün özel mülkiyette olması da kamulaştırma açısından karşılanamayacak maliyetler ortaya çıkaracaktır.

2. Açık alan kullanımına tahsis edilecek bölgedeki imar haklarının tapulaştırılması veya ötelenmiş olarak yeni mekânlarda tahsis edilmesi.

Toplulaştırma yöntemi ile yoğun yapılaşma benimsendiğinde ortaya çıkacak yararlar şunlar olacaktır:

- Aynı yapılaşma alanı ve yoğunluk çok daha küçük bir alanda düzenleneceği için açık

alan kazanılmış olacaktır.

- Yoğunluk, kanalizasyon sistemini rantabl hale getirecek kırılma noktasına uygun şekilde belirlenerek, altyapı maliyeti düşürülmüş olacak ve düşük yoğunluklu yapılaşmanın neden olduğu foseptik türü, gölleri kirlletici çok önemli bir sorun ortadan kalkmış olacaktır.

- Yaygın yapılaşmanın en önemli dezavantajlarından birisi olan motorlu araç trafiğinin kirlletici etkisi azalmış olacaktır.

- Yüksek teknoloji kullanımının daha verimli olduğu ve özel yapılanma koşullarının bulunduğu denetlenmesi kolay bir yapılaşma bölgesi ortaya çıkacaktır.

Bu bağlamda, çok düşük yoğunluklu olsa bile bir kere yapılaştırılıp, kentsel alana dönüştürülecek bu bölgenin Ankara kenti ve kentlisi için başka alternatifi bulunmamaktadır. Ve Özel Çevre Koruma Kurumu tarafından üretilen planlara göre oluşturulması düşünülen bu bahçede, sahibi olanlardan başka hiç kimsenin rekreatif amaçlı dolaşım olanağı olmayacaktır. Burada verilmesi gereken karar, bu doğal çevreden, belli kişilerin mi yoksa isteyen herkesin mi yararlanma hakkı olduğudur. Planlamanın belki de en olumsuz özelliği nedeniyle, kararlar mekana yansıdığına, yanlış yapıldığının farkına varılsa dahi, geri dönüşü yoktur. Bu nedenle, henüz fırsat varken, bu çevreye hep birlikte sahip çıkılması gerekmektedir.

Bu bölümde ele alınması gereken önemli bir konu da üretilen planın uygulanabilmesi için gerekli örgütlenmenin kurulabilmesi ve finansmanın sağlanmasıdır. Planların uygulanmasında kullanılacak kaynağın oluşturulmasında merkezi ve yerel gelirlerin yanı sıra, kentsel gelişim ile yaratılan değer artışlarının tekrar o kentin kullanımına sunulmasının gerçekleştirilmesiyle olabileceği artık vazgeçilmez bir ilke olarak kabul edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, günümüze kadar özel kişilere aktarılan rantların yaratıcısı aslında kamudur ve kamu tarafından ortaya konan bu değer artışının yasal düzenlemeler ile tekrar kamuya dönmesinin sağlanmasını istemek hiçbir şekilde olamayacak istemlerde bulunmak olarak yorumlanmamalıdır. Hemen geçtiğimiz günlerde, emlak vergilerinin artırılması ve imar

(5) Ingancy SACHS, 1992, "Transition Strategies For The 21 st Century", Nature and Resources, UNESCO, Vol.28, No.1, p.7-8.

(6),1994 "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik", Resmi Gazete, Sayı : 22145, s.3.

planlaması nedeniyle ortaya çıkan değer artışlarının vergilendirilmesine ilişkin olarak yapılacak belirlenen düzenlemeler, bu konuda atılacak önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. Ancak, burada da önemli olan nokta, elde edilen kaynağın, kentsel problemlerin çözümü yerine başka harcama kalemlerine aktarılmasının önlenemesidir.

Planlama Pratiği ve Sonuç Üzerine :

Burada belirlenmesi gereken en önemli nokta, karar verme mekanizmasındaki hatalı yapılanmadır. Bir tarafta, hem çevrenin taşımadığı özellikler açısından kendi çalışma sahalarına girmemesi gerektiğini düşünen, hem de verilen görevi son derece kısıtlı plancı kadrosu ile büyük çabalar sarfederek ve büyük bir iyi niyet içinde götürmeye çalışan bir Özel Çevre Koruma Kurumu durmaktadır. Diğer tarafta ise, demokratik yapılanma koşulları çerçevesinde yetkisini geri isteyen yerel otorite ve bu çevreyle ilgili farklı ölçeklerde de olsa yetkileri bulunan diğer kurum ve kuruluşlar. Ve sonuç : Bu yapılanma içinde çözilemeyen, süreklilik kazanmış bir Mogan-Eymir sorunu. Bugüne kadar bu sorunun çözümüne yönelik kararlı adımların atılamamasının nedeni nedir? Bu soruya verilecek yanıt, bölgenin yapısı itibarı ile çok farklı boyutları içeren soruna yönelik olarak, başka sorunlar için üretilmiş modellerin çözüm olarak uydurulmaya çalışılması olacaktır. Zayıf bir kişi için biçilen elbise, şişman birisine giydirilmeye çalışılmaktadır. Sonuçta da, doğal olarak, elbise birçok yerinden patlamakta, yırtılmaktadır. bu bağlamda, yapılması gereken Göller ve çevresi için, kendi kimliğine özgü bir yapılanmanın gerçekleştirilmesi ve bunun da zaman içinde kendisini geliştirip, hem kendisini hem de mekanı yeniden üretmesinin sağlanmasıdır. Ürettiğini tüketecek bir yapılanmayı sağlayabildiğimiz takdirde, tutarlı planlama ve kentsel gelişim talebi eğrilerinin kesişmesi, yani optimum noktanın yakalanması çok daha kolaylaşacaktır.

Planlamadan kaynaklanan problemlerin özünde planlamanın halen iktidarın kendisini tefriş ettiği bir araç olarak görme mantığı yatmaktadır. İktidarın sahip olduğu gücü, mekanın oluşmasında etkili olarak, tekrar güce dönüştürmesi istemi sonucu oluşan çevreler, kesinlikle, planlamanın bugünkü varoluş ne-

deniyle çakışmamaktadır. Sayın İlhan Tekeli'nin de belirttiği gibi *"Kent planlaması ile çağdaş bilimin ilişkisi çok sıktır. Günümüzün kentsel planlamasının köklerini, antik dönemlere uzatan analizler bu bakımdan yanıltıcıdır. Bu dönemlerde söz konusu olan planlama ortogonal planlamadır. Bir iktidar gücü sergileyen tasarımı niteliğindedir. Oysa, günümüzün kent planlaması temelde bir aydınlanma projesidir. Bu proje bir vizyonu yaşama geçirmeye çalışmamakta, teknik akla yani bilimsel bilgiye dayanarak kentsel gelişmeyi yönlendirmeye çalışmaktadır. Kent planlamanın amaçları hangi süreçlerle belirlenirse belirlensin, bu amaçların yaşama geçirilmesinde bilimsel bilgiye dayanılacaktır."* (7)

Bağımsız değişkenlerin sürekli olarak planlamaya girdi teşkil edeceği ve plancı tarafından yönlendirilip, biçimlendirilip, mekanın oluşmasına katkıda bulunabileceği forma sokulur hale getirileceği bir yaklaşımın benimsenmesi için vakit geçmiş değildir.

Hiçbir esnekliği bulunmayan mevcut imar planlama tekniği yerine ülkemizin çok büyük bir hızla değişen koşullarına paralel olarak, çok hızlı karar verme ve uygulama süreçlerini içeren bir yaklaşımın benimsenmesi gerekli ve zorunludur.

Bölgenin korunması ve halkın kullanımına açık alan olarak sunulabilmesi kolektif bir eylemler dizisinin saptanıp, uygulamaya koyulmasını gerektirmektedir. Bütüncül bir yaklaşımın girdileri teknik, mali ve bilimsel kaynaklar olmalı ve bunların sürekliliği sağlanmalıdır. Üst düzey ve siyasi otoriteden bağımsız bir örgütlenme, bütün kamu kurum ve kuruluşlarını, sivil toplum örgütlerini, çevreyle ilgili eylem gruplarını, yerel ve metropoliten halk katılımını ve özel girişimci örgütleri çevre değerlerinin korunmasını sağlayacak bir proje ağında birleştirebilecek tek seçenektir.

Bu çerçevede, bizlere, yani kent planlarına düşen sorumluluk, plan üretiminde uzun vadeli yararları ön plana çıkaran tutumları benimsememiz ve hem kamuoyunu, hem de ilişki içinde olduğumuz karar verme mekanizmalarını bu konuda sürekli olarak bilgilendirmemiz ve bilinçlendirmemiz gerektiğidir.

Bu soruya verilecek yanıt, bölgenin yapısı itibarı ile çok farklı boyutları içeren soruna yönelik olarak, başka sorunlar için üretilmiş modellerin çözüm olarak uydurulmaya çalışılması olacaktır.

(7) İlhan TEKELİ, 1994 "Kent Planları Disiplinlerarası Olmayı Yeniden Tartışmaya Açmalıdır", Yayınlanmamış Çalışma., s.5.

Türkiye'de Toplumsal Gelişme Sürecinde, "Kentsel Koruma"nın İşlevinin Yeniden Tanımlanmasına Yönelik Öneriler*

Koruma Komisyonu**

* Bu bildiri MSÜ 3. Kentsel Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu'na sunulmuştur.

** Şehir Plancıları Odası Koruma Komisyonu: Elif Aksu, A. Mustafa Ayten, Melike Eerdoğan ve Mehmet Tuncer'den oluşmaktadır.

Günümüze kadar izlenen tarihsel çevreyi koruma politikaları, ya da bir başka deyişle "**politikasızlığın politikası**" kentsel koruma olgusunu günümüzdeki yetersiz, başarısız ve kamuoyunun tepkisini çeker hale getirmiştir.

"**Sürdürülebilir**" gelişme veya kalkınma fikri çerçevesinde; tarihsel çevreler bir tarih ve kültür mirası olduğu kadar, değerlendirilmesi gerekli bir doğal kaynak, bir başka deyişle, yapı ve malzeme stoğu olarak ele alınmalı ve bu yönde yeni/gerçekçi politikalar geliştirilmelidir. Bilindiği gibi, doğal çevrelerde insan eliyle oluşturulan tahribatın yenilenmesi, düzeltilmesi bir ölçüde olasıdır. Ancak, tarihsel çevrelerin yeniden oluşturulması, tarihsel sürecin yeniden yaşanması olanaksızdır. Bu nedenle, aynı anda hem doğal kaynakların, hem de kültür varlıklarının korunmasını içerdiğinden, tarihsel çevrelerin korunması hayati önem kazanmaktadır.

Ülkemizde, özellikle 1950 sonrasında izlenen kentleşme politikaları; doğal ve tarihsel kaynakların erozyonuna ve giderek yok olmasına neden olmuştur.

Tarihsel çevrenin korunmasının ülke düzeyinde gerçekleştirilebilmesi amacıyla "**Ulusal Fiziki Planlama Politikaları**" sap-tanamamış ve kalkınma planlarına fiziksel boyutun katılması sağlanamamıştır. Kentleşme sürecinde gözlenen çarpık kentleşme ve **metropolitenleşme**, bir yandan gelişme ve sanayileşmeyi, öte yandan da çevre kirliliğini (hava, su-toprak), kaynak yetersizliğini ve tü-

kenmesini, tarihsel çevrelerin bozulmasını ve zaman içinde yok olmasını beraberinde getirmektedir.

Kentleşme hızının yüksel olduğu kentlerde tarihsel çevrelerin daha hızlı yok olduğu görülmektedir. Politik kararlarla kentsel sit alanlarının daraltılması, kayıttan (tescilden) düşme, kent merkezinde ve yakın çevresindeki toprağın, üstünde bulunan yapılardan daha değerli olması ve çok katlı, çevreyle uyumsuz yapılaşma istemleri; yapıların dayanıksız, eski ve günümüz konfor ve kültür koşullarına uygun olmamaları, onarımın zor ve pahalı olması gibi nedenlerle tarihsel çevrenin gereği gibi korunması mümkün olamamaktadır.

1. ÜLKEMİZDE KORUMAYA

GENEL BİR BAKIŞ :

Ülkemizdeki Korumanın Tarihçesi :

Anadolunun kültür mirasının bilinçli ve kurumsal olarak korunmasına ilişkin çalışmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat sonrası döneminde başlatılmış, ülkede her alandaki yenileşme koruma olgusunda da kendini göstermiştir. 1869 yılında çıkarılan, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında da düzeltilen Asar-ı Atika nizamnameleri ile koruma olgusu yasallaşmış, 1951 tarihli G.E.E. ve A.Y. Kurulunun Kuruluş Yasası, 1973, 1983 ve 1987 tarihli 1710, 2863 ve 3386 sayılı yasalar günümüzdeki koruma yaklaşımlarını tanımlamaya çalışmıştır. Buna göre, taşınmaz kültürel ve doğal varlıklar devlet malı niteliğindedir, yapı ve alan ölçeklerinde koruma plan ve projeyle gerçekleştirilir, devlet taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları sahiplerine

bakım ve onarım için teknik ve parasal yardımda bulunabilir, gereğinde kamulaştırabilir, korunacak taşınmazlarla ilgili karar alma yetkisi bölge kurullarındadır ve tüm kamu kuruluşları kurul kararlarına uymak zorundadır, korumayı sağlamak için önlem almak ve denetimi sağlamak Kültür Bakanlığı'nın yetkisindedir.

Uluslararası düzeyde geçerli tarihsel çevre koruma politikaları gözden geçirildiğinde, konunun teknik olarak çözümlendiği, bütünleşmiş koruma politikaları yaklaşımıyla tarihsel çevre korumanın kent planlamanın temel hedefleri arasına girdiği, merkez ve yerel yönetimlerin koruma olgusunda uyum içinde çalıştığı, uzun bir dönem devletin korumada finans sorununun çözümlenmesini üstlendiği ancak özellikle 80'li yıllarda korumaya özel sermayeyi çekmek için çalışmalara başlandığı, korumayı gerçekleştirmekte en önemli unsurun halk katılımının sağlanması olarak algılandığını görmekteyiz.

Ülkemizdeki duruma baktığımızda ise çok farklı bir görüntüyle karşılaşmaktayız. Korumayla ilgili mevzuatın ülke gerçeklerine ve korumayı özendirici olmaya uzak olması, ayrıca korumada yetki, görev ve sorumluluk dağılımında merkez ve yerel yönetimler arasında dengenin kurulamaması, ayrıca kuruluşlararası eşgüdümsüzlük, plan ve projelendirme ve uygulama, denetleme aşamalarında teknik ve finansman sorunlarının çözümlenememesi, tarihsel çevre korumada hem karmaşa yaratmakta, hem de korumayı engellemekte, olanaksızlaştırmaktadır.

2863 ve 3386 sayılı yasaların ve tamamlayıcı yönetmelik, yönerge, vs. nin yetersiz ve ilişkilerle dolu olduğu bugüne kadar çok fazla tartışıldığından buna değinmeyeceğiz. Devletin yetersiz koruma politikaları neleri içermektedir ve sonuçları nelerdir bunlara değineceğiz.

2. YETERSİZ KORUMA POLİTİKALARI

Ülkemizde, kalkınmış ülkeler düzeyinde kent planlaması ve uygulaması olamadığı gibi, tarihsel çevrenin korunması konusunda da anıtsal yapı, geleneksel tek yapı ve çevre ölçeklerinde koruma uygulaması yapılamamaktadır. Tarihsel çevrelerin korunmasına yönelik planlama çalışmaları ise çok gecikmiş, uzun süren ve uygulama boyutu yetersiz çalışmalardır. Tarihsel çevrelerin korunmasındaki başarısızlığın kökeninde, ülkenin şu anda geçmekte olduğu gelişme sürecinden kaynaklanan sosyal ve ekonomik nedenler yer almaktadır. Bu sosyal ve ekonomik gerçeklerden kaynaklanan ve buna çözüm ge-

tirmeyi amaçlayan belirgin bir tarihsel çevre koruma politikası bulunmamaktadır.

Kamunun tarihsel çevre korunması ile ilgili konulara yaklaşımının, hem planlama, hem de uygulamada yetersiz, belirgin bir politikadan yoksun ve zaman içinde değişken olduğu gözlenmektedir.

Saptama ve belgeleme çalışmaları ile korumaya yönelik planlama çalışmalarından, uygulamaya kadar uzanan süreç incelendiğinde, politikasızlık, kararsızlık ve belirsizlik gibi tutum ve tavırların yoğun olduğu gözlenmektedir. Uygulama : günlük kararlara, kişilerin etkilerine, politik baskı ve tercihlere göre yönlendirilmekte, baskı gruplarının, mülk sahiplerinin ve kamuda görev yapanların kararlar üzerinde ağırlığı gözlenmektedir.

3. YETERSİZ POLİTİKALARIN DEĞİŞKENLİĞİ

Tarihsel çevre korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin yetersiz politikalar, merkezi ve yerel yönetimlere, kişilere göre sürekli olarak değişkenlik göstermektedir. Yerel yöneticilerin ya da Koruma Kurulu üyelerinin değişmesi ile korumaya ilişkin yaklaşımlar da değişmektedir. Alınan kararlarda, planlama ve uygulamalarda, en azından tarihsel çevre korunmasına ilişkin belirli doğruların saptanmış olması ve güncel çağdaş düzenlemeler dışında bunların değişikliğe uğratılmaması gereklidir. Bu bağlamda bu politikaların değişkenliği 3 ana bölümde incelenebilir :

1. Kurumsal Düzey:

Korumaya ilişkin karar alma yetkisi ve görevi özerk kurullara verilirken, uygulama ve denetleme kimi zaman merkez yönetimin kendisi, kimi zaman merkezin taşra örgütleri veya yerel yönetimlere verilmiştir. Doğal olarak kuruluşlar yetki-görev-sorumluluk bütünlüğü içinde çalışmadıklarından karmaşa çıkmakta, bunun sonucunda aşırı kırtasiyecilik, örgütlerarası çatışma ve uyumsuzluk, hizmette etkinlik ve etkililik ve bütünlük sağlanamamakta, zaten çok kıt olan korumaya ayrılmış kaynaklar israf edilmektedir. (Kültür Bakanlığı'nın 1995 yılı bütçesi Genel Bütçenin %0.5 civarındadır.)

1.a. Yasal Çerçeve Değişkenlik :

Yasaların ve kurul kararlarının sürekli olarak değiştirilmesi, yasalardan doğan görev ve yetki kargaşası yaratacak karışıklıklar da politika eksikliğinin bir göstergesidir.

1.b. Koruma Kurul Kararlarında

Değişkenlik :

Sit sınırlarında, tek yapıya ilişkin tescil kararlarında, planlama ve uygulama kararlarında

Tarihsel çevrelerin korunmasındaki başarısızlığın kökeninde, ülkenin şu anda geçmekte olduğu gelişme sürecinden kaynaklanan sosyal ve ekonomik nedenler yer almaktadır. Bu sosyal ve ekonomik gerçeklerden kaynaklanan ve buna çözüm getirmeyi amaçlayan belirgin bir tarihsel çevre koruma politikası bulunmamaktadır.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

Bölgeler ve kentler ölçeğinde tarihi ve doğal kaynak kullanımını içeren ve kentleşme ile bütünleşen koruma politikaları, örgütsel, parasal ve yasal önlemlerle bütünleştirilmelidir

görülen değişkenlik, tarihsel çevrenin korunması amacına ters düşen karar ve uygulamalara neden olmaktadır.

Koruma Kurullarının tarihsel çevrenin korunmasına yönelik belirgin politikaları olmadığı gibi, bu kurulların üyelerinin sık sık değişmesine bağlı olarak karar mekanizmaları ve kararların nitelikleri de değişmektedir. Ayrıca, koruma kurullarının aldığı kararların uygulanması izlenmemektedir.

2. Finansal Düzey:

2863 ve 3386 sayılı yasalarla getirilen devletin koruma altına alınan mülkleri kamulaştırılabileceği (11. madde) yetkisi kaynak yokluğu nedeniyle işlememektedir. Ayrıca, "Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" ve "Takas Yönetmelikleri" de işlememekte, sonuçta koruma altındaki tarihsel çevredeki yapıların sahipleri cezalandırılmış olmaktadır. Kamunun, mülk sahiplerinin kayıplarını karşılayamaması, Kurulların uygun parsellerde 2. yapı izni vermesine, veya yapıların gruplandırılması sonucu rantlar kazanılmasına yol açmakta, sonuçta tarihi çevre bütüncül olarak korunamamaktadır. (Bakınız Tablo)

3. Teknik Düzey (Planlama Kararlarında Değişkenlik) :

Koruma amaçlı planlama tekniklerine, yöntemlerine ve uygulama araçlarına ilişkin yetersizliklerin yanı sıra, planlama kararlarının sık sık değişmesi de önemli bir politikasızlık göstergesidir.

Planlarda yapılan değişiklikler, uygulamada

genellikle tarihsel çevrenin korunması aleyhine sonuçlar yaratmaktadır. Yasal çerçevede, Koruma Kurulu kararlarında ve planlama kararlarında gözlenen ve belirgin bir "Tarihsel Çevre Koruma Politikası"nın bulunmamasından kaynaklanan belirsizlik, kargaşa ve değişkenlik, sonuçta, tarihsel çevrelerin korunamamasına yol açmaktadır.

Bu kent kesimlerinde, spekülasyona yönelik uygulamalar ağırlık kazanmakta, tarihi çevreler yok olurken, kamu yararı zedelenmektedir. Yeterli politikaların bulunmamasına, hızlı nüfus artışı ve aşırı kentleşme de eklenince, sürdürülebilir kalkınma için bir doğal kaynak olarak nitelendirilen tarihsel çevreler giderek yok olmaktadır.

Günümüzde, ülkemizde kuramsal olarak korumanın plansız olmayacağı fikri kabul edilmiştir. Bu nedenle plana konu her tarihi yöre için tesbit ve tescil çalışmalarının tamamlanmasının ardından, bir koruma amaçlı imar planı hazırlanması yasa hükmü haline getirilmiştir. Koruma planlaması bir çok kuruluş tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmakta, sonuçta farklı dillerde, değişik yaklaşımlarla koruma sağlanmaya çalışılmaktadır. Koruma planlarının içerdiği bazı fiziksel hükümler (örneğin kat adedinin azaltılması, planla korunması gereken yapıların rutin bakımları, teknik altyapıya ilişkin kararlar) ve ekonomik kararlar (örneğin kooperatifleşme; yerel yönetim maliyetini karşılaması gereken proje paketleri, kamulaştırma) uygun planlama araçlarının ve ekonomik düzenlemelerin olmaması nedeniyle gerçekleştirilememekte uygulamaya yansımaları ye-

KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ ONARIMINA KATKI FONUNDAN 1985-1994 YILLARI ARASINDA YARARLANAN KÜLTÜR VARLIKLARININ İLLER BAZINDA DAĞILIMI

İLİN ADI	TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI ADEDİ	İLİN ADI	TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI ADEDİ
Istanbul	10	Kütahya	2
Antalya	5	Niğde	1
Trabzon	2	Akşehir	1
Bursa	7	Isparta	1
İzmir	3	Çankırı	1
Kastamonu	4	Zonguldak	3
Kayseri	1	Mersin	2
Diyarbakır	4	Bitlis	1
Balıkesir	3	Adapazarı	1
Nevşehir	1	Muş	1

tersiz kalmaktadır. Bu durumda, ciddi bir uygulama ve denetimle söz konusu tarihi yöreyi tüm değerleri ile koruyup yaşatacak plan onca çabaya ve hazırlığa karşın uygulamaya geçememektedir. Tarihsel kent dokuları, korunması gerekli niteliklerini yitirmekte, tescilli ya da tescilsiz birçok yapı yıkılıp yerine yenisi yapılarak kimliksiz ve niteliksiz ortamlara dönüşmektedir. Sorun; tarihsel merkezlerin asıl sahibi ve denetçisi olması gerekli yerel yönetimlerin konuya yaklaşımlarındaki bilgisizlik, isteksizlik, hatta karşıtlık, halkın bu konudaki bilinçsizliği, eğitimsizliği ve ekonomik yetersizliklerden kaynaklanmaktadır.

4. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL GELİŞME SÜRECİNDE "KENTSEL KORUMA" NIN İŞLEVİ NİN YENİDEN TANIMLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

Tarihsel çevrenin korunması için, ülkemizin gerçeklerine uygun, sosyal ve ekonomik yapı ile uyumlu politikalar geliştirilmelidir. "Kentsel Koruma"nın işlevi yeniden tanımlanmalı, buna göre uygulama politikaları gerçekçi ve uygulanabilir olmalıdır. Bu politikalar uluslararası güncel koruma, sürdürülebilir kalkınma fikirleri ile uyum içinde olmalıdır. Ulusal fiziksel planlama politikaları içerisinde, tarihsel çevre korumasının nitelikleri belirlenerek, kalkınma planlarına fiziki boyut kazandırılmalıdır.

Bölgesel ölçekte ya da il ölçeğinde yapılmakta olan Turizm Envanterleri, Turizm Master Planları, Çevre Düzeni Planları, Nazım Planları gibi çalışmalar, yerel ölçeklerde yapılacak olan koruma ve geliştirme çalışmalarına yol gösterecek makro kararlara dayanmalıdır. Tarihi çevrenin aktif ve etkin kullanımı ile sürdürülebilir bir gelişme sağlayacak potansiyelin; turizm, konut, sosyo-kültürel yapı stoğunun değerlendirilmesi amaçlanmalıdır.

Bölgeler ve kentler ölçeğinde tarihi ve doğal kaynak kullanımını içeren ve kentleşme ile bütünleşen koruma politikaları, örgütsel, parasal ve yasal önlemlerle bütünleştirilmelidir.

Nüfus ve gelişme baskısı altında, spekülasyona açılan ve yanlış planlama kararları ile bozulan ve yer yer yok olan tarihsel kent dokularının, desantralizasyon politikaları ile korunmasına çalışılmalıdır.

Doğal, tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik vb. her türlü kaynağın korunması ve geliştirilmesi "Sürdürülebilir Planlama Yaklaşımları" ile sağlanabilir.

Kentleşme politikaları yeniden gözden geçirilmeli; kaynakların korunmasına ve değerlendirilmesine ve israfın önlenmesine yönelik her türlü kentsel politika yaşama geçirilmelidir.

Mevcut konut alanlarının (tarihsel/imarlı) korunması ve iyileştirilmesi, kalkınmayı destekleyici bir etmen olarak ele alınmalıdır.

Konut politikalarının Cumhuriyetin başlangıcından bugüne kadar olan gelişmesinde; tarihi kent dokularının korunması ve değerlendirilerek konut stoğu olarak kullanımına ilişkin bir çalışma gözlenmemektedir. Hızlı kentleşmenin getirdiği konut ihtiyacı sorununa çözümler aranmış ve önemli sayıda konut üretilmiş olmasına rağmen konut sorunu tam olarak çözülememiştir. Gecekondu, yap-satçılık ve toplu konut süreçleri konut sorununun çözümünde yetersiz kalmış ve kaynakları tüketen bir sistem olarak günümüze kadar süregelmiştir. Türkiye hem kentleşme hem de sanayileşme sürecini aynı anda yaşadığı için konut gereksinimi için yapılan yatırımlar yeterli düzeyde olmamıştır.

1950'lerden bu yana hızlanan kentleşmenin, kat mülkiyeti olgusunun bir sonucu olarak yık-yap-satçı konut ve yapı üretim süreci bu olguyu hızlandırmıştır.

1970 sonrası 1710 sayılı "Eski Eserler Yasası", 1980 sonrasında ise 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası" ve 3386 No'lu yasalar ile korunmaya çalışılan tarihi kent dokuları giderek yıpranmakta ve yer yer yok olmaktadır. Ülkemizin kentlerinde, yerleşik konut dokusunu oluşturan yapı ve çevrelerden, geleneksel yapı teknolojisiyle üretilen ya da daha sonraki dönemlere ait olanlar, tarihsel kimlik taşıyan ya da taşımasınlar- hızlı kentleşme ve değişme süreci öncesinde oluşan yapı ve çevreler daha sonra bu yerleşik dokularda yıkılıp yenilenme yoluyla ortaya çıkan yeni oluşumlardan daha sağlıklı eve yeterli kentsel çevrelerdir.

Bunun nedeni, yerleşik kentsel konut yapı ve çevrelerinin başlangıçta saygılı ölçüleri ile belirli kurallara uyularak, gerçek gereksinimlere göre biçimlenmiş olmalarıdır.

Aşağıda ana hatları verilen önerilerin, Şehir Plancıları Odası tarafından Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kollokyomuna sunulması ve üzerinde tartışılması uygun görülmüştür:

- Koruma, imar, çevre vb. mevzuatın birbirleriyle karşılaştırılarak uyumlu hale getirilmesi,
- Tarihsel dokuların korunması ve ıslahı konusunda, bu alanların bir konut stoğu olarak değerlendirilmesi amacıyla konut konusunda

Yerleşmelerde uygulayıcı ve denetleyici olan yerel birimlerin teknik ve ekonomik açılardan güçlendirilmesi, Merkezi Yönetimin önemli kentsel/arkeolojik/ doğal sit alanlarında yerel birimlerinin oluşturulması, var olanlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

*Koruma, bakım,
ıslah vb.
operasyonlar için
gerekli uzman,
teknisyen, usta,
çırak vb.
elemanların
yetiştirilmesi ve
örgütlenerek
çalıştırılması
amacıyla teknik ve
uygulamalı eğitim
kuruluşlarında
gerekli
düzenlemelerin
yapılması
gereklidir.*

- uygulayıcı kurum ve kuruluşlar arasında (Toplu Konut, Bayındırlık İskan Bakanlığı, Emlak Bankası vb) eşgüdümün sağlanması,
- Türkiye çapında geleneksel dokularda ve yapılarda yapılan tespit ve tescil işlemlerinin yeni boyutlar kazanması, sadece değerlendirmeyi gözetin (tesbitin) belgeleme yönteminin değişmesi, ya da buna eklerin gelmesi. Yeni bir envanter yapılarak yoğunluk, risk faktörleri, müdahale biçimleri vb nin gösterilmesi,
- Yerleşmelerde uygulayıcı ve denetleyici olan yerel birimlerin teknik ve ekonomik açılarından güçlendirilmesi, Merkezi Yönetimin önemli kentsel/ärkeolojik/doğal sit alanlarında yerel birimlerinin oluşturulması, var olanlarının güçlendirilmesi,
- Yeni konut üretimi için oluşturulan kaynakların önemli bir bölümünün mevcut konutların sağlıklı duruma getirilmesi amacıyla kullanımının sağlanması, bu amaçla hazırlanan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı yönetmeliğinin bir an önce hayata geçirilmesi,
- İmar planlarında yeni yerleşme alanları tasarlanmadan önce mevcut konut stoğunun (tarihsel/diğer) kullanılabilme potansiyelinin araştırılması, daha sonra yeni yerleşme alanlarının tanımlanması ve oluşturulması. Bu konuda imar planlarında karar ve hükümlerin getirilmesi, konuya yönelik terminolojinin oluşturulması,
- Mevcut konut dokusunda dönüşüm potansiyeline sahip konutların korunması ve değerlendirilmesinde, konut dışı kullanımların da gözönünde tutulmasının gerekli olduğu (turizm, kültür, ticaret vb). Ancak, mevcut dokunun sosyal-kültürel yapısının bozulmadan ve yozlaşmadan korunma-kullanma dengesinin kurulması,
- Yapıların sağlıklı olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için sürekli bakımını sağlayan mekanizmaların oluşturulması, bu konuda halk kitlelerinin bilinçlendirilmesi ve buna yönelik açıklayıcı aydınlatıcı yayınların yapılması,
- Mevcut geleneksel konutların üreyebilir nitelik ve boyutlarının yinelenmesi (onarımında), çağdaş teknolojinin "endüstrileşmiş bina üretimi" özelliklerine uymaktadır. Böylece tüm alan için geçerli müdahale biçimleri ve iç düzenleme standartlaşabilir. Sonuç olarak, maliyetler düşer, toplu uygulamalar yapılabilir, yerel halk tarafından uygulanabilir modeller gelişir.
- Geleneksel yapım tekniklerinin can-

- landırılması, geliştirilmesi ve çağdaşlaştırılması,
- Mevcut yapı stoğunun korunmasına, bakım ve onarımına yönelik teknik ve ekonomik yardım araçları ile örgütlerinin geliştirilmesi, Bu amaçla, Toplu Konut Fonu benzeri bir "Onarım/bakım Fonu" oluşturularak, yerel yönetimlerin öncülük ve denetiminde koruma, ıslah, onarım nitelikli projeler desteklenmelidir. Isı yalıtımı sistemlerinin kullanılması, güneş enerjisi kullanımı, daha sağlam ve yenilenebilir yapı malzemelerinin kullanımını destekleyen yasal önlemlerin acilen alınması, Planlarda yerleşik alan ve gelişme dengesi, mevcut konut stoğunun korunması ve geliştirilmesine yönelik kurulmalıdır,
- Bu stoğun saptanması, belirli bir envanter çalışması yapılarak sağlanmalıdır,
- Belirli ölçeklerde (1/500, 1/200 vb) koruma, ıslah ve geliştirmeye yönelik analiz, sentez, değerlendirme ve planlama çalışmalarının yapılması gereklidir,
- Bu çalışma sonucunda, yapıların ekonomik ömürlerinin saptanarak, her bir yapıya müdahale biçimlerinin belirlenmesi, bakım, onarım ve yeni yapılaşmaya ilişkin yöntemlerin ve koşulların belirlenmesi ve yerel yönetimlerce yapı onarım, bakım ve yenilenmeye ilişkin kriterlerin geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Bu çalışma, aynı zamanda çevreye ilişkin sosyal ve teknik alt-yapıyı iyileştirici (upgrading) ve kentsel yaşam çevresi kalitesini arttırmaya yönelik verilerin saptanması ve uygulamaya ilişkin yöntem ve modellerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Koruma, bakım, ıslah vb. operasyonlar için gerekli uzman, teknisyen, usta, çırak vb. elemanların yetiştirilmesi ve örgütlenerek çalıştırılması amacıyla teknik ve uygulamalı eğitim kuruluşlarında gerekli düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bakım, onarım, tadilat, konfor koşulları vb. konularında uzmanlaşmanın sağlanması ve yetki belgeli ustaların yetiştirilmesi, zaman, malzeme ve para tasarrufu sağlayacaktır. Bu konuda, ıslahı ve bakımı öngörülen konut alanlarında yaşayanların çevre ve yapılarının bakımı, ıslahı, korunması, çağdaşlaştırılması vb. konularda bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve projelerin uygulama süreçlerine aktif olarak para ve emekle katılmalarının sağlanması gerekmektedir.

Ekolojiye Yöneltilmiş Bütünleştirilmiş Planlama Metodolojisi: Polonya Örneği

Sevin AKSOYLU

Yrd. Doç. Dr. Sevin Aksoylu 1979 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. Halen Anadolu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, son yıllarda hızlı nüfus artışı ve aşırı kentleşme sonucu doğa üzerindeki baskıların yoğunlaşması nedeniyle ekoloji ağırlıklı planlama yaklaşımlarına ağırlık verilmesi ve kentleşme sürecinin, insan çevresinin organizasyonuna öncelik verecek ve yönlendirecek şekilde düzenlenmesi gerekliliğine bağlı olarak geliştirilen ve Polonya'lı plancılar tarafından incelenerek hazırlanmış olan "Bütünleştirilmiş Planlamanın Ekolojiye Yöneltilmiş Yeni Metodolojisi"nin temel ilkelerini ve Polonya deneyimlerini açıklamaktır.

Giriş

Dünyamızı evrende mevcut olan sonsuz sayıdaki gök cisiminden ayıran olgu, bu gezegen üzerinde olağanüstü derecede düzenli sistemler çerçevesinde gerçekleşen bir yaşamın mümkün olmasıdır. Çevremizdeki tüm canlılar, bunların arasındaki ve madde ve enerjiden oluşan cansız ortamla olan ilişkiler ekoloji adı verilen bilim dalınca incelenmekte, insan da bu ekolojik çerçeve içinde yaşamını sürdürmektedir. Çevresel eko-sistemlerin zaman ve uzaydaki tüm değişkenliklerine karşın, bu tür sistemlerin çok önemli bir özelliği, sürekli olarak dinamik bir denge noktasına gelme eğilimleridir. (Uslu, O. , s. 125) Ancak, yaşadığımız yüzyıl, insanın doğa üzerindeki baskılarının giderek yoğunlaşmaya ve

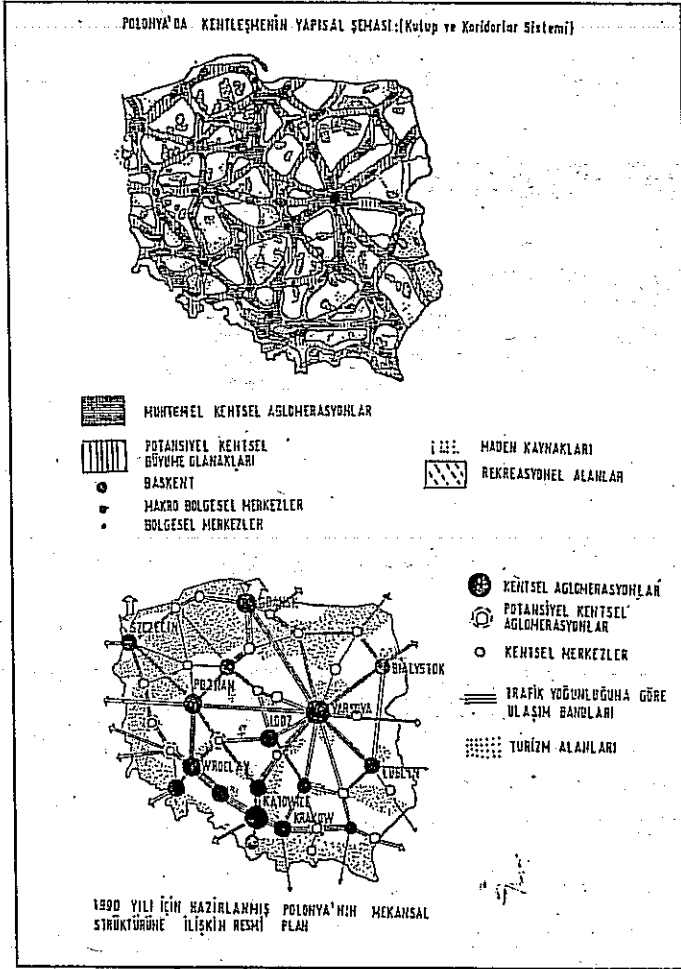
ekosistemde dengesizliklerin ortaya çıkmaya başladığı bir yüzyıldır. (Özdemir, S., s.1) Bu nedenle, hızlı nüfus artışı ve aşırı kentleşme sonucu doğa üzerindeki baskıların yoğunlaşması, yaşayanların refahı ve gelecek kuşakların kullandığı için doğal değerleri koruma gereksinimi ve biyolojik dengenin tehlikeye atılması v.b. endişeler sonucunda çevre sorunları çağdaş toplumların gündeminde yeralan en önemli konulardan bir tanesi durumuna gelmiştir. Doğal ve yapay elemanlar arasındaki mekansal ilişkileri gösteren bir bütün olarak kentleşmenin yapısı, mikro-klimayı etkilemekte ve kentsel çevrenin geleceği, insan tarafından yaratılan elemanlar ile doğa arasında biyolojik olarak bir denge elde etmeyi en iyi şekilde sağlayan mekansal yapıların uygulanmasına bağlı kalmaktadır.

Makro Ve Mikro Ölçekte

Çevre Planlama

İnsan çevresini değiştirecek yeni yatırımların mekanda en iyi biçimde yerleşmesini sağlayan fiziki planlamanın amacı; gelişen veya ıslah edilen alanın tüm fonksiyonel elemanları arasında en iyi ilişkileri belirlemektir. Bir başka deyişle, yeni yatırımlar için en iyi yer seçimi sağlamak, yeni ulaşım ağları, yeni konut alanları ve yeni sanayi eylemlerini doğru bir şekilde yerleştirmek, kentlerin ve çevrelerinin gelişimini düzenlemek ve organize etmektir. İster mikro ölçekte, isterse makro ölçekte (kent

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

planlama, bölge planlama, ülke planlama) bir yaklaşımla davranılsın, planlama, mevcut ve gelecekteki insan eylemleri için bir çerçeve oluşturan çevreyi, oldukça fazla etkilemektedir. Bu nedenle, kentleşme süreci, insan çevresinin organizasyonuna öncelik verecek bir şekilde düzenlenmeli ve yönlendirilmelidir. Uygun bir çevrenin yaratılması ve korunmasını içeren kent büyümesinin düzenlenmesi; ekolojik ve sosyal önceliklerin de ele alınması gerektirmektedir. Buna bağlı olarak kent çevresi en uygun kentleşme şemasını kullanarak makro ölçekte (ülkesel, bölgesel) tasarlanmalıdır. (Zaremba, P., Systematization.....s. 36) Zira, doğanın tahribi, düşünerek yapılmış bir planlama eylemi nedeniyle değil, fakat birçok durumda öngörüsüz ve geniş kapsamlı olmayan ekonomik düşünceye öncelik verilmesi veya bir başka deyişle önceliğin ekonomik baskıyla kıyas kabul etmediği düşünülen sosyal ve ekolojik faktörlerin aleyhine, kısa sürede elde edilecek ka-

zançlara verilmesidir. Oysa ki geniş kapsamlılığın anlamı, sosyal, teknik, ekonomik ve ekolojik yönlerin, aynı düzeydeki önceliklerle ele alınmasıdır. (Peski, W., s.2) Bu 4 yönü bütünleştiren fiziki planlama yaklaşımı bir amaç değil fakat insana uygun olması gereken yeni çevre strüktürlerini yaratmak için bir araçtır. Yalnızca ekolojik olarak yapılan analitik çalışmalar, pozitif bir çevre yaratmada mevcut değerleri ve çevreyi korumak, değiştirmek veya iyileştirmede, çevresel değerlerin tahribini önlemede yeterli değildir. Ekolojik araştırmalar ve çalışmalar olmaksızın yeterli bir çevre politikasına başlamak mümkün değildir, fakat bu çalışmalar, mevcut durumu değiştirmek için yeterli değildir. Bu amaca ulaşmak, bütünleştirilmiş fiziki planlama çerçevesinde sunulan ekolojik gelişmeye ilişkin bir strateji ile mümkün olabilir. Bu strateji de; mikro ölçekte kentsel ve doğal çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, makro ölçekte hazırlanan ekolojik politika tarafından yeterince desteklenmeli ve bu bir politikaya dayandırılmalıdır. Eğer kentsel ve endüstriyel yapı, doğal çevrenin, mikro klimanın ve insan davranışının tehlikeli bir şekilde bozulmasına yardım ederse, bir dizi ekolojik gelişme, bu amaçlı yerine getiremeyebilir. Bu nedenle, kentleşmenin yeni, pozitif formlarının yaratılması ve ekolojik planlamaya ihtiyaç vardır. Yalnızca bütün araçlar yardımıyla doğal çevrenin korunması değil, fakat kentsel ekosistemler içinde yeni çevresel değerler yaratmak için ekolojik yaklaşım kentsel gelişmeyi yönlendirmelidir. Ekolojik çalışmalar, ekolojik gereksinimlere öncelik vermek amacıyla bütünleştirilmiş fiziki planlamanın hangi yönde olması gerektiğini göstermelidir. Bu durum gözönünde bulundurularak, ekolojiye yöneltilmiş bütünleştirilmiş fiziki planlama sürecinin şu aşamalardan oluşacağı söylenebilir.

- Problemin belirlenmesi,

- Kentsel eko-sistem analizlerine dayalı, çalışma alanının ekolojik gereksinimlerine ilişkin çalışmalar,

- Gelişme eğilimlerini değerlendiren, ekonomik, demografik, teknik ve sosyal durum çalışmaları, olanak ve sınırlamaların tanımlanması,

- Ekonomik, teknik, sosyal taleplere uyarllanmış ekolojik çalışmaların sonuçlarına dayalı

Bütünleştirilmiş Fiziki Planlama,

- İyi uyarlanmış bir politikayı gerektiren, bütünleştirilmiş planlamanın sonuçlarının pratik olarak uygulanması. (Zaremba, P., Metodology...s.7-11)

Ekolojiye Yöneltilmiş

Bütünleştirilmiş Planlama Metodolojisi

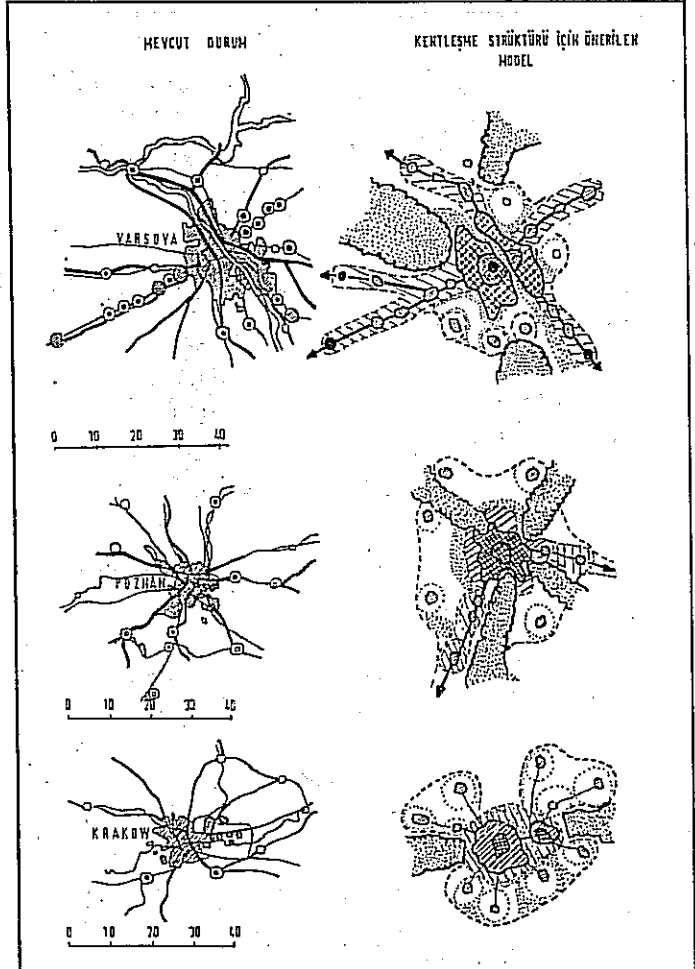
Ekolojiye yöneltilmiş bütünleştirilmiş planlamanın temel özelliği, sosyal, ekonomik ve fiziki planlama; lokal ve bölge planlama; teritoryal ve sektörel planlama arasında bir bütünleşmeyi içermesi ve insan gereksinimleri ile dar kapsamlı ekonomi arasındaki anlaşmazlıkları tasfiye etme olanağı vermesidir. (Zaremba, P., Methodology...s.37)

1. Terriyal bütünleşme, planlamanın ülkesel, bölgesel, kentsel ve kırsal biçimleri arasında yakın bir kontakt kurmalıdır. Kent planlama, yalnızca sınırlanmış kent sınırları için değil, o kentin fonksiyonel olarak çekim alanı içinde bulunan tüm bölgeyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmeli, bölge plancısı, bölge içinde yer alan kentlerin gelecekteki potansiyel olanaklarını, kent plancısı da, kentin bölgedeki yerleşmeler ağı içindeki rolünü bilmelidir. Bu ise, kent ve bölge planlamanın ayrı olarak ele alınmayıp, bütünleştirilmiş planlamanın bu iki formunun aynı anda başlaması, bilgilerin değiştirilmesi, önerilerin karşılıklı olarak sunulması ile sağlanacaktır. Zira, bölge planlamanın, kent planları tasarlanmadan önce hazırlanması halinde kentle ilgili gelecekteki en önemli detayların bilinmemesi, lokal planların bölge planlarından önce hazırlanması ve onaylanması durumunda ise bölgesel kararların kentleri etkilemesi nedeniyle planın uygulanma şansının azalması tehlikesi bulunmaktadır. Bölge planlama, bölge içindeki tüm kentler için hazırlanan çeşitli büyüme alternatiflerini dikkate almalıdır. Büyüme alternatifleri, tahmin edici planlama yöntemlerini kullanan potansiyel gelişme olasılıklarını sunacaktır. Büyüme alternatiflerini sunmak için dikkate alınan çeşitli kriterlerin en önemlilerinden bir tanesi, aynı yerleşmeye uyarlanan farklı kentleşme yapılarını karşılaştırmaya yardım eden çevre faktörü olmalıdır.

2. Sektörel planlama, bütünleştirilmiş teritoryal planlama ile ilişkilendirilmelidir. Teritoryal ölçekte devam ettirilen geniş kapsamlı

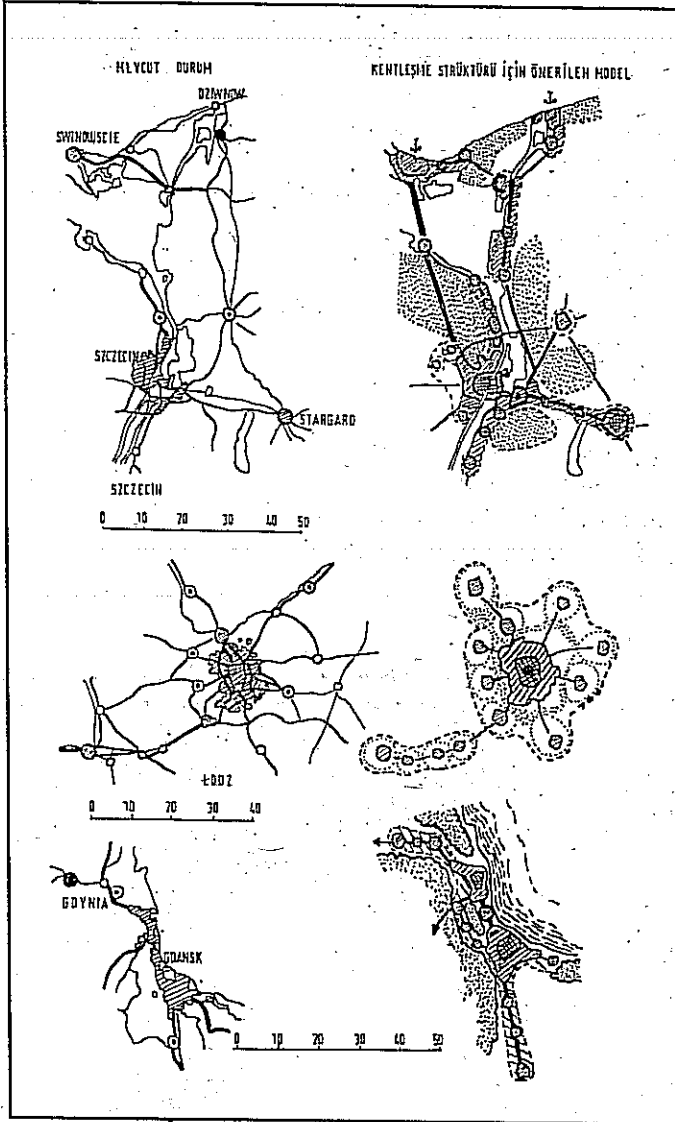
bir analiz, sektörel önerilerin yerel koşullara nasıl uyarlandığını göstermelidir.

3. Fonksiyonel bütünleşme, aynı alanın mevcut ekonomik, sosyal ve mekansal olarak karşılıklı ilişkileri temeline dayanmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar insan çevresinin kurtarılması gibi ortak bir amaca ulaşmaya yardım etmelidir. Ekonomik kararlar, mekansal amaca ulaşmaya yardım etmelidir. Ekonomik kararlar, mekansal gelişmenin bütün potansiyel olanaklarının çok ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi temeline, çevresel açıdan en uygun kentleşme yapılarını dikkate alan, uzun vadeli bir fiziki planlama ise ekonomik kararlara dayanmalıdır. Bu, yasal araçlarla desteklenmesi

gereken geliştirilmiş bütünleştirilmiş planlamanın amacıdır. Bu amaca, eğer ekolojik ve sosyal gereksinimlere öncelik vererek, varolan ulusal yetkiler, yeni teknoloji ve mevcut koşullara uluslararası ölçekte uyarlanabilir ve birleştirilebilirse ulaşılabilir. Bu nedenle, bü-

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

tünleştirilmiş planlama aynı zamanda planlamanın uluslararası düzeyde izlenmesi temelinde dayanmalıdır. Fiziki planlamanın uzun vadeli bu yeni boyutunun özellikleri ise;

- Yürütme için kesin bir zaman sınırlaması getirmeksizin, ulaşılan amacın belirlenmesi,

- Herbirinin tüm yansıma ve sonuçlarını dikkate alan, çeşitli gelişme alternatiflerinin hazırlanması, değerlendirme ve kıyaslanması. Bu potansiyel gelişme tekliflerinin, diğer teknolojik ve ekonomik alternatiflerle karşılaştırılabilen ekolojik bir versiyonunun zorunlu olarak sunulması,

- Bu ikaz ve bilgilere dayalı olarak en uygun çözümün seçiminin yapılması, seçilen gelişme stratejisinin, sabit bir zaman sürecinde, bir programla tamamlanan, daha detaylı bir master plan ve seçilen kent birimlerinin daha

ayrıntılı planlar şeklinde sunulması olarak sıralanabilir. (Zaremba, P., Seacost... s. 13) Daha önce belirtilen planlama sürecinde vurgulandığı üzere; uygulamada yalnızca yeterli yasal mevzuat, eylem değil, bir dizi bireysel etkiler ve eylemlerle son amaca ulaşmak için sürekli bir politikanın öncelikli olarak gerekli olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Uygulama sürecinin organizasyonu, ülkenin politik, ekonomik ve sosyal sistemine bağlı olmalı, her ülke, yerel koşullarına göre uygulama için kendi rejimini yaratmalıdır.

Polonya'da Bütünleştirilmiş Planlama Deneyimleri

Polonya'da 1975 yılına kadar sanayi ile ilgili kararlar öncelik kazanmış, ekolojik düşünceye önem verilmemesi sonucunda ortaya çıkan zorluklar nedeniyle bu yıldan başlayarak bütünleştirilmiş planlama metodolojisi uygulanmaya başlanmıştır. İlk olarak ülkedeki kentleşme strüktürlerinin tamamının dikkate alınması kararı uzun tartışmalardan sonra alınmış ve sonuçta "Gelişmenin kutup ve koridorları" olarak adlandırılan kentleşme strüktür modeli kabul edilmiştir. Bu model, iyi donatılmış ulaşım akslarıyla birbirine bağlanmış önemli kentlerin, kentsel gelişme kutuplarını oluşturduğu varsayımına dayanmakta, küçük ve orta büyüklükteki kentler "Gelişme Koridorları" içinde, bu akslar boyunca gelişmektedir. Kentleşme ağı, gelişmenin tarım ve rekreasyon alanlarına doğru gelişmesini sınırlandırmaktadır. Bu modelin ülke ölçüsünde kabulü, kentlerin aşırı büyümesini önlemek ve kentleşmenin eşit bir şekilde tüm ülke düzeyine dağılımını sağlama amacı taşımaktadır. Bu modele dayanan Polonya'nın ülke fiziki planı, kentsel faaliyetleri 10 büyük, 20 orta büyüklükteki kentsel gelişme kutuplarına dağıtmayı önermekte ve bu varsayım ülkenin tüm alanını kaplayan bölge planları dizisiyle kontrol edilmektedir. Bölge planları, perspektif nazım planlarla birlikte hazırlanmakta, böylelikle planlamanın her aşamasını kontrol eden ve diğer bir kademenin çalışmasını düzelter, aynı anda ele alınan bir planlama biçimi elde edilmektedir. Yerel kent planlaması, bölge planlama ve ülke planlama arasındaki karşılıklı ilişim ve eşgüdüm, planlama ve uygulamanın temelini oluşturmakta, programın uygulanması

ise bu eylemin en önemli özelliğini teşkil etmektedir. Bu da merkezde bulunan merkezi idare yanında, sorumlu oldukları alanın gerçek yürütücüleri durumunda bulunan, desantralize yerel yönetimleri gerektirmektedir. Uzun vadeli planlama, zaman sınırlamasına bağlanmakta, erişilecek amaçları ve onlara götüreceği yolu göstermektedir. En uygun kentleşme stratejisinin belirlenmesinden sonra, bu alternatif 10 veya 15 yıllık süre için yapılan perspektif planın detay çalışmalarına temel oluşturmakta, perspektif planla birlikte, uygulama süresi 4 veya 5 yıl olan ekonomik ve akçalı programlar ve uygulama için de temel olacak detay planlar hazırlanmaktadır. (Zarembe, P., Bir Fiziki....., s.86)

Sonuç

İnsan çevresinin geleceğini korumak ve teknoloji-doğa arasında en iyi ekolojik dengeyi sağlamak için kentsel büyüme, gerçekten geniş kapsamlı bir metoloji kullanarak gelişmiş bir şekilde planlanmalı, yeni çevresel değerler yaratmak için ekolojik yaklaşım kentsel gelişmeyi yönlendirmelidir. Bu ise her ülkenin kendi politik, ekonomik ve sosyal sistemine uyarladığı bütünleştirilmiş fiziki planlama yöntemi ile sağlanabilir. Dar görüşlü, öngörüsüz ekonomik tartışmalar yerine, uzun vadeli ve geniş kapsamlı çevresel yaklaşımı elde etmek için bazı koşullar gereklidir. Bunlar;

Ekonomik kriterlerle, sosyal ve çevre değerlerini kıyaslamak için çevresel ve ekonomik değerleri ekonomik bir dille açıklamak,

Sunulan her bir büyüme stratejisinin avantaj ve dezavantajlarını dikkate alarak, diğer teknolojik ve ekonomik önerilerle, gelişme ve modernleşmenin ekolojide duyarlı değişkenlerini kıyaslamak,

Ayrıntılı uygulama planı, bu kıyaslama sonuçlarına ve seçilen optimum çözüme dayandırmak olarak sıralanabilir. Bu yöntem, karar vericilere kararlar almadan önce, tavsiyelerde bulunmalı, onlara rehberlik etmelidir. Bunun için öncelikle, planlama süreci içinde doğrudan yardımı istenen ekolojistlerin,

fiziki planlamanın önemini kabul etmeleri, plançıların; ekolojik gereksinimleri karşılamak için planlamayı nasıl kullanılır hale getireceklerini ve nasıl uyarlayacaklarını öğrenmeleri, karar vericilerin, teritoryal gelişmenin bütün ölçeklerini içeren bütünleştirilmiş fiziki planlamanın bir parçası olarak ekolojik planlamanın önemini anlamaları, kamunun ise, insan çevresi içinde ekolojik değerleri değerlendiren bir görüşe sahip olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1- ÖZDEMİR, S., Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık, Palme Yayınları, Ankara, Mart 1988.

2- PESKI, W., Evaluation of Structures of Urbanization from Ecological Point of View, Paper presented at the Unesco Meeting on Urban Ecosystems (MAB 11), Technical University of Szczecin, Vol. 5. September 1982.

3- USLU, O., Çevre Sorunlarına Temel Ekolojik ve Ekonomik Yaklaşımlar "Çevre ve Ekonomi "Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara, Ağustos 1985.

4- ZAREMBA, P., Methodology of Integrated Environmental Planning of Urbanized Areas, Paper presented at the Unesco meeting on Urban Eco-systems, Poznan, Technical University of Szczecin, Special Series, Vol: 3, Warszawa-Poznan, 1976.

5- ZAREMBA, P., Systematization of Urban Structures and the Environment of Man; Town and Country Planning Research, Special Series, Vol: 3, Warszawa-Poznan, 1976.

6- ZAREMBA, P., Sea Coast Environment and Its Spatial, Economical and Legal Repercussions, Town and Country Planning Research, Vol: 9, Technical University of Szczecin, Szczecin, 1985.

7- Bütünleştirilmiş Bir Fiziki Planlamanın Yeni Esasları, Polonya Deneyimi, Mimarlık Dergisi, 1976.

Dergilerden Seçmeler

Ömür TÜRKSOY

Ekoloji Ve Eko-felsefe Arasındaki Bağlantılar, Etik Ve Çevresel Yönetimin Gerekleri

(*Links Between Ecology and Ecophilosophy,
Ethics and the Requirements of Environmental
Management.*)

P.G. FAIRWEATHER

Australian Journal Ecology. Vol. 18,
1993, pp. 3-19.

Yazarın amacı, bilimselliğin gerekleri çerçevesinde kamuoyunun sorunlarına çözüm yolları araştırılırken, çevresel yönetimin günlük pratiklerinin arkasındaki fikirleri kavramaktır. Yazar hem felsefi tutumlarla, hem de çevresel karar verme süreçleriyle ilgilenmekte; doğa hakkındaki inançları, tavır alışları ve uğraşları yeniden değerlendirmeye çabalamaktadır.

Makaladaki başlıca argümanlar şunlardır:

- Çevresel araştırmanın yasal gereklilikleri, mevzuatın ruhu dikkate alınarak yerine getirilmelidir.

- Çevresel Etki Değerlendirmesi, getirdiği düzenlemeler açısından yeniden değerlendirilmelidir. Değerlendirme yöntemleri ise, 'bilim'in kullanım biçimi birçok tartışmaya neden olduğu için değiştirilmelidir.

- Çevresel sorunlarına ilişkin politik kararlarda psiko-sosyal faktörler etkili olmaktadır. Bu nedenle bilimsel çalışmanın yanı sıra bu faktörler de, titiz bir şekilde çalışılmaktadır.

- Bilimsel uğraşlar, doğayla olan ilişkilerinde yeni bakış açıları geliştirirken felsefe

ve etikten yararlanabilirler.

- Bilim insanlarının problem tanımlarının dayanağı, sosyal sorunlar ve çevreye ilişkin talepler olmalı ve bunlar acilen çalışılmaya başlanmalıdır.

- Bilimsel ekoloji öylesine gelişti ki, artık doğallığın ne olduğu, doğanın nasıl işlediği, ekosistemlerde niçin çeşitlilik beklediğimiz gibi konularda ekofelsefecileri ve çevresel ahlakla uğraşanları etkileyip, yönlendirebilecek düzeye ulaştı.

Yazar bu argümanlar çerçevesinde, bilimsel bilgiyi çevre yönetiminde kullanırken karşılaşılan güçlükleri, eko-merkezli ve insan merkezli etik yaklaşımları, bunların mevzuatla ve doğanın tahribi ile ilişkilerini, doğallık, doğal denge, doğadaki değişim vs. kavramların yeniden ve daha açık olarak tanımlanma gereğini tartışmaktadır.

Nüfus Yoğunluğu Ve Kıyı

Alanlarındaki Doğal Ortamların Korunması

(*Frequentation Humaine et Protection Des
Espaces Naturels Littoraux: Un Exemple de
Diagnostic en Vue d'une Strategie D'amenagement Integree*)

F. BOIRET; L. BRIGAND

Bulletin Ecology, 23 (2-3-4) 1993, pp. 96-99

Bitki örtüsünü korumak veya iyileştirmek amacıyla pek çok çalışma yapılmaktadır. Fakat yüksek kıyı bölgelerini iyileştirmek üzere faz-

laca çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, 1988'den itibaren Fransa'daki Groix Adası'nda yürütülmüştür. Bu bölgedeki çevresel bozulmanın tek nedeninin nüfus yoğunluğu olduğu bilinmektedir.

Yeşil alanların ve kıyı bölgelerinin değişimini değerlendirmek üzere kullanılan yöntem, çapraz peyzaj tekniğidir. Bu teknik, doğadaki bozulmanın derecesi ve sosyolojik göstergelere dayanmaktadır. Bitki örtüsündeki değişimi gösterecek şekilde, kıyı bölgesinin güneyden ve güney-batı cephesinden haritaları alınmaktadır. Buna ek olarak, aynı alandaki turizm yoğunluğu da mekan-zaman boyutunda ölçülmektedir.

Bitki topluluklarının basitleştirilmiş bir haritası üzerinde, büyük ölçüde zarar görmüş alanların, yüksek kıyı bölgesinin kenar kesimlerinde yer aldığı görülebilmektedir. İç kısımların ise daha az zarar gördüğü tesbit edilmiştir. İki harita üstüste çakıştırıldığında, bozulmuş alanlarla yoğun kullanım arasındaki korelasyon açıklıkla gözlenmektedir.

Çalışmadaa trafiğin, ulaşılabilirliği artırması nedeniyle, bozulmanın önemli nedenlerinden biri olduğu ortaya konmaktadır.

Kıyı alanlarındaki doğayı dikkate alarak, korumacı bir politika geliştirmek için, küresel ölçekteki doğal çevreye, ekolojik çalışmalara ve aynı zamanda nüfus yoğunluğuna öncelik tanıyan bütünleşik yaklaşım gereklidir. Böyle bir yaklaşım her yerde geçerlidir ve uygulanma şansı vardır.

Çevre Ve Kalkınmanın Bütünleştirilmesinde Çevresel Planlama, Ekosistem Bilim Ve Ekosistem Yaklaşımları

(Environmental Planning, Ecosystem Science and Ecosystem Approaches for Integrating Environment and Development)

D. SCOTT SLOCOMBE
Environmental Management, Vol. 17,
No: 3, 1993, pp. 289-303

Son yılların popüler kavramları olan sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilirlik, çevre ile kalkınma planlamasının bütünleştirilmesinin arayışı içindedir. Ancak, gelişme planlaması veya çevre planlaması bünyesinde bu bütünleşmenin gerçekleştiğine ilişkin işaretlere pek rastlanmamaktadır. Bu bütünleşme, tarihin, felsefenin ve ikisinin bir-

likte değişen rollerinin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır.

Genel anlamda planlama, çevresel planlama ve ekosistem bilimi kapsamındaki deneyimlerin ve bilgi birikiminin ayrıntılı bir incelemesi yapıldığında, bilimsel ve mesleki pratikler içerisinde çevre ve kalkınma için bütünleşik planlama amacını gerçekleştirmek üzere geçmişte pekçok çaba harcandığı görülmektedir. Fakat defalarca önerilmesine karşın, sistem yaklaşımı, çok disiplinli yaklaşım, kurumsal entegrasyon, katılımcı süreçler, bir amaca yönelik süreçler nadiren başarılabilmektedir. Ekoloji bilimi içinde geliştirilip uygulanan "ekosistem yaklaşımları", beşeri ekoloji, çevresel planlama, antropoloji, psikoloji ve diğer disiplinler çevre ve kalkınmanın başarıyla bütünleştirilmesi için bir ortam sunmaktadırlar.

Bu çalışmada, ekosistem yaklaşımları gözden geçirilmekte, avantajları ve dezavantajları tartışılmakta, geleneksel kent ve bölge planlaması, çevresel planlama ve ekosistem bilimi ile karşılaştırılmaktadır. Esas olarak, çevre ve kalkınma planlamasını bütünleştiren çerçeve için gerekli özelliklerin bir sentezi sunulmaktadır. Bu sentez, gelecekteki çalışmalar için bir rehber, mevcut programları değerlendirmek için de bir ölçüt olma işlevini görecektir.

Kıyı Çevreciliğinin İki Yönü:

Cape May'de Çevre Koruma Ve Kalkınma

(The Two Faces of Coastal Environmentalism: Environmental Protection and Development on Cape May)

ROBERT E. O'CONNOR RICHARD J. BORDX KENY KIRK PFLUGH

Coastal Management, Vol. 22, pp. 183-194.

Yazarlar, literatürdeki tersine eğilime karşın, çevreciliğin tek boyutlu bir kavram olmadığına inanmaktadırlar. Tek boyutluluk, ya kalkınma adına çevresel düzenlemelere tümünden karşı çıkılması ya da kalkınmanın sınırlandırılıp çevresel düzenlemelerin katı bir şekilde uygulanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı, hassas bir ekolojiye sahip, ancak büyüme baskısı altındaki bir kıyı yöresinde, koruma yanlısı ve gelişme yanlısı tutumları incelemektir.

Araştırma üç aşamadan oluşmaktadır:

- Amerikan çevreciliğindeki bu iki yönelimi

PLANLAMA
9 5 / 1 - 2

incelemek üzere bir anket çalışması,

- Çevreci tutumların kökeninin incelenmesi (Kalkınma istegine ilişkin fikirlerin, nüfus artışı, açık alanların azalması ve yerel iş imkanlarının artmasından kaynaklandığı; çevreci düzenlemelere ilişkin fikirlerin ise yerel çevrenin korunması kaygılarından kaynaklandığı varsayılmaktadır)

- Kıyıdaki arazi kullanımı politikasının çağrıştırdıkları (Kıyı yönetimi ile ilgili plancılardan ve politika üretenlerin, daha temiz su ortamı isteyen eylemcileri aynı zamanda yerel gelişmeyi

de engelleyenler olarak varsayımları mümkün müdür?).

Araştırma New Jersey'de Cape May bölgesinde yürütülmüştür. Çalışma sırasında 9 topluluğun lideriyle informel mülakatlar, 500 kentliyle de telefon görüşmeleri yapılmıştır. Araştırmada, yerel düzeydeki yaşam kalitesi ölçütleri bağımsız değişkenleri olarak; kentlilerin çevresel düzenleme ve kalkınma ile ilgili cümlelerden seçerek belirledikleri tercihleri ise bağımlı değişkenler olarak kabul edilmiştir.

TÜRKÇE DERGİLERDEN SEÇMELER

• Türkiye Mühendislik Haberleri

(Mart 95/Sayı 376)

- 20 yıl önceki TMMOB Konut Kurultayı Sonuç Bildirisi: 2000'li Yıllara Doğru Ülkemizde Yerleşim ve Sosyal Politikalar

Alparslan ERTÜRK

- Kent Plansızlığı A. **Hayri GÜVEN**

- Yeni İmar Affı Tartışmaları: Kapitalizmin Temel Felsefesi ile Çelişkili Kentsel Arsa Yağması

Ümit ÖZCAN

- Kaçak Yapı Olguğu ve Konut

İrem ACAROĞLU

- Denetimsiz Yerleşim (Gecekondulaşma Kaçak Yapılaşma) ve Konut Üretimi Süresine Bir Bakış

Der: Dursun YILDIZ

- Toplu Konut Üzerine

Gökülürk GÜLTEK

- İstanbul ve Göç **Mustafa ÜRGÜPLÜ**

- Kentleşme Problemleri ve Çözüm Öneriler

Namık AĞAR

- Gecekondu ve Konut Sorununa İzmir Özelinde Bir Bakış **TMMOB İMO İzmir Şb.**

- Diyarbakır'da Göç ve Kentleşme Üzerine Etkileri **TMMOB İMO Diyarbakır Şb.**

- Adana'da Kentleşme Sorunları

TMMOB İMO Adana Şb.

• Kent Koperatifçiliği/Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği

(Ocak-Şubat-1995. Sayı 56-57-58)

-Kente Karşı Yeni Bir Suç Girişimi: Gecekondu Bağışlaması Kent Yenilemenin Yöntemi Olamaz.

Cevat GERAY

• Mimarlık (95/261)

- Zengin ve Müreffeh Metropol Ankara

Baykan GÜNAY

- Konutun Bilimsel Olmayan Kısa Hikayesi **Şevki VANLI**

- Yapsatçılığın Yazılmamış Tarihi: Türkiye'de Konut Kesiminde Küçük Üreticiliğin Varlık Koşulları ve Gelişimi Üzerine Gözlemler **Oğuz IŞIK**

• Mimarlık (95/262)

- Habitat II: Stockholm'den Vancouver'e Riordan İstanbul'a... **Aydan ERİM**

- Habitat II'nin Gündemini Oluşturan Temel Kavramlar **İlhan TEKELİ**

- Konut Mekanında Modernize Kavgası

Uğur TANYELİ

- Koruma İmar Planlama Kısıtları ile Biçimlenen Yeni Konut Mimarlığımız

Gül ASATEKİN

• Toplum ve Bilim

(64-65 Güz/Kış 1994)

- Değişen Toplum/Mekan Kavrayışları: Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması **Oğuz IŞIK**

- İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekansal Farklılığa Ait Çelişkiler **Esra AKCAN**

-Mekan Organizasyonuna İlişkin Değişen Paradigmalar **Ayda ERAYDIN**

- Evvel Mekan İçinde Kalbur Zamanlar içinde: Tarihi Coğrafya ve Yerellikler

Melih PINARCIOĞLU

-Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamak!

Marina Van Geenbuisen -

Peter Nijkamp

-Zamanın Mekanla Buluşması

Salih ÖZBARAN